

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**EDEBİYAT ESERLERİNİN COĞRAFYA
ÖĞRETİMİNDE KULLANILMASI ÜZERİNE BİR
İNCELEME: CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK
ŞİİRİNDEKİ COĞRAFİ ÖĞELER**

**Kürşat KÜÇÜK
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman
Prof. Dr. ADNAN PINAR**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI

EDEBİYAT ESERLERİNİN COĞRAFYA
ÖĞRETİMİNDE KULLANILMASI ÜZERİNE BİR
İNCELEME: CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK
ŞİİRİNDEKİ COĞRAFİ ÖĞELER

Kürşat KÜÇÜK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. ADNAN PINAR

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kürşat KÜÇÜK
	Numarası	148308031003
	Ana Bilim Dalı	Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
	Bilim Dalı	Coğrafya Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Edebiyat Eserlerinin Coğrafya Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirindeki Coğrafi Ögeler

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

.27.10.2019
Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası
Kürşat KÜÇÜK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kürşat KÜÇÜK
	Numarası	148308031003
	Ana Bilim Dalı	Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
	Bilim Dalı	Coğrafya Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adnan PINAR
	Tezin Adı	Edebiyat Eserlerinin Coğrafya Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirindeki Coğrafi Öğeler

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Edebiyat Eserlerinin Coğrafya Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirindeki Coğrafi Öğeler başlıklı bu çalışma 13/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Adnan PINAR	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Caner ALADAĞ	
Jüri Üyesi	Dr. Cennet ŞANLI	

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

ÖZET

Öğrencinin

Adı Soyadı: Kürşat KÜÇÜK

Numarası: 148308031003

Ana Bilim / Bilim Dalı: Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi/Coğrafya Eğitimi

Programı: Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Adnan PINAR

Tezin Adı : Edebiyat Eserlerinin Coğrafya Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirindeki Coğrafi Öğeler

Bu çalışmada, coğrafya edebiyat arasındaki yakın ilişkiden hareketle coğrafya öğretiminde edebiyat eserlerinin kullanılabileceği fikri, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri örneği üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, önce Coğrafya ile Edebiyat arasındaki ilişki, geçmişten bugüne dek değişen anlayışlar çerçevesinde incelenmiş, bu ilişkiden her iki bilimin de faydalanması gerektiğini ortaya koyan fikirler gözden geçirilmiştir. Devamında, edebiyat eserlerinden Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri çalışmanın merkezine konularak, Türk Şiirinde kullanılan coğrafi unsurlar ortaya konulmuştur. Bu şiirlerin seçimi sırasında, herhangi bir dönem ya da edebi akım farkı gözetmeden, coğrafi öğeleri sıklıkla kullanan şairlerin şiirleri seçilmiştir. Son bölümde, Türkiye'deki Coğrafya Öğretimine, coğrafya öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere genel bir bakış yaptıktan sonra, yeni coğrafya müfredatındaki konu, kazanım ve değerler incelenerek bunlar, bağlantılı olduğu düşünülen şiirlerle ilişkilendirilmiştir. Son olarak ise çalışmanın uygulanabilirliğini ortaya koyması açısından Coğrafya Öğretiminde kullanılabilecek örnek şiirler, örnek ders planları içerisinde kullanılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Şiir, Coğrafya Öğretimi.

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

ABSTRACT

Name and Surname: Kürşat KÜÇÜK

Student Number: 148308031003

Department: Secondary Education Social Fields Education / Geography Education

Study Programme: Master

Supervisor: Prof. Dr. Adnan PINAR

Title of The Thesis/Dissertation: A Study on the Use of Literary Works in Geography Teaching: Geographical Elements in Turkish Poetry in the Republican Period

Öğrencinin

In this study, the idea that literary works can be used in geography teaching -due to the close relationship between geography and literature- is tried to be executed through the examples of Turkish Poetry in the Republican Period. In this context, the relation between Geography and Literature was examined within the framework of the understanding that has changed from past to present, and the ideas that reveal that both sciences should benefit from this relationship are reviewed. Afterward, Turkish poetry in the Republican Period was put at the center of the study, and then the geographical elements used in Turkish Poetry were put forward. During the selection of these poems, poems of poets who were using geographic details frequently were chosen without any period or literary movements' difference. In the last chapter, the Geography Education in Turkey, after making an overview of the methods and techniques used in geography teaching, issues in the new geography curriculum, achievements and values are examined, they were associated with considered poetry to be linked. Finally, in order to demonstrate the applicability of the study, the sample poems that can be used in Geography Teaching are completed by using the sample lesson plans.

Key Words: Geography, Poetry, Geography Teaching.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	iii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.2. Materyal Ve Metot	3
1.3. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları.....	3
1.4. Daha Önce Yapılan Çalışmalar	4
İKİNCİ BÖLÜM	7
COĞRAFYA EDEBİYAT İLİŞKİSİ	7
2.1. Coğrafya ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	7
2.2. Coğrafyanın Diğer Bilimlerle İlişkisi	11
Tablo 2.1. Coğrafyanın ilişkide olduğu bilimler ve konular	12
2.3.Coğrafya Ve Edebiyat İlişkisi	13
2.3.1. Coğrafya Edebiyat İlişkisini Ortaya Koyma Çalışmaları	14
2.3.2.Coğrafya Edebiyat İlişkisinde Mekan	16
2.3.4. Edebiyat Eserlerinde Coğrafi Öğeler.....	17
2.4. Coğrafya Merkezli Okuma(Geo-Literatüre) Yaklaşımı	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	22
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE COĞRAFI ÖGELER	22
3.1. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri'ne Coğrafi Bir Bakış.....	22
3.2.Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Coğrafi Unsurlar.....	29
3.2.1. Faruk Nafiz Çamlıbel	30
3.2.2. Aşık Veysel	41
3.2.3. Yavuz Bülent Bakiler	48
3.2.4. Behçet Necatigil	51
3.2.5. Sunay Akın	54
3.2.6. Hüseyin Nihal Atsız	56
3.2.7. Necip Fazıl Kısakürek	58
3.2.8. Nazım Hikmet Ran	60
3.2.9.Bedri Rahmi Eyüpoğlu	64
3.2.10. Fazıl Hüsnü Dağlarca	67
3.2.11. İsmet Özel.....	69
3.2.12. Abdurrahim Karakoç	71
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	76
COĞRAFYA ÖĞRETİMİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNİN KULLANILMASI.....	76
4.1. Türkiye'de Orta Öğretim Coğrafya Öğretimine Genel Bir Bakış	76
4.1.1. Coğrafya Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	78

4.1.2. Coğrafya Öğretiminde Edebi Eserlerin Kullanılması.....	83
4.2. Yeni Coğrafya Müfredatının Coğrafya Öğretiminde Türk Şiirinin Kullanılması Açısından İncelenmesi.....	87
4.2.1. Yeni Coğrafya Müfredatında Konu ve Kazanımların Öğretilmesinde Kullanılabilecek Şiirler.....	92
Tablo 4. 1. Doğa ve İnsan Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	93
Tablo 4.2. İklim Elemanları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	93
Tablo 4.3. Yerleşme Doku ve Tipleri Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	93
Tablo 4.4. Doğal Değişimde İnsan Etkisi Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	94
Tablo 4.5. İç Kuvvetler Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	94
Tablo 4.6. Türkiye'deki Su Varlığı Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	95
Tablo 4.7. Türkiye'nin Toprakları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	95
Tablo 4.8. Türkiye'de Bitki Toplulukları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	95
Tablo 4.9. Türkiye'de Bitki Toplulukları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	96
Tablo 4.10. Türkiye'de Afetler Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	96
Tablo 4.12. Türkiye'de Tarım Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	97
Tablo 4.13. Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	97
Tablo 4.14. Türk Kültürü Yayılış Alanları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	98
Tablo 4.15. Çevre Sorunları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	98
Tablo 4.16. Doğal Sistemlerde Değişimler Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	98
Tablo 4.17. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	99
4.2.2. Yeni Coğrafya Müfredatında Değerler Eğitiminde Kullanılabilecek Şiirler.....	99
Tablo 4.18. Coğrafya Öğretiminde Değerler ve Şiirler Eşleştirmesi.....	100
4.3. Coğrafya Ders Planı Örnekleri.....	101
4.3.1. Coğrafya 9.Sınıf Doğa Ve İnsan Konusu Örnek Ders Planı.....	102
4.3.2. Coğrafya 10.Sınıf Ülkemizde Görülen Başlıca Bitki Toplulukları Konusu Örnek Ders Planı.....	106
4.3.3. Coğrafya 11.Sınıf Türkiye'de Doğal Afetler Konusu Örnek Ders Planı.....	109
4.3.4. Coğrafya 12.Sınıf Çevre Sorunlarının Olası Etkileri Konusu Örnek Ders Planı.....	114
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKLAR.....	122

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Coğrafyanın ilişkide olduğu bilimler ve konular.	12
Tablo 4.1. Doğa ve İnsan Konusu Şiir Eşleştirmesi	93
Tablo4.2. İklim Elemanları Konusu Şiir Eşleştirmesi	93
Tablo4.3. Yerleşme Doku ve Tipleri Konusu Şiir Eşleştirmesi	93
Tablo4.4. Doğal Değişimde İnsan Etkisi Konusu Şiir Eşleştirmesi	94
Tablo4.5. İç Kuvvetler Konusu Şiir Eşleştirmesi	94
Tablo4.6. Türkiye’deki Su Varlığı Konusu Şiir Eşleştirmesi	95
Tablo4.7. Türkiye’nin Toprakları Konusu Şiir Eşleştirmesi	95
Tablo4.8. Türkiye’de Bitki Toplulukları Konusu Şiir Eşleştirmesi	95
Tablo4.9. Türkiye’de Bitki Toplulukları Konusu Şiir Eşleştirmesi	96
Tablo4.10. Türkiye’de Afetler Konusu Şiir Eşleştirmesi	96
Tablo4.11. Türkiye’nin Şehirleri Konusu Şiir Eşleştirmesi	97
Tablo4.12. Türkiye’de Tarım Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	97
Tablo4.13. Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri Konusu Şiir Eşleştirmesi	97
Tablo4.14. Türk Kültürü Yayılış Alanları Konusu Şiir Eşleştirmesi	98
Tablo4.15. Çevre Sorunları Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	98
Tablo4.16. Doğal Sistemlerde Değişimler Konusu Şiir Eşleştirmesi.....	98
Tablo4.17. Türkiye’nin Jeopolitik Konumu Konusu Şiir Eşleştirmesi	99
Tablo4.18. Coğrafya Öğretiminde Değerler ve Şiirler Eşleştirmesi.....	100

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

İlk çağlarda, insanın yaşadığı ve gördüğü yerleri tasvir etmek, çevresini tanımak, tanıtmak ve bunlara ilişkin basit haritalar çizmek şeklinde gelişen coğrafya bilimi, zaman içinde değişen dünyaya ve insanların ihtiyaçlarına göre ilgi ve çalışma alanını genişletmiştir. Sonraki dönemlerde yeni yerler keşfetme, buraların ekonomik ve kültürel kaynaklarını tespit etme, haritalama ve değerlendirme amacına doğru gelişim gösteren coğrafya, Tümertekin'in (1990) ifadesine göre, yaklaşık 1750-1900 yılları arasındaki 150 yıl içinde bilimsel kimliğini kazanmıştır. Bu kazanım özellikle Kant, Humboldt, Ritter, Peschel ve Ratzel'in çalışmaları sayesinde olmuştur. Bu dönemden itibaren coğrafya bilgisine olan taleplerin artması ve mekânsal algının zenginleşmesi ile birlikte coğrafya biliminin önemli derecede gelişme kaydettiği görülmektedir.

Modern coğrafyada öne çıkan unsur olan "mekan", aynı zamanda üzerinde tüm canlıların yaşadığı ve etkilendiği bir kavram olduğu için coğrafya ile diğer bilimler arasında kuvvetli bir kesişim noktası olmuştur. Coğrafya çalışmalarını yaparken birçok bilimden faydalanırken başta mekânsal etki olmak üzere birçok konuda da diğer bilimlere kaynaklık eder, veri sağlar veya ulaştığı sonuçlarla direkt katkı sağlar.

Bu çalışmanın ilk bölümünde coğrafyanın geçmişten günümüze değişen, gelişen yapısı ve coğrafyanın edebiyatla olan bağı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağın her iki bilimi hangi alanlarda nasıl etkilediği incelenmiştir. Edebiyatın, edebi eserlerde görülen coğrafi etkileri, kendi disiplini içerisinde nasıl ortaya koyabileceğine ve bunlardan nasıl faydalanabileceğine ilişkin geliştirdiği coğrafya merkezli okuma yöntemi (geo-literatüre) üzerinde durulmuştur. Coğrafyanın da kendine özgü yöntem ve teknikler geliştirerek edebiyattan faydalanması gerektiği düşüncesi tartışılmıştır.

İkinci bölümde ise, edebi eserlerden şiiri seçilmiş ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı sınırlaması yapılarak şiirde coğrafi öğeler araştırılmıştır. Şiir geleneği

oldukça güçlü olan Türk Edebiyatında, Cumhuriyetten bugüne kadar yazılan şiirler oldukça fazla olduğu için şair ve dönem ayrımı yapılmadan coğrafi öğeleri sıklıkla kullanan şairlerin şiirleri incelenmiştir.

Son bölümde ise Türkiye’de coğrafya öğretimine genel bir bakış yapıldıktan sonra coğrafya öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere, coğrafya eserlerinde kullanılan edebi eserlere dikkat çekilmiştir. Yeni coğrafya müfredatındaki konu ve kazanımların seçtiğimiz şiirlerle bağlantıları ortaya konarak coğrafya öğretiminde bu şiirlerden faydalanılabileceği dile getirilmiştir. Son olarak ise çalışmaya örnek olması açısından bazı konular için hazırlanan ders planlarında, hangi şiirlerin nasıl kullanılacağını gösteren örnek ders planları yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

1.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, orta öğretim coğrafya öğretiminde, cumhuriyet dönemi Türk şiirinden faydalanma imkan ve gerekliliğini ortaya koymaktır. Çalışmada önce, “Neden Edebiyat Eserlerini Coğrafya Öğretiminde Kullanmalıyız” sorusuna yanıt vererek başlamak yerinde olur düşüncesi ile Coğrafya İle Edebiyat Eserleri arasındaki yakın ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devamında edebiyat eserleri içerisinden “Neden Türk Şiiri?” sorusu, Türk Şiirindeki Coğrafi Unsurların oldukça fazla olduğu gösterilerek cevaplanmıştır. Son olarak ise değişen Coğrafya Müfredatının bu amaç için uygunluğu ortaya konularak, konu ve kazanımlarla ilişkilendirilebilecek şiir örnekleri sunulmuştur. Çalışmanın uygulanabilirliğini ortaya koymak açısından da değişik sınıf düzeylerinde değişik konuların, Türk Şiiri kullanılarak yapılandırılan ders planları sunularak çalışma tamamlanmıştır.Özetle çalışma şu sorulara cevap aramıştır:

- Coğrafya ile Edebiyat arasında bir ilişki var mıdır?
- Varsa bu ilişki Coğrafya tarafından nasıl kullanılabilir?
- Yeni Coğrafya Programı Coğrafya Öğretiminde alternatif yöntem ve tekniklere nasıl bakmaktadır?

- Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Coğrafi Unsurlar sıklıkla kullanılmış mıdır?
- Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri hangi konu ve kazanımlarda, hangi değerlerin öğretilmesinde başarılı örnekler sunabilir?
- Mevcut Coğrafya Ders Kitaplarında şiir kullanımını ne ölçüdedir?
- Amaca uygun olarak seçilen şiirler ders planlarında nasıl kullanılabilir?

1.2. Materyal Ve Metot

Bu çalışmada cevap aranan sorulara ulaşmak için belli bir teorik yapı, araştırmaya temel oluşturabilecek hazır bir çerçeve bulunmadığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada ilk olarak Coğrafya ve Edebiyat arasındaki ilişkiyi görmek adına, bu konuda ortaya koyulan düşünceler ve çalışmalar “Yazılı Doküman ve Belge Analizi” yöntemiyle incelenmiştir. Sonrasında “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirindeki Coğrafi Unsurlar”, şiir çözümlemesi yöntemiyle ortaya konulmuştur. Bu bölümde şiir seçimi, coğrafi unsur fazla olan şiirlere göre yani amaçlı örneklem metoduyla yapılmıştır. Son bölümde yeni coğrafya programı incelenerek ilk iki bölümde analiz edilen bulgularla birleştirilmiş, uygun konu ve kazanımlar, seçilen şiirlerle eşleştirilerek tümevarım yaklaşımıyla bir sonuca ulaşılmıştır. Ulaşılan sonucun uygulanabilirliğini göstermek adına örnekler sunularak çalışma sonlandırılmıştır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada aralarındaki yakın ilişkiden hareketle edebiyat eserlerinin coğrafya öğretiminde kullanılması tartışması ortaya konulmuştur. Ancak edebiyat eserlerinin çok çeşitli olması çalışmayı zorlaştıracığı için çalışma “Şiir” türü ile sınırlandırılmıştır.

Ayrıca şiir geleneği oldukça güçlü ve zengin olan Türk Şiiri içerisinden yine çalışma kolaylığı olması açısından Cumhuriyetten günümüze kadar olan Türk Şiiri üzerinde çalışılmıştır.

Cumhuriyetten günümüze Türk şiirinde de farklı dönemler ve gruplar olduğu görülmüş, bu tasniflerin daha çok edebiyat bilimi ile ilgili olduğu düşünülerek çalışmada dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada seçilen şairler ve şiirler tamamen tezin amacına göre “içerisinde daha çok coğrafi unsur bulunması” ve konu, kazanım ve değerlerle ilişkili olması” kriterine göre seçilmiştir.

1.4. Daha Önce Yapılan Çalışmalar

Coğrafya-Edebiyat ilişkisinden mekansal etki bağlamında uzunca bir süredir söz edilmektedir. Montequie (1998), “Kanunların Ruhu Üzerine” isimli eserinde, insan ile yaşadığı çevre arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Taine, coğrafya biliminin eser ve onu üreten üzerindeki tesirinden bahsetmiş, kuzeyli ve güneyli yazarlara, eserlerine dikkat çekerek farklılıkların altını çizmiştir.

Türk Edebiyatında ise, Adıvar (1946), “İngiliz Edebiyat Tarihi” adlı eserinde insanların ve onların ürettiği edebi malzemelerin coğrafyadan etkilendiklerini vurgulamış ve örnekler vermiştir.

Coğrafyanın edebiyatla yakın ilişkisine dikkat çeken önemli bir isim de Mehmet Kaplan’dır. Kaplan (1974), “Edebiyat Coğrafyası” adlı makalesinde coğrafyanın önemini vurgulamıştır. Sadece iklim yahut mekân olarak değil insanların psikolojileri üzerinde de etkili olan coğrafyanın edebiyat eserlerinde de bu anlamda belirleyici bir rol oynadığını dile getirmiştir.

Yakın dönemde ise, modern coğrafya algısını ve yaklaşımlarını ortaya koyan dikkat çekici iki çalışma bulunmaktadır.

Özgen (2012), Ege Coğrafya Dergisinde yayımlanan, “Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları” adlı çalışmasında, değişen dünyayla beraber coğrafya algısının da değiştiğini ve bu anlamda coğrafya biliminin içerik, beklenti, materyal, yöntem ve tekniklerinde de bu değişimin kendini gösterdiğini ifade etmiştir.

Üçışık ve Demirci (2002) “21. Yüzyılda Çağdaş Coğrafya Bilimi ve Temel Unsurları” adlı çalışmalarında yine coğrafyanın zamanla değişen ve kendini geliştiren yönlerini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Değişen coğrafya yaklaşımları çerçevesinde coğrafya edebiyat arasındaki ilişkiye değinen ve dolayısıyla bu çalışmaya kaynaklık eden yakın dönem çalışmaları da vardır.

Özçağlar (2011), coğrafyanın insanların yaşam alan ve mekânlarını, bunları oluşturan unsurları ve bunlardan en verimli şekilde faydalanma yollarını araştırdığını, buna bağlı olarak gelişen yaşamların da dünya üzerinde dağılışını incelediğini vurgulamıştır. Ardından edebiyatın ana unsurlarından olan mekânın bu iki disiplin için ortak nokta olduğundan hareketle edebiyat ve coğrafyanın birbirinden faydalanma yoluna gitmesinin her iki bilim için de oldukça faydalı olacağı fikrini savunmuştur.

Kefeli (2009), “Coğrafya Merkezli Okuma” adlı çalışmasında, coğrafyanın edebiyat için önemini kavrayan Fransız edebiyatçıların yazar ve eser üzerinden mekânsal incelemelerle çıkarımlarda bulunduğu bir inceleme tekniği olarak ”Geoliteratüre”(Coğrafya Merkezli İnceleme) yaklaşımını açıklamış, edebiyat coğrafya ilişkisinin yeni yöntem ve teknikler üretmeye varacak kadar kuvvetli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmada tercih ettiğimiz edebi tür olarak şiirle coğrafyanın bağını ortaya koyan en dikkat çeken çalışmalardan biri Aktaş’ın (2012),” Disiplinler Arası İlişkiler Bağlamında Şiir ve Coğrafya” adlı makalesidir. Bu çalışmada, coğrafya ve edebiyatın yakın ilişkisinde edebi bir tür olarak şiir üzerine yoğunlaşan Aktaş, şiirlerdeki coğrafi unsurları, şair ve şiiri üzerindeki mekânsal etkileri örnekleriyle ortaya koymuştur. Genel olarak her edebiyat eseri ve yazarın, makale içeriğinde özel olarak da her şair ve şiirin bir coğrafyası olduğunu, kullandığı dil ve imgelerden seçtiği konuya kadar coğrafyadan etkilendiğinin görüldüğünü dile getiren Aktaş, bu konuda coğrafya ve edebiyat için yapılabilecek çalışmaların çokluğuna dikkat çekmiştir.

Coşkun (2010), “Sezai Karakoç Şiirleri üzerinde Edebiyat-Medeniyet-Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme” isimli çalışmasında ise, bu çalışmada kullanılan tekniğe benzer bir yaklaşım sergilemiş ve Sezai Karakoç şiirlerini, coğrafya ve medeniyet alt başlıklarında derinlemesine incelemiştir.

Çalışmanın son bölümünde ele alınan, coğrafya öğretiminde edebi eserlerin durumu ile ilgili olarak, Öztürk’ün (2007), “Coğrafya Öğretiminde Edebi Eserlerin Kullanımı” adlı makalesi dikkat çekicidir. Bu çalışmada, coğrafya öğretiminde edebi eserlerden ne ölçüde yararlandığı, dönemin müfredat programı ve ders kitapları incelenerek ve edebi türlere göre ayırım yapılarak sayısal olarak ortaya konulmuştur.

Koç ve diğerleri (2012) tarafından yapılan bir çalışmada ise, “Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Kullanılan Metin Türleri” incelenmiş ve bulgular sayısal veriler ışığında ortaya konmuştur. Sonuç olarak ise derslerde daha fazla metin kullanılması gerektiği ve bazı edebi türlerin oldukça az kullanıldığı özellikle vurgulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

COĞRAFYA EDEBİYAT İLİŞKİSİ

2.1. Coğrafya ve Tarihsel Gelişim Süreci

Coğrafya, oluşum tarihi itibarıyla en eski bilimlerden biridir. Diğer ilkçağ bilimlerinde olduğu gibi coğrafyanın ortaya çıkışına da, felsefi düşünceler kaynaklık etmiştir. Bu nedenle coğrafi fikirlerin doğuşunu, ilk çağ düşünürlerinin eserlerinde aramak doğru bir yaklaşım olacaktır.

İlk coğrafi fikirler, o zamanın düşünürlerinin beşerî ve ekonomik coğrafya ile matematik coğrafya konuları üstüne yapılan gözlemler ve ortaya attıkları düşünceler içinde bulunmaktadır. Bu fikir ve düşünceler; genellikle tarihsel, coğrafik, etnografik ve felsefi konseptler, düşünceler, intibalar şeklinde; o dönemin düşünücüleri ile yazılan, seyahatname çeşidinden eserlerde yer almıştır. Bunların içinden olan Herodotos, Thales ve Aristo gibi çağın ünlü düşünür ve gezginleri, ilk filozoflar olmalarının yanında aynı anda, tarih ve coğrafya bilimi ile uğraşan ilk bilim adamları şeklinde görülmektedir.

Coğrafya terimi, iki sözcüğün birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bunlar, Grekçe dilinden geo (yer, yeryüzü) ve graphe (tasvir) sözcükleridir. Bu kavramların birleştirilmesinden, coğrafya biliminin özgün ismi olan, geographe ya da geographica kavramı oluşmuştur. Bu terim ilk defa İ.Ö III. asır sonunda ilk çağ düşünürü ve matematik coğrafyacısı Eratosthenes (İ.Ö. 275-195) ile kullanılmıştır. Ünlü İskenderiye Coğrafya Ekolü'nün¹ kurucusu olarak kabul edilen Eratosthenes, seyahatlerinden kazandığı coğrafi intibaları ve coğrafya alanındaki matematiksel hesap yapma sonuçlarını biriktirdiği bir seyahatname çeşidi olan eserini, géographie veya geographica (Coğrafya ile ilgili) şeklinde isimlendirilmiştir (Doğanay 2011).

İlk çağlarda insanın yaşadığı ve gördüğü yerleri tasvir etmek, çevresini tanımak, tanıtmak ve bu amaçla basit haritalar çizmek şeklinde tanımlanan coğrafya

¹ İskenderiye Coğrafya Ekolü: Eratosthenes tarafından oluşturulmuş ve gerçek gelişimini Makedonya'nın yıkılmasından sonra Atina'daki bilgilerin Mısır'a gitmesiyle gerçekleştiren ve Batlamyus gibi ünlü coğrafyacıları yetiştiren coğrafya ekolü.

bilimi zaman içinde değişen dünyaya ve insanların ihtiyaçlarına göre ilgi ve çalışma alanını genişletmiştir.

Ortaçağda gezginler ve denizciler, devlet adamlarının teşvikleriyle daha da uzaklara, bilinmeyen topraklara doğru geziler yaparak yeni keşfedilen yerleri kayıta altına almışlar ve coğrafyayı yeni mekanlar keşfetme amacına taşımışlardır. Elbette ki iktidarların buradaki teşvik ve desteklerinin amacı daha geniş etki alanına sahip devletler kurmaktır. Dolayısıyla ortaçağdan beri coğrafyaya atfedilen görev de büyük Şekilde farklılaşmıştır. Artık yakın yerlerdeki mekânların betimlemelerinin yerini, bilinmeyen yerlerin keşfi ve bu yerlerdeki zenginliklerin not alınarak baştakilere arz edilmesi almıştır.

Yeniçağda da keşiflerin olduğu araştırmalar hız kazanarak sürmüş ve dünyasal zenginliklerinin topraklardaki dağılış biçimleri niteliksel ve niceliksel olarak dünya yönetimlerinde çok izlemsel veriler elde edilmiştir. Coğrafyanın çekirdeğini meydana getiren bu alansal çalışma ve bu yerlere ait izlemsel bilgiler, şu anın mekânın değerini belirterek yaptırımsal coęrafya² teorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yakın ağda ulusal hareketlenmeler, teknik bilgi ve silah sanayilerinin gelişimi yayılmacı politikaların gelişmesinde etken olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle, hava ve kara harp araçlarının gelişimi, uzaktan kumanda ile kontrol altına alınabilen araçlar, uzak menzilli füzeler ve şu an çok sık faydalanılan insansız hava araçları (uydu görüntüleri ve hava fotoğrafları), uzaktan algı ve internet gibi pek çok materyalin gelişimiyle beraber, coğrafya bilimi de bu gelişimlerle aynı düzeyde değişme ve gelişme göstermiştir.

Coğrafyanın bu değişiminde güçlü devletlerin bu bilimden beklentilerinin de rolü büyüktür. Günümüz dünyasında keşfedilmemiş bölgeler yok denecek kadar azdır. Bu yüzden de artık devletlerin amacı, çoktan keşfedilmiş bu yerlerdeki siyasi ve ekonomik kaynakların potansiyelini ortaya çıkarmak ve buralara sahip olmaktır. Bu hedef doğrultusunda da, kazanılan ve gelişime uğrayan coğrafi bilgi ve teknoloji

² Yaptırımsal Coğrafya: İnsanın elde ettiği verilerle coğrafi ortama hakim olmaya ve onun üzerinde yaptırım gücünü elde etmeye başlamasıyla oluşan coğrafi bakış açısı.

isteyen donanımlardan yardım almaktadırlar. Bu beklenti İformatik Coğrafya³ verilerine duyulan ihtiyaçla coğrafyanın değişim ve gelişimine zemin hazırlamış hatta yön vermiştir (Özgen 2010).

Bir “mekan bilimi” olarak bilinen coğrafya ilkçağdan günümüze kadar uzanan yolculuğunda kapsam ve içerik olarak sürekli gelişmiş, araştırma sistematüğini çağın bilimsel gelişmeleri nispetinde güçlendirmiş ve ilgi alanı genişledikçe yeni tanımlara ihtiyaç duymuştur.

Coğrafyanın büyük ve kaplamalı bir çalışma sahasının bulunması ve hayatın pek çok alanıyla dolaysız veya dolaylı bir ilişkisi olması, etki sahasını genişletmektedir. Bu etkileşim, coğrafya bilimine dair farklı düşüncelerin var olmasını da paralelinde getirmiştir. Lacoste (1976), coğrafyayı, stratejik bir bilgi olarak ifade etmiş, Greggand Leinhardt (1994) ise yeryüzündeki çeşitli niteliklerin tarihi süreçleri ve dağılımlarına dair bilgi ve fikirler şeklinde açıklama yoluna gitmişlerdir. Coğrafya tanımında, mekan-betimleme ve insan-mekan arasındaki karşılıklı etkileşmeyi vurgulayan birçok bilim insanı olmuştur. Örneğin, Kant coğrafyayı, dünyanın ve tabi alanın betimlenmesi şeklinde tanımlamıştır. (Schafer 1953).

Bilimsel tanımlama ve yaklaşımların çok çeşitli olmasından da anlaşılacağı gibi coğrafya bilimi, hem düşünce, bakış açısı, dünya görüşü ve yaklaşımı açısından, hem de teknik açıdan plüralist⁴ (çoğulcu) bir disiplindir. (Yavan 2005).

Coğrafya kavramının ilk kez Eratosthenes (M.Ö. 276- 194) tarafından kullanıldığından yukarıda bahsedilmişti. Ancak coğrafyanın bilimsel kimlik edinimi oldukça geç kalarak yaklaşık iki bin yıl sonra gerçekleşmiştir. Tümertekin’in (1990) ifadesine göre, “Coğrafya, yaklaşık 1750- 1900 seneleri arasındaki 150 sene içinde bilimsel kimliğini kazanmıştır. Bu kazanım, Kant, Humboldt, Ritter, Peschel ve Ratzel’in çalışmaları sayesinde olmuştur. Bu zamandan beri coğrafya alanına olan isteklerin çoğalması ve mekânsal algının zenginleşmesi ile beraber coğrafya ilminin büyük oranda gelişim gördüğü bilinmektedir.”

³ İformatik Coğrafya: Bilgisayar Coğrafyası. Coğrafyaya ait verilerin bilgisayar ortamına aktarılıp işlenmesiyle oluşan teknolojik verilerin kullanıldığı coğrafya.

⁴ Plüralist Disiplin: Çoğulcu Disiplin. Gerçeklere ulaşmak için birçok bilimle işbirliği ve etkileşim içinde olan bilim .

Coğrafyanın tarihi aşama içindeki bilimsel ilgi ve araştırmalarındaki türlenme pek çok yaklaşımın oluşmasını sağlamıştır. Bu yaklaşımların bazılarında mekânın bireye hükmettiğini ve kişiyi hayatını kontrol ettiğine (çevresel determinizm) vurgu yaparken, bazılarında ise bireyin tabi alanı etkileyerek tabiata şekil verdiği iddia edilmektedir. Özellikle sanayisel reformlarla beraber, bireylerin mekâna ve dolaylı olarak da tabi çevreye dair farklı zorunluluklar getirmesi, possibilist⁵ yaklaşımın destekçisi olmuştur. Bu yaklaşımları da çok fazla keskin gören bir takım coğrafya bilimciler ise birey-tabii çevre arasındaki etkilenmenin karşılıklı bulunduğunu savunarak, probabilizm⁶ yaklaşımını ortaya koymuştur. (Özgen 2010).

Coğrafyanın değişim ve gelişimi ile beraber kendi coğrafya yorumunu yapan bu yaklaşımlar günümüzdeki modern coğrafyanın da farklı şekillerde tanımlanmasına yol açmıştır.

Doğanay (2011), coğrafyayı; “coğrafi yeryüzü olayları arasındaki ilişkileri, bunların dağılım düzeni ve bu dağılımların sebeplerini araştıran” bilim şeklinde tanımlarken, Atalay (2013),”Coğrafya, dünyanın tabii özelliklerini ve tabii ortamla birey arasındaki ilişkileri inceleyen bilimdir.” tanımını yapmıştır. Cemalettin Şahin’e (2006) göre coğrafya, “yeryüzünde yaşamakta olan kişileri etkisine alan olayları nedensellik dağılım ilgi-bağlı olma unsurlarına göre araştıran bilimdir.” Özçağlar (2006), coğrafyayı, “Bireyle tabii alan arasındaki etkileşimleri nedensellik düsturlarına bağımlı kalarak ve çeşitli araştırma teknikleri kullanarak araştırıp analiz eden, edindiği sonuçları sentezleyerek ortaya çıkaran, kendi içinde çok fazla miktarda bilim branşlarının bir araya gelmesiyle oluşan bilimler topluluğu” olarak tanımlamıştır.

Pınar (2009) ise, “coğrafya, insanın etkileyip etkilendiği her türlü tabii ve beşeri olayları, neden-sonuç, dağılım ve karşılaştırma yönüyle inceleyip sentez yaparak, ulaştığı sonuçları yine bireye daha nitelikli bir yaşam sunmak gayesiyle sunan bir bilimdir”, tanımını yaparak coğrafyadaki insan-çevre etkileşimine dikkat çekmiş,

⁵ Possibilist Yaklaşım: Determinist Coğrafyanın tersine doğanın bireyin üstünde değil, bireyin doğa üzerinde daha etken olduğunu ve doğal çevrenin insandan etkilendiği görüşünü savunan yaklaşım.

⁶ Probabilist Yaklaşım: Determinist ve Possibilist Yaklaşımların her ikisini de doğru bulan ve insan çevre etkileşiminin aynı oranda ve karşılıklı olduğunu savunan yaklaşım.

coğrafyanın temel prensiplerini de tanıma dahil etmiş ve tüm bilimlerin ortak amacı olan insana daha iyi bir hayat sağlama idealine vurgu yapmıştır.

Coğrafyanın çalışma alanı çok geniştir. Buna ek olarak coğrafyanın zaman içindeki değişimi ve gelişimi yanında tanımlı yapan bilim insanının coğrafyaya yaklaşımı da göz önüne alındığında bu tanımların daha da çeşitleneceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Ancak günümüz coğrafyasının, insan-doğa etkileşimini kendine ait bilimsel prensiplerle inceleyen ve elde ettiği verileri yine insanın hizmetine sunan ve bunu yaparken birçok farklı bilimle karşılıklı etkileşimde bulunan çoğulcu bir bilim olduğu gerçeği net olarak ortadadır.

2.2. Coğrafyanın Diğer Bilimlerle İlişkisi

Coğrafyanın ilgi ve çalışma alanının genişliği, onun pek çok bilimle karşılıklı ilişki içerisinde olmasını sağlamıştır. Birçok bilime veri sağlayan ve de birçok bilimden faydalanan coğrafya aynı zamanda bazı bilimlerle de ortak çalışma alanı içerisindedir.

Bazı Fen Bilimleri (kimya, matematik vb.) coğrafyadan kısmen faydalanırken bazıları için (jeoloji, botanik, jeodezi, zooloji vb.) bu fayda daha da ileri düzeydedir. Mesela botanik ilminde vejetasyon coğrafyası, zooloji ilminde zoocoğrafya, jeoloji, jeodezi ve ziraat bilimlerinde ise jeomorfoloji ve klimatoloji alanlarının bilgilerinden faydalanılır. Doğanay (2011), bu konuda, “Ziraat bilimleri ile uğraşan bilim insanları, belirli bir miktarda jeomorfoloji ve klimatoloji bilgisine ihtiyaç duyar. Bir pedolog, toprak grupları ve tipleriyle ilgili bilgilerin yanında bunların dağılışıyla da ilgili bilgi sahibi olmalıdır. Bu bilgiler de coğrafya eserlerinde mevcuttur.” diyerek örneklendirmiştir.

Beşeri Bilimler olarak da adlandırılan Sosyal Bilimlerin, (ekonomi, hukuk, sosyoloji, tarih, felsefe, arkeoloji, prehistorya, antropoloji, dil ve edebiyat gibi), “mekân- insan” temelli bir bilim olan coğrafyadan yararlanmaları ise zaruridir. Örneğin ekonomi bilimi; kazanç sağlayan etkenler çerçevesinde hammaddelerin işletimi açısından da ekonomik varlıkları araştırmaktadır. Fakat bunlar, oluştukları coğrafi konumlar ve dağılışı açısından, ekonomik coğrafyanın araştırma alanlarıdır. Benzer şekilde, günümüzde bir uluslararası hukuk, devletlerin kara

sınırları, deniz sınırları, kara suları, açık deniz, hava sahası, uluslararası kara ve deniz ticareti temellerinin gibi araştırdığı birçok alan açısından; büyük şekilde coğrafi terminolojiye dayalı olmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz genel bakışın ardından bilimlerin coğrafyayla ilişki içerisinde oldukları konuları bir tabloyla ele almak, coğrafyanın disiplinler arası bağını göstermesi açısından daha faydalı olacaktır.

Tablo 2.1. Coğrafyanın ilişkide olduğu bilimler ve konular.

BİLİM ADI	COĞRAFYA İLE İLİŞKİDE OLDUĞU KONULAR
Astronomi	Dünya dışındaki tüm evren.
Biyoloji	Bitki ve hayvanlar.
Demografi	Nüfusun artışı, dağılışı ve genel nüfus hareketleri.
Ekonomi	Tarımsal, hayvansal ve madensel üretimle birlikte tüm ekonomik faaliyetlerin sebep-sonuç ve dağılışı.
Fizik	Dünyadaki fizik kanunları(yer çekimi, kütle vb.).
Hidroloji	Su kaynaklarının, fiziksel ve kimyasal özellikleri, yer altı ve yer üstü dağılışı.
Jeofizik	Yerkürenin fiziksel özelliklerinin incelenmesi.
Jeoloji	Yerin yapısı, madenler ve kayaçlar.
Jeodezi	Yer kabuğunun modelleme çalışmaları.
Kimya	Suyun oluşması, suyun döngüsü, çözünme ve çökme.
Matematik	Matematik coğrafya ve kartografya.
Meteoroloji	Hava durumunun incelenmesi ve iklimler (sıcaklık, nem, basınç, rüzgar ve yağış).
İstatistik	Veri toplama, tablo ve grafiklerin oluşturulup yorumlanması.
Ekoloji	Doğal varlıklar, bunların çevreyle ve turizmle ilişkileri.
Petrografi	Yeri oluşturan taşların incelenmesi.
Pedoloji	Toprak, oluşumu, türleri ve dağılışı.
Tarih	Tarihi olayların gerçekleştiği mekânlar ve konumsal etkileri.
Zooloji	Hayvanların incelenmesi.
Edebiyat	Mekânsal-coğrafi etkilerin yazar, eser ve konu üzerindeki etkileri, edebiyat eserlerindeki coğrafi unsurlar ve özellikleri.

Sol sütunda coğrafyayla ortak çalışma alanı olan bilimler, sağ sütunda ise o bilimle coğrafyanın ortak çalışma alanları gösterilmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi coğrafya birçok bilimle ve obilimlerin çalışma alanı olan konuyla yakından ilgilidir. Çalışmanın özelinde, coğrafya-edebiyat ilişkisine bakıldığında ise, mekânsal-coğrafi etmenlerin yazarın ve eserin üzerindeki etkileri, yazarların eserlerinde işledikleri konular ve üslupları ilk göze çarpan kesişim alanları olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde de coğrafyanın edebiyatla olan ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır.

2.3. Coğrafya Ve Edebiyat İlişkisi

Birçok bilim 1950-60 yılları arasında edebiyatı daha geniş araştırmalarla incelemişlerdir. Bu dönemde yapısalcılığın gelişmesiyle beraber edebiyat üzerine odaklanma artmıştır. Yapısalcı yaklaşım, dil kavramını ve onun sunduklarını bütün bilimlerin merkezine koyarak, bilimler arası ortak çalışmalarla yeni bir bilim görüşü sunmuştur. Edebi ürünler ve söylev üzerine değerlendirmeler bu dönemde artmıştır. Fransa'da başlayan bu gelişmeleri ilk başta isteksiz ve daha yavaş takip eden İngiliz coğrafyacılara daha sonra edebi eserlerin kullanımını yavaş yavaş teşvik etmeye başlamıştır. Edebi coğrafyanın gerçek yükselişi de bundan sonraki dönemde olmuştur.

Coğrafyacıların kullandığı veya üzerinde çalıştığı çok çeşitli dokümanlar arasında edebiyat son yıllarda hatırı sayılır bir önem kazanmıştır. Edebiyata olan bu ilgi coğrafyanın ilk kez geleneksel kaynakların dışında yeni alanlara açılmasına olanak sağlamıştır. Edebiyattan yararlanılmasının gerekçesi zamanla ve teorik yapıya bağlı olarak değişime uğramıştır.

Coğrafyacılar coğrafyayı beşeri bilimler içerisinde hak ettiği noktaya yükseltmek için, tabiat algısını irdeleyerek veya edebiyatın ilgi çekici, eğitici yönünü değerlendirerek, edebi kaynakların dokümanter değerini dikkate almışlardır. Coğrafyanın çeşitli akımları da, bu amaçla, edebiyatla daha yakından ilgilenmeye başlamışlardır.

2.3.1. Coğrafya Edebiyat İlişisini Ortaya Koyma Çalışmaları

Bireylerin duyuşlarındaki özelliğın, edebiyat sahasına yansıdığı tartışılmayan bir olgudur. Öyleyse, ‘mekân bilimi’ olarak tanımlanan coğrafya da mekânsal etkilerle edebiyat üzerinde etkili olacaktır. Coğrafya-edebiyat ilişkisi evrensel bir ilişkidir ve her ulusun edebiyatında az veya çok miktarda kendisini göstermektedir. Kefeli (2006), bu konuda, “Kişilerin yaşamının yeniden oluşturulduğu edebî eser de kendini oluşturan coğrafyadan izler barındırır. Bu sebeple evrendeki minimum derecede gelişim göstermiş bir edebiyat misalinde bile içerisinde doğup serptildiği coğrafyanın mührü bulunur.” diyerek coğrafya ile edebiyat arasındaki güçlü ilişkiyi vurgulamıştır.

Batı dünyasında coğrafya ile edebiyat arasındaki ilgiler üzerine çalışan çok önemli bilim insanları ve yazarlar bulunmaktadır. Coğrafya ile edebiyat arasındaki ilgileri ilk kez gündem yapan Fransız yazar ve yayıncı Madame de Stael’dir. Stael, bir takım teorisyenlerle beraber edebiyatta tarihi ve coğrafi bir bilinç oluşturmuştur. Türk Edebiyatında ise Hüseyin Cahit, çevre ve insan etkileşimi üzerine okumalar yapmış, fikirlerin de tıpkı doğal ürünler gibi çevreden etkilendiği düşüncesine ulaşmıştır. Hüseyin Cahit, bu düşüncelerini gerçekte Hyppolyte Taine’in ve Paul Bourge'nin düşüncelerini edinerek olgunlaştırmaya ve yeni bir bütünleşmeye varmayı hedeflemektedir. “Bireylerin dost ve arkadaşlarının, sevilen kişilerin konuşma ve telkinleri, toplumun ilgisi ve rağbeti sanatçıya etki eden faktörlerdir. Böylece bu sanatçıyı oluşturan, geliştiren ve eserlerinin oluşmasına neden olan en önemli etkenler çevredir, yani coğrafyadır. Dolayısıyla bir sanatçının oluşmasında ve gelişmesinde, sanat eserlerinin doğmasında ırk, zaman ve coğrafya gibi etkenlerin önemli bir görevi bulunmaktadır. (Akt: Aktaş, 2012)

Ahmet Hikmet Müftüoğlu da toplum ve coğrafya hakkında Hyppolyte Taine'in ünlü Fransız romancısı Balzac'ı araştırırken takipte olduğu yöntem ve yolları misal şeklinde gösterir. Hyppolyte Taine, önce Balzac ile ilgili eserleri araştırmış, daha sonra Balzac'ın büyüdüğü ortamı ve gezip gördüğü yerleri inceleyerek, sanatçının çevresindeki kişilerden Balzac ile ilgili düşünce ve gözlemlerini anlamaya çalışmıştır. Süleyman Nazif, edebiyatta ve eserlerde de sadece müessirin etkisinin

değil, zaman ve ortamın da etken olduğunu ifade eder. Edebiyatımızda, Servet-i Fünûn sanatçı ve yazarlarının genelinin edebiyat ile coğrafya ikili ilişkisinin olduğuna ve etkileşmeye inanırlar.

İlmi çalışma ve incelemelerde önce girdiye ulaşma mecburiyeti bulunmaktadır. Herhangi bir konu hammaddesi bilinmeden her şeyi ile ayrıntılı şekilde analiz edilmez. Hammaddesi belirlendikten sonra da alan üstünde temasal çalışmalar yapılmalıdır. Zira konu ile alakalı temasal metinlere sahip olmadan araştırmanın çerçevesi doğru bir biçimde çizilemez ve bu metinler istenilen boyutta tahlil yapılamaz.

Mehmet Kaplan (1974) da “Edebiyat Coğrafyası” isimli makalesinde bu isteğini ifade etmiştir. Mehmet Kaplan, bu makalesinde coğrafyanın ulusların üstündeki fizyolojik ve psikolojik etkinliğini, "Coğrafya yalnızca iskân ve istihsal şartlarını belirlemekle kalmaz, belirli iklim şartları sebebiyle ulusların fizyolojileri ve psikolojileri üstünde de tesiri vardır." biçiminde ifade eder.

Montesquieu (1998), Kanunların Ruhu isimli eserinde coğrafya ile birey ilişkilerini araştırmıştır. Kişilerin bulunduğu yerde muhakkak ki edebiyat da yaşamın içerisinde. Adıvar (1946) ise, İngiliz Edebiyat Tarihi isimli eserinde coğrafyanın milletler ve edebiyat üstündeki etkenlerine odaklanmıştır.

Edebiyat içerisinde oldukça güçlü bir yeri olan şiir açısından bu ilişkiyi inceleyecek olursak ilk bakışta karşımıza şairlerin coğrafyaları çıkacaktır. Çünkü her şairin şiirini meydana getiren bir ruh coğrafyası bulunur. Türk şiiri içinde anlatılan kavimlerin, ülkelerin, şehirlerin ve coğrafi öğelerin fonksiyonlarının nasıl olduğu iyi bir şekilde incelenmeden edebiyat metinlerinin kifayetlice anlaşılmasının imkanı yoktur. Şairler, hiç bir durum yokken bir deniz veya nehirden bahsetmezler. Şairleri bu çeşit motifleri kullanmaya götüren muhakkak epistemolojik, ontolojik, fenomenolojik ve felsefik sebepler bulunur. Coğrafyayı da bu sebeplere ilave etmek lazımdır. Muhakkak ki coğrafyanın karakteristik hususiyeti, üretilen edebiyatın cinsliğini de tayin edecektir (Aktaş 2012).

2.3.2. Coğrafya Edebiyat İlişkisinde Mekan

Coğrafyanın bir mekân bilimi olarak tanımlanması ve edebiyat eserlerinin de ana unsurlarından birini mekânın oluşturması coğrafya ve edebiyat arasındaki etkileşimin en güçlü noktasının mekan yaklaşımları olduğunu gösterir.

Toplumların sosyal, siyasal, ekonomik yaşamlarını, gelişimlerini ve değişimlerini kuşaktan kuşağa aktaran önemli kaynaklardan olan edebiyat içerisinde bulunduğu tarihsel koşullarla yakından alakalıdır. Bir toplumun edebiyatını anlamlandırmak, zihniyetini fark edebilmek için tarihindeki dönemleri, gelenek ve göreneklerini bilmek gereklidir. Tarihin içerisinde gelişimini sağladığı mekân ise coğrafyadır. Tarih zaman içinde olan olayların incelenmesidir ve kronolojik olguyu ciddiye alır; coğrafya ise evrenin ve ya yeryüzünün incelenmesidir ve mekân yaklaşımını önemser. Bu durumla da içsel yapısı, etrafla bağlantıları ve diğer nitelikleri ile insanları anlatan edebiyatla çizgileri buluşmaktadır.

Edebiyat coğrafya arasındaki bağlantı ve bu bağlantıyı odaklayan metin analizlerinde coğrafyanın ‘mekân bilimi’ tanımlaması ve Braudel’in “toplumun mekânsal incelenmesi veya toplumun mekân yoluyla incelenmesi” biçimindeki yaklaşımı yönelticidir. Mekân, içerisinde zaman geçirenler açısından idrak edilen ve değerlendirmeler yapılan düzlemdir, ufuktur ve yaşamın gelişiminde zaman kadar vazgeçilmesi imkânsızdır. Coğrafya için bireylerin mekânda nasıl yer aldığını ve insanlarla mekânların birbiri ile reaksiyonlarını tetkik etmek gereklidir. Örneğin, hatırlamak mekâna bağlıdır. Mekâna has öğeler (bir ışığın geliş açısı, bir koku, bir bitki, bir manzara) hatırlama davranışına neden olmakta veya hızlandırmaktadır.

Yazarların coğrafi tercihleri ve bir mekânla ilgili intibalarını, fikirlerini, varsa ideolojik yaklaşımlarını yansıtan mekân açıklamaları ciddiye alınması gerekli hususiyetlerdir. Zihinsel haritaların yorumlanmasında cinsiyet ve etnik kökenlerin de etkisi düşünülmelidir. Nitekim yaşanmış bir coğrafya metinlere daha doğru yansıtılmakta hatta metnin tabi fonunun oluşumu demektir.

Örneğin destanlarda tabiat ana mekândadır. Bütün detayları ile işlenirken kişilerin yaşamlarını besleyen ve yöneltme yapan gücü de önemsenir. Çağdaş

dünyada destanlardan ilham alan yazarların eserlerinde de bu durum öne çıkmaktadır. Manas Destanı ile beslenen ve bu konuyu çağdaş anlatım yöntemleri ile yorumlayan Cengiz Aytmatov, destansı bir tarzla yazan ve destanlardan ilham alan Yaşar Kemal gibi yazarlarda coğrafyanın önemli bir yeri ve bu yazarları yöneltici gücü dikkat toplamaktadır. Bu şekildeki yazarlar coğrafyayı bir mekân olmasının yanında bir karakter veya bir roman kişisi olarak kullanmaktadırlar.

Mekânlar, sanatçının gelişmesi dışında sanat eserinde de etkilidir. Bu durumdan daha önemli olan da edebiyatın coğrafyaya ait gereçleri kullanması ve bu sahaya dair kazançları değerlendirmesidir. Bu nedenle önce edebiyat ile coğrafya ilişkisinde disiplinler arası hareketliliğin planlanması yapılmalı ve coğrafyanın edebiyat üstündeki fiziksel durumunun ne olduğunun ortaya açılması ve siyasal noktada mikro mekân ve makro mekân örneklerin tarihi panoramalarla beraber tespiti mecburidir. Daha sonra edebiyat-coğrafya bağlantısının varoluş noktasında sentezi ve analizleri gerekmektedir.

Edebiyat eserlerinde mekânı içinde zaman geçirilen koordinatlar şeklinde tanımlayıp, sosyal, siyasal, ideolojikselsel, ruhsal v.d hususiyetleriyle beraber algılamak ve bu bilgileri yazarın hayat coğrafyası, zihin haritası ile bütünleştirerek okurlara farklı ufuklar sunmaktadır. Fakat bu çeşit okumalarda ön şart metnin coğrafya odaklı bir düşünceyle araştırmaya uyumlu olup olmadığının belirlenmesidir. Her doğa tasviri metnin kurgusu yönünden benzer değerler taşımayabilmektedir. Bu yüzden edebi metinde geçen mekanın eser veya yazar üzerindeki etkilerini araştırmalı ve eserin coğrafya merkezli edebiyat incelemelerine uyup uymadığına bu şekilde karar verilmelidir (Kefeli 2009).

2.3.4. Edebiyat Eserlerinde Coğrafi Öğeler

Yukarıda vurgulandığı gibi edebiyat eserlerindeki coğrafi öğeleri araştırırken ilk olarak dikkat çeken kavram mekândır. Eserlerde gerçek ya da kurgu olabilen bu mekânlar edebi eserin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze kadar edebiyatın gelişim dönemlerine göre değişim göstermekle birlikte anlatıdan şiire seyahatnameden öykü ve romana kadar bütün edebi türlerde mekân kavramı

karşımıza çıkar. Bazı türlerde eserin kendisi bir mekân anlatımı olurken bazı türlerde mekân, eserin karakterlerine, konusuna hatta yazarın yazış ve duyuş tarzına yön verecek kadar etkilidir.

Örneğin şiirde mekan insana bir duyuş, dünyayı algılayış ve metafor kapısı sağlarken, anlatı ve seyahatnamelerde, bizzat konunun kendisi bir mekan olabilir. Öykü ve romanlarda sıklıkla tasvirlerle karşımıza çıkan mekânlar karakterlere, olay örgüsüne, ruhsal açıdan etki ederken kimi zaman karakterlerin psikolojik çıkarımlarına göre eserin yönünü bile tayin edebilir. Bazen de daha derinde yönetmen rolünde karşımıza çıkar mekânın edebiyata etkisi. Şöyle ki yazarın doğup büyüdüğü etkilendiği mekânlar konunun seçiminden, eserin anlatımına ve hatta kullandığı üsluba yansiyarak eserin seyirinde belirleyici bir etken olabilir.

Edebi eserlerle coğrafya arasındaki ilişki sadece mekan kavramıyla sınırlı değildir. Coğrafyanın geniş inceleme alanı içerisindeki birçok öge edebi eserlerde kullanılır, dolayısıyla edebi eserlerde kullanılan coğrafi unsurlar da edebiyatla coğrafyayı yakınlaştırır. Geçmişten günümüze kadar farklı edebi türleri incelediğimizde birçok örnekle karşılaşmak mümkündür.

Mesela seyahatname çeşidindeki edebî çalışmalarda ve destanlarda, çok fazla sayıda yer ismi geçmektedir. Örnek olarak, dize miktarı bir milyona yaklaşan ve Kırgızların tarihsel, örf ve gelenekleri, inançları, folklor değerleri ve mitolojilerini şiirleştiren Manas Destanı (Dünyanın en uzun destanı) ve Oğuz boylarının destansı kitabı olan Dede Korkut, bu duruma karakteristik örnektir. Aynı şekilde, V. ve VII. asırlar arasında yapıldıkları bilinen Orhon ve Yenisey Yazıtları, mekân ve toplum isimleri açısından, birer sanatsal yapıt ve edebî yapıtlar şeklinde olduğu kadar, aynı anda da, önemli bir tarihî coğrafya yapıtlarıdır. Muhakkak ki bu durumda, Kaşgarlı Mahmut tarafından, 1072-1073 senelerinde yazılmış olan Divan-ü Lügat-it Türk isimli ünlü yapıt, Türk dili ve edebiyatı eseri olması yanı sıra, aynı anda da, bir tarih ve coğrafya yapıtıdır. Ayrıca, 1911-1912 senelerinde Şemsettin Sami önderliğinde yayınlanmış olan Kamus ül- Alam, yine bir edebî yapıt olması yanında, ayrıca bir tarih ve coğrafya yapıtı olup, bir tür sözlük, tarihsel bir coğrafya sözlüğü kabul görebilir. Bu örneklemi, şüphesiz daha da artırabiliriz.

Bu örneklere, son iki yüz yıldır edebiyat dünyasında güçlü bir yeri olan hikaye ve romanlardaki coğrafi unsurlar da eklenebilir. Örneğin sosyolojik bir olgu olan göç konusu dünya üzerindeki nüfusun dağılışına etkisi yönünden nüfus coğrafyasının önemli bir çalışma alanıdır. Özellikle sanayi inkılabı sonrası kır ve kent nüfusunun oranı, göç sorunları, göçten sonra kır ve kent değişimleri ve de bunun insanlara, ekonomiye yansımaları coğrafyanın bilimsel olarak irdelediği konulardır. Öykülerde ve özellikle romanlarda sıklıkla işlenen göç konusu giderek büyümüş ve göç edebiyatı ya da göçmen edebiyatı adı altında edebiyat araştırmalarında kendisine önemli bir yer edinmiştir. Dolayısıyla göç ya da göçmen edebiyatı coğrafyayla bağlarını sıkı tutarak yükselmiş ve yükselmeye devam edecek bir edebiyat koludur.

Tüm bu örnekler, edebiyat eserlerinde farklı rollerle karşımıza çıkan coğrafi unsurları ve coğrafya ile edebiyat arasındaki kuvvetli bağı göstermesi açısından önemlidir. Bu ilişki incelenirken ilk iş doğru soruları sorarak başlamak olacaktır.

Edebi yapıtlardaki coğrafi öğelerin fonksiyonu ve misyonu nedir? Yazarlarda, coğrafya ile ilgili bir bilinç var mıdır, yoksa bulunan argümanlar tesadüf eseri mi kullanılmıştır? Coğrafyacılara edebî metinlerden faydalanmaları gerekir mi ve bu faydalanmalar onlara ne sağlayacaktır? Coğrafyacılara edebî yapıtlardan neden faydalanmıyorlar ve ya faydalanma ihtiyacı hissetmiyorlar? Edebî yapıtlarda bulunan mekânlar evrenin asıl mekânları mıdır, yoksa bu yerler bütünüyle kurgulanmış bir hayal ürünü müdür? Ya da asıl ve hayal ürünü mekânların iç içe bulunduğu yapıtlar mevcut mudur? Gerçek ve mitolojik yerlerin edebiyattaki fonksiyonları nelerdir? Bu yerler edebiyata ne kazandırmışlardır? Coğrafya ve edebiyat arasındaki bu sorulara aranacak yanıtlar bu yönde gelişimi sağlayacak en önemli noktalardan biri olacaktır.

2.4. Coğrafya Merkezli Okuma (Geo-Literatüre) Yaklaşımı

Edebiyat eserlerindeki coğrafi etkiler modern edebiyatçılar tarafından fark edilmiş ve bu konu bilimsel çalışmalarla ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bu sürecin ilk başında coğrafyanın toplumlar üzerindeki etkisi bazı edebiyat çevrelerinde de önemli görülmüştür. Edebiyat eleştirilerine bilimsel bir nitelik kazandıran Taine, edebiyat tarihini tetkik ederken ırk ve dönem ile birlikte

ortam/muhiti de işin içine katarak, edebiyat tetkiklerinde coğrafyanın vazgeçilmeyen bir öge olmasına dikkati çeker. XX. Asırda ise özellikle batıda coğrafyanın birey üstündeki etkenlerinden hareket ederek coğrafya edebiyat bağlantısı çok yönlü bir yapı şeklinde alınıp araştırılmıştır. Coğrafyanın kişiler adına bir kader olması, yapılan bu araştırmalara haklı olduklarını göstermektedir. Mehmet Kaplan (1974), bu konuda, “Bir milletin iktisadî, içtimai, hatta uzvî ve ruhî hayatı, her şeyden önce, içinde yaşadığı coğrafi şartlara bağlıdır.” tespitini yaparak coğrafyanın insan hayatına etkisinin çok yönlü olduğunu dile getirmiştir. Braudel’in uygarlıkların tarihine coğrafyanın tesiri ile alakalı tespitinde dikkat çektiği husus ise medeniyetlerin incelenmesinde esas önemli noktanın onun coğrafyası ve bu coğrafyanın ona sağladığı avantaj ya da dezavantajlar olduğudur. Yapılan bu değerlendirmeler, medeniyetle ilgili araştırmalarda bütün bilimsel disiplinlerin, coğrafyaya dikkat kesilmesi ve ondan faydalanması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu konuya farklı bilimsel çerçevelerden bakarak dikkat çeken birçok bilim insanı olmasına rağmen coğrafya ve edebiyat arasındaki bu ilişkiden sistemli bir şekilde yararlanma süreci yaklaşık 50 yıllık bir tarihe sahiptir. Bu yıllarda coğrafyanın mekânsal etkileri daha yakından incelenmeye başlanmış ve mekân kavramı üzerinden diğer disiplinler de coğrafyayla ilişkilerini sorgulamaya başlamıştır. İnsan ve onun ürettiği her şey üzerinde etkisi daha net gözlemlenen coğrafi unsurların, diğer disiplinlere yeni bakış açıları, çalışma alanları ve yöntemler sunması hem coğrafyaya olan ilgiyi artırmış hem de coğrafyadan yararlanmanın önemini göstermiştir. Birçok bilim dalı coğrafi bakış açısıyla yeni perspektifler yakalamaya çalışmış, edebiyat da bu bilimlerden biri olarak bu yönde çalışmalar yapmıştır. Coğrafyanın; uygarlıklar, insan ve insanın ürettiği birçok şeyde etkisini gözlemleyen edebiyatçılar edebi eserleri coğrafya üzerinden okumak fikriyle ortaya çıkmış ve bu okuma türünü sistemli olarak geliştirmişlerdir.

İşte bu fikirler ve bilimsel süreçlerle ilk olarak Fransa’da ortaya çıkan “Coğrafya merkezli okuma” ve “Edebiyat Coğrafyası”, coğrafyanın iki taraflı olarak edebiyatla oluşan bağının tetkik edilmesinde dayanak yapılmaktadır. Bu iki başlık, yazarın hayatında coğrafyanın rolü ve mekânların edebî kimliğinin doğuşunda

oynadığı rolü gerçek kabul eden “edebiyat coğrafyası” ve edebî eserde kullanılan coğrafyanın kullanılmasını esas alan “coğrafya merkezli okuma”dır.

Kefeli (2009), Coğrafya merkezli okumanın önemini anlatırken , “Yer ve iklim koşulları ile sosyal gerçekliği biçimlendiren coğrafya, kişilerin duyuş sitali, dünya bakışı, hayat tarzı üstünde etken olurken, sağladığı imkânlarla geleceği de yönlendirir.” diyerek edebi eserin çözümlemesinde coğrafyanın önemine vurgu yapmıştır.

Edebiyat Coğrafya bağlantısında ön plana geçen, yazarın büyüdüğü coğrafyanın yazar üstündeki etkililiği ve yazarın eserinde kullandığı coğrafyanın gerek biyografik deneyimi, gerek siyasal-sosyal konumu gerekse edebî şahsiyeti bağlamında tuttuğu yerdir. Herhangi bir ortamda gelişim gösteren edebiyatın tabiattan ve etrafındaki kültürel, sosyal ve siyasal dinamiklerden bağımsız şekilde oluşturulduğu düşünülemez. Kişiler büyüdüleri coğrafyanın yüzey şekilleri, bitki örtüleri ve iklimsel şartları ile ilişkili bazı ruhsal ve fiziksel nitelikler edinirken bireyi anlatan edebiyat da doğduğu bölgenin coğrafi koordinatlarına bağlantılı şekilde bir takım nitelikler barındırır. Bir kültürün içinde olan bireylerin inançlarının ayrı bir kültürde yetişmiş bireylerinkinden farklı olmalarının sebebi yalnızca farklı biliş süreçlerine sahiplikleri değil, dünyanın farklı taraflarına maruz olmaları ve farklı şeyler öğrenmelerinde aranmalıdır. “Coğrafya merkezli okuma, metindeki mekânı coğrafya şeklinde ele alırken ‘edebiyat coğrafyası’, ‘yazarın hayat coğrafyası’ gibi terimleri ön plana çıkararak metnin oluşum aşamalarını farklı bir açıdan irdeleyen bir okuma şeklidir.” (Kefeli 2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE COĞRAFI ÖGELER

3.1. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri'ne Coğrafi Bir Bakış

Türk Edebiyatında oldukça güçlü bir yere sahip olan Türk Şiiri her dönem kendini yenilemiş, varlığını ve etki alanını hep korumuştur. Cumhuriyet Döneminden günümüze kadar da değişim gösteren Türk Şiiri sanat ve şiir anlayışındaki farklılıkların yanı sıra toplumsal ve siyasi olaylardan da etkilenmiştir. Değişik dönemlerdeki edebi oluşumların yanında bu gruplara katılmayan bireysel şairlerle farklı konu ve türlerde örnekler veren Türk Şiiri, toplumsal hayata, insana ve yaşadığımız dünyaya dair birçok konuya değinmiştir. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri de kendinden önceki dönemlerde olduğu gibi coğrafi unsurlardan beslenmiştir. Cumhuriyet Dönemi Türk şiiri farklı edebiyat çevreleri tarafından farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Türk Şiirinin bu dönemlerini ayrıntılı olarak ele almak ve tasnif çalışmaları yapmak elbette edebiyat uzmanlarının işidir. Bu çalışmada bu tasniflerin tartışmasına girilmeyecek, tezin ilerleyen bölümlerinde kullanılacak şiirleri ve şairleri tanıma amacıyla Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirine genel bir bakış yapılacaktır. Ancak, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinin sınırları muğlaktır. Şöyle ki; bu dönemin, bazı edebiyat çevrelerince Cumhuriyetin ilanı ile başladığı kabul edilse de, edebiyatçıların birçoğu bu dönemin ilk izlerinin Tanzimat Dönemindeki değişimlerde aranması gerektiğini, dolayısıyla bu dönemin doğru değerlendirilmesi için yapılan araştırmaların 1860'lı yıllara kadar gitmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu çalışmada, bu fikir ayrılıklarını edebiyata dair bir tartışma olarak bırakıp bu dönemi Tanzimattan itibaren ele almak yerinde görülmüştür.

Tarihsel bir yaklaşıma göre Cumhuriyet'in kuruluşunu; II. Mahmut döneminden itibaren devlet ve toplum düzeninde Batı normlarına göre yeni düzenlemeler getirme amacıyla yapılan girişimlerin sonucu olarak görmek mümkündür. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki edebi oluşumlar ve şiirin gelişmesi de bu sürecin sonucunda ulaşılan yeni bir aşama olarak değerlendirilmektedir. 1800'lerin başından itibaren devlet sistemi üzerinde yapılan

düzenlemeler, toplum ve yazarlar üzerinde de belirgin şekilde kendisini göstermiş ve Avrupa ve özellikle de Fransa edebiyat modeli milli edebiyatımıza yansımaya başlamıştır. Aynı dönemin edebiyatçıları güncel politika, devlet ve toplumun dönüşümü konularında öncü görüşler ileri sürmüşler, edebi eserleri topluma mesaj vermenin bir aracı olarak da görmüşlerdir. Bu sayede edebiyatın sınırları ve etki alanları genişlemiştir. Bu nedenle Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatı, Türk toplumunun değişim yaşamasında önemli etkenlerden biri olmuştur. Siyasal açıdan Tanzimat dönemi, 1839'dan, 1908 tarihine kadar olan dönemi ifade etmektedir. Edebi bakımdan ise Şinasi'nin eserlerinin yayınlandığı tarihi olan 1860 referans alınmaktadır. Tanzimat'ın 2. Kuşağı olan, Ara Nesil ve Edebiyat-ı Cedide (Servet-i Fünûn) akımları eski edebiyattan yavaş yavaş kopuşun ve Batı tarzı edebiyatın yerleşmesinin aşamalarını oluşturmuştur. Bu sürecin son otuz üç yılını oluşturan Sultan II. Abdülhamid bir yandan Batı tarzı okullar açmış ve yeni kuşakların yetişmesini sağlamış, diğer taraftan basın yayın üzerinde uyguladığı baskı nedeniyle eleştirilmiştir. Bu yönetimin sona ermesi olarak nitelendirilen II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren yaşanan tüm gelişmeler Cumhuriyet'in doğuşunu ve gelişimini doğrudan etkileyen faktörler olmuştur (Daşcıoğlu, 2019).

Cumhuriyet'i hazırlayan süreç içerisinde Türk aydınlarının en çok ilgilendikleri düşünce akımları, Cumhuriyet'ten sonra da etkisini devam ettiren Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık akımları olmuştur. Bu akımların etkileri Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde de değişik biçimlerde görülmektedir. Ayrıca Tanzimat döneminde başlayıp II. Meşrutiyet döneminin ilk yıllarına kadar etkili olan Osmanlıcılık akımı da bunlara eklenebilir. Aslında Tanzimat ve Islahat Fermanları ile I. Meşrutiyet'teki Kanun-i Esasi, parçalanmayı önlemek için, din, dil, ırk ayırımı gözetmeksizin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün unsurların eşitliğini sağlama amacıyla yapılan girişimlerdi ve bu da Osmanlıcılık düşünce akımının temel hedefi olmuştur. Ancak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Balkanlardaki Hıristiyan kesimin milliyetçi tutumlarıyla sarsıntı geçiren bu görüş 1912'de başlayan Balkan Savaşları'ndan sonra tamamen etkinliğini yitirmiştir. Yine imparatorluk içerisindeki Müslümanların ayrılmasını önlemek ve dış politikada bir etken olarak kullanılmak amacıyla II. Abdülhamid tarafından kullanılan İslamcılık ideolojisi de edebiyat alanında temsil

edilen sosyal, siyasal bir akım olarak gelişme imkanı bulmuştur. Cemaleddin Efgani ve Muhammed Abduh gibi düşünürlerin etkisiyle Batı'nın ilim ve tekniğinden yararlanılmasının, İslam toplumlarındaki eski kurumların ve davranışların terk edilmesinin gereğine inanan Modernist İslamcılar ile gelenekçi İslamcılar olarak nitelendirilen iki ayrı grup bulunmaktaydı. Bu ayırımların yanında Türkçü-İslamcı, Garpçı-İslamcı şeklinde adlandırmalar da yapılmaktaydı. Bu akım Cumhuriyet'ten sonra da doğrudan İslâmcılık olarak anılmasa da benzer nitelikler taşıyan değişik oluşumlar içinde varlığını sürdürmüştür (İnan, 2016: 33-45).

İslâmcılık ideolojisinin en önemli temsilcisi olarak Mehmet Akif Ersoy kabul edilmektedir. Mehmet Akif, Kur'an'a sarılmanın Müslümanların kurtuluşu için tek yol olduğunu düşünmekteydi. Bununla birlikte çağdaş değerlere, insanlığın hayrına olan gelişmelere sırt çevirmemek gerektiğine de inanmaktaydı. Ayrıca Müslümanların teknolojik açıdan geri kalış nedenleri üzerinde de düşünen şair, taassup, batıl inanışlar, cehalet, tembellik gibi konularda toplumsal eleştirilerde bulunmaktaydı. Dönemin en etkili hareketi Türkçülük akımı olmuştur. Türkçülük ideolojisi, Osmanlılık ve İslamcılık akımlarından ayrı olarak edebiyat alanında ortaya çıkmış daha sonra ise siyasal bir nitelik kazanmıştır. Tanzimat'ın ilk kuşağında görülen edebiyat dilinin sade Türkçe olması gerektiğini düşünen Şemseddin Sami, Ahmed Vefik Paşa gibi edebiyatçılar Türk dili üzerinde çalışmalar yapan Türkçülüğün öncülleri arasında sayılmaktadır. II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki iktidarının desteği ve tarihsel şartlar Türkçülük akımının bir ideoloji olarak gelişmesini sağlamıştır. Türkçülük akımının yetiştirdiği çok sayıda ismin bulunmasının yanında Ziya Gökalp, özellikle Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak ve Türkçülüğün Esasları adlı kitaplarıyla akımı temellendiren kişi olmuştur. Yaşadığı asrın uluslaşma dönemi olduğunun farkında olan Gökalp'in görüşleri aynı zamanda Cumhuriyet'in kurucu düşünceleri arasında yer almaktadır (Daşcıoğlu, 2019).

Öncülüğünü Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'ın yaptığı Genç Kalemler dergisinde "Yeni Lisan" isimli makale dizisi yayınlanmıştır. "Yeni Lisan Hareketi" ile millî bir edebiyat oluşturulması, millî edebiyatın ise milli bir dil ile

mümkün olabileceği savunulmuştur “Yeni Lisan” yazıları özellikle yazı dilinde sadeleşme ve yazı ile konuşma dilini birleştirilmesi çabaları içerisinde olmuştur. Dilde sadeleşme anlayışı Cumhuriyet’ten hemen önce büyük oranda hedefine ulaşmıştır. Şiir dilinin kendine özgü bir yapısı olması sebebiyle ilk örneklerinde yeterli bir kıvama ulaşmamış, ancak düzyazı türlerinde, hikaye ve romanlarda Ömer Seyfettin, Refik Halit, Yakup Kadri, Halide Edip, Reşat Nuri gibi isimlerin eserleriyle, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına konuşma diline yakın bir edebiyat dili hakim olmuştur. Şiir dilinde de aynı yönelme giderek yaygınlaşmıştır. Bunlara ilave olarak 1910-1923 arasında Türk şiirinin genel eğilimi aruz yapısından hece yapısına doğru olmuştur. Dönemin üç büyük şairi, Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’in aruzla yazmaya devam etmiş, bazı şairler hem aruzu hem de heceyi birlikte kullanmıştır. Cumhuriyet’e yaklaştıkça edebiyat tarihinde “beş hececiler” gibi isimlerle anılan şairler, hecenin Türk şiirindeki yaygın ölçüsü konumunda olmuşlardır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında artık öncekilerden daha başarılı bir şiir estetiği kullanan yeni bir kuşak yetişmiştir (Apaydın, 2013: 133-155).

Şiirde hece yapısı Cumhuriyet’ten sonra yaygınlık kazanmış ve 1940’tan sonra Türk şiirinde tamamen egemen olacak olan serbest şiire gidişin bir başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Bu dönem şiirinde ayrıca manzum hikaye formu yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Nazım biçimleri hususunda bu dönem Türk şiirinin ses arayışları Batı edebiyatından alınma sone ve divan, halk ve tekke şiiri nazım biçimlerine kadar uzanmaktadır. Aynı zamanda düzensiz bir şekilde, kıtaların değişik dizelerine dağıtılmış kafiye denemeleri dikkat çekmektedir. Bütün bunlar dönemin şairlerinin biçim arayışlarını göstermektedir. Türk şiirinde Meşrutiyet’ten sonra birçok sosyal konu işlenmiştir. Tanzimat’la birlikte kadının toplumsal bir figür olarak ele alınması çoğalmıştır. Aynı biçimde çocuk şiirlerinde de büyük bir artış gözlenmektedir. Fakirlik teması ve merhamet duygusu sık karşılaşılan öğeler arasındadır. Bu dönemde tabiata ilişkin temaların hem öznel hem de gerçekçi tasvirlerle yoğun bir biçimde işlendiği ve özellikle Anadolu’nun gizem katarak ve romantikleştirerek tasvir edildiği görülmektedir. Tabiatın gerçekçi ve duygusal yaklaşımlarla konu edilmesine yönelik şiirlerin başladığı belirtilmektedir (Sayzek, 2006: 15-21).

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile Türk tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet; zaman içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış, yıpranmış, çok uluslu ve İslam dinine dayalı devlet olan Osmanlı Devleti'nin yerine, yenileşme çabaları içerisindeki Türk toplumunun Trakya ve Anadolu toprakları üzerinde kurulmuş laik bir ulus-devlete dönüşmesiydi. Bu yeniden yapılanma bir takım projelerle hızlı ve yoğun şekilde, yapılıyordu. Bu projelerin temel amacı Batılı bir devlet oluşturmak, halkın modern yaşam tarzını benimsemesini sağlamaktı. Ekonomide özel sektörün himaye gördüğü devletçi karma ekonomi modeliyle toparlanma çabalarına girişilmişti. Sanayi ve ticarete gelişmeler kaydediliyordu. Bu süreçte yapılan girişimlerin karakteristiği ulus bilinci oluşturmak temelindeydi. Bu amaçla dil ve tarih çalışmalarına da hız veriliyordu. Ankara'nın başkent olmasıyla dikkatler Anadolu'ya yönelmişti. Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanı edebiyatın temel konuları arasına girmeye başlamıştı. Halk, millet, memleket, vatan, modern medeniyet kavramları dönemin edebiyatında yerini alan konular arasındaydı. Sonraki dönemlerde Türkiye çoğulculuğa dayalı, dünyaya açık, demokratik bir sistemi kurumsallaştırma süreciyle birlikte kültürel zenginlik olarak da genişlemekteydi. Edebiyat alanında Fransız edebiyatının dışındaki edebiyat eserleri ve giderek bütün dünya edebiyatı ile ilişkiler kurulmuştu (Çalışkan, 2005: 141-150).

Cumhuriyet dönemi boyunca medeniyet düşüncesi, ahlak anlayışı, insani ve değerler tasarımı alanlarında siyasal, felsefi, sosyolojik, psikolojik, dini akımlar yaşanmıştı. Bu ana akımlar arasında birbirine geçişi de sağlayan ara kesitler de bulunmaktaydı. Bunlar arasından; Liberalizm, Sosyalizm, Kapitalizm, Devletçilik, Adem-i Merkezîyetçilik, Materyalizm, Pozitivizm, Bergsonizm, İdealizm, Enerjetizm akımları Cumhuriyet dönemi içerisindeki mücadeleleriyle edebiyat üzerinde belirleyici olgular arasında yer almıştır. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı ve şiirinin üzerinde etkisi olan düşünce zeminlerini toplumun geleceğini belirleyecek kimlik önerileri oluşturmuştur. Bu açıdan dönemin edebiyatında var olan olgular bir taraftan Memleketçilik, Anadoluculuk, Halkçılık kavramları ile kimi zaman romantik, kimi zaman da gerçekçi bir bakışla işlenmiş, diğer taraftan Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık akımları bazı dönüşümler geçirerek Toplumculuk, Hümanizm, Turancılık, Yerlilik düşünceleri şeklinde edebiyata ve özellikle şiire

yansımıştır. Cumhuriyet dönemindeki Türk şiirinin şekillenmesine neden olan yoğun süreçlerin sonunda bu dönem içinde Türk şiirinin yaşadığı dönüşümler aşağıda belirtildiği şekilde gruplandırılabilir (Çalışkan, 2005: 160-182);

1. Öz Şiir Anlayışını Sürdüren Şiir
 - a. Yedi Meşaleciler
2. Serbest Nazım ve Toplumcu Şiir (1920-1960)
3. Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir
 - a. Beş Hececiler
4. Garip Hareketi (I. Yeni) (1940-1954)
5. Garip Dışında Yeniliği Sürdüren Şiir
 - a. Maviciler
 - b. Hisarcılar
6. İkinci Yeni (1954-1960)
7. İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiir (1960-1980)
 - a. 1960 Sonrası Mistik Duyarlılık Şiiri
8. 1980 Sonrası Şiir
9. Cumhuriyet Döneminde Halk Şiiri

Bu tasnife Coğrafi açıdan mercek tutulduğunda, Öz Şiir anlayışını sürdüren şairlerden Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki coğrafi öğeler dikkat çekicidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde örnekleri sunulacak şiirlerinde de görüleceği üzere Fiziki Coğrafya öğelerini sıklıkla kullanan şair, kent coğrafyasına ve kent insanının sıkıntıları üzerinden beşeri coğrafyaya temas etmiştir. Ayrıca yedi meşaleciler de bu dönemde eser vermişlerdir. Onların sanat anlayışları estetik

kaygılar üzerine kurulduğu için şiirlerinde hayal ve imgeyi öne çıkarmışlardır. İşte bu noktada coğrafi unsurları sıklıkla kullanmışlar, özellikle de doğal unsurları öne çıkarmışlardır.

Serbest Nazım ve Toplumsal Şiir Döneminde ise şiirin dış yapısı ciddi bir değişime uğramış ama temalar toplum hayatına yakınlaştığı için şiirdeki coğrafi öğeler daha da artmıştır. Ceyhun Atıf Kansu, Nazım Hikmet Ran, Özdemir İnce gibi şairlerin şiirlerinde bazen isim, bazen kavram, bazen de imge olarak kullanılan coğrafi öğeler bu dönem şiirlerinde de yerini almıştır.

Milli edebiyat zevk ve anlayışını sürdüren şiir döneminde milli mücadele döneminin etkisiyle milli konulara öncelik verilmiştir. Sade bir Türkçe kullanılmış ve halk şiirinde olduğu gibi coşkun bir anlatım tercih edilmiştir. Özellikle vatanseverlik kahramanlık gibi konular işlenirken yurdumuzun dağları, coşkun nehirleri sıkça kullanılan coğrafi öğelerdir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de Nihal Atsız şiirleri bu dönemdeki coğrafi unsurlara örnek olarak kullanılmıştır. Bu dönem oluşumlarından Beş Hececilerden özellikle Faruk Nafiz Çamlıbel Şiirlerinde coğrafi unsurlar oldukça fazladır, hatta şiirin genel yapısı bu unsurlarla oluşmuştur denilebilir. Çalışmanın diğer bölümlerinde birkaç örneği sunulmuştur.

Bu dönemden sonra görülen edebi oluşumlardan Garipçiler, Birinci ve İkinci Yeniciler gibi edebi topluluklarda da şiirin formunda değişimler olmuş, konular bireyselliğe yönelmiş, farklılaşmış ama coğrafi unsurların kullanımı devam etmiştir. 1960 sonrası ortaya çıkan politik fikirlerden etkilenen Toplumcu şiirde de coğrafi öğelerden faydalanılmıştır. İsmet Özel şiirleri bu dönemde derin anlamlar içeren ve bazen açık bazen de kapalı olarak oldukça fazla coğrafi unsur kullanılan şiirlere örnek olarak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kullanılmıştır.

1980 sonrası Türk Şiirinde edebi akımların ve grupların önemini yitirdiği, şairlerin bireysel olarak öne çıktığı görülmektedir. Şiir yapısı ve tema olarak da belirli bir şablondan çok gelenekten moderne her formun ve temanın kullanıldığı, sınırları muğlak bir şiir yapısı öne çıkmaktadır. Coğrafi öğelerin bu dönemde de sıklıkla kullanıldığı hatta bazı şairlerin coğrafi unsurlara özel bir ilgi duyarak

şiiirlerinde kullandığı görölmektedir. Örneğin Sunay Akın, mizahi bir dille kaleme aldığı şiiirlerinde makiler, sıradağlar gibi coğrafi unsurları ustalıkla kullanmıştır.

Türk Halk şiiiri ise başta Anadolu'nun güzellikleri olmak üzere toplumsal yaşama kırsaldan bakarak gördüklerini anlatmış dolayısıyla da insana ve mekana dair coğrafi unsurlar şiiirlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu çalışmada da, Halk Şiiirinin en başarılı örneklerini veren Aşık Veysel'in şiiirlerindeki coğrafi unsurlar incelenmiştir.

Bu tasniflerin ve edebi grupların dışında kalan birçok şair de kendi tarz ve üsluplarında yazdıkları şiiirlerde fiziki, beşeri ya da ekonomik coğrafya unsurlarını kullanmışlardır. Yine çalışmamızda bu şairlerden Behçet Necatigil, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi şairlerin şiiirlerinden örnekler verilmiştir.

3.2.Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiirinde Coğrafi Unsurlar

Edebiyatta ana unsurlardan birinin mekân olduğundan daha önce bahsetmiştik. Mekân ve insan üzerinden coğrafyayla sıkı bir bağ kuran edebiyatın ana damarlarından biri de şiiirdir. Şiiirde, mekan ve insanın etkileri, bazen tema, bazen hislere yön veren ana unsur, bazen de metafor olarak sıklıkla kullanılmıştır. Cumhuriyet Sonrası Türk Şiiirinde de coğrafi öğeler olduğu fazladır. Bunların bazıları tamamen edebi usül ve tekniklerle ilgili olarak (benzetme ya da metafor vb.), bazıları ise doğrudan coğrafyanın ilgi alanına girecek şekilde(mekansal tasvirler, yer şekilleri,su kaynakları, klimatolojik bilgiler vb.) kullanılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, Türk Şiiirindeki coğrafi unsurlar öne çıkarmak amaçlandığı için coğrafi öğeleri belirgin bir şekilde kullanan şiiirler dönem ve şair ayrımı yapılmadan incelenmiş ve bu şiiirlerdeki coğrafi öğelerin hangi bağlamda kullanıldıkları ve coğrafyayla direk ya da dolaylı etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Faruk Nafiz Çamlıbel

Han Duvarları

“Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,

Bir dakika araba yerinde durakladı.

Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,

Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...”

Kervansaraylar Selçuklu ve Osmanlı Devletinde yolcuların konakladığı işletmelerdir. Ancak asıl görevi ve ortaya çıkış amacı ticaret kervanlarına hizmet etmektir. Dolayısıyla kervansaraylar ekonomik coğrafyanın ilgi alanına girer. Eski Türk Devletlerindeki kervansarayların sadece yerlerini bilmek bile bize ticaret güzergahları hakkında bilgi verir.

“Gidiyordum, gurbeti gönümlle duya duya.”

Bu mısradaki gurbet kelimesi göç kavramı ile ilişkilidir. Gurbet, memleketinden uzakta olanların memleketi haricindeki her yere verdiği isimdir. İster geçici göç olsun, ister kalıcı göç olsun, göç eden insan kendisini gurbette görür. Göç kavramı da beşeri coğrafyanın içerisinde nüfus coğrafyasının bir konusudur. Öyle ki beşeri coğrafya başlığı altında incelenen nüfus coğrafyasında, göç eden insanların sorunları, gittiği yere uyum sağlayıp sağlamaması ve bunun sonuçları ayrıntılı olarak incelenir.

“Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.”

Bu mısradaki önce Ulukışla (Niğde) beldesinden bahsederek bir yerleşim yeri dile getiriliyor. O yerin büyüklüğü, haritadaki konumu, coğrafyayla doğrudan ilgilidir ve bize coğrafi bilgiler verir. Devamında Orta Anadolu'dan bahsetmektedir. Bu tabir zaten başlı başına bir Coğrafya tabiridir. Bahsedilen mekanın Türkiye üzerindeki konumu net olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca “Ulukışla yolundan Orta

Anadolu'ya dizesi cümle olarak değerlendirildiğinde hem gidilecek mekanı, hem de güzergahı net olarak ortaya koymaktadır. Bu da ulaşım coğrafyasıyla ilgilidir.

“İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık!

Yüreğimin yaktığı ateşle hava ılık.”

Havanın ılık olması iklime ait bir veridir. Bu durumu yüreğindeki ateşe bağlaması ise edebi bir sanatla ilgilidir.

“Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

Arkada zincirlenen yüksek Toros Dağları.”

İlk mısradaki hem gök, toprak ve çıplak ağaçlar gibi coğrafi öğeler var, hem de bunlarla ilgili verilen bilgiler var. Hepsinin sarı olması eğer gerçek bir tasvir ise sonbahar veya kış mevsimine işaret eder. Toros dağları ise Türkiye fiziki coğrafyasının bir konusudur, ayrıca zincirlenen tabiri birbirine bağlı olduğunu dolayısıyla Torosların sıradağlar olduğunu belirtir.

“Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler,

Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler.”

Birinci dizede yukarıda verilen bilgilerden tahmin etmeye çalıştığımız mevsimin kış olduğu dile getiriliyor. Ayrıca kışın uzun ve sert geçtiği anlatılıyor. Son olarak da soldurduğu etekler tabirindeki etekler dağların düzlüğe bağlanan aşağı kısımları, onların solması ise zor geçen kışın doğada bıraktığı etki şeklinde anlatılıyor.

“Ellerim takılırken rüzgârların saçına

Asıldı arabamız bir dağın yamacına.”

Birinci dizede coğrafi bir terim olarak rüzgardan bahsediliyor. İkinci dizede ise yollarında bir dağın yamacı olduğu anlatılarak geçtikleri bölgelerin topografyası ile ilgili bilgi veriliyor.

“Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık,

Yalnız arabacının dudağında bir ıslık!”

Yine yükseklik kelimesi ile topografyaya dair bilgi veriliyor. İssızlık kelimesi ise yakınlarda yerleşim yeri ve insan olmadığına işaret ediyor.

“Bu ıslıkla uzayan, dönen kıvrılan yollar,

Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar.”

Kıvrımlı yollar, patikalar yine topografya bilgileri vermeye devam ediyor.

“Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu.

Gökler bulutlanıyor, rüzgâr serinliyordu.

Serpilmeye başladı bir yağmur ince ince.”

Hava durumundaki değişim işaret ediliyor. Bu değişim tahmin edileceği gibi hemen sonrasında yağmur getiriyor.

“Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince

Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi.

Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.”

Topografya verileri devam ediyor. Yollar düzlüğe çevriliyor, dağdan inilmiş ve bir ovada, düz bir yolda ilerlenmeye başlıyor.

“Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine.

Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine.

Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayali,

Sonunda Ademdir diyor insana yolun hali.”

Ovada yol almaya devam ediyorlar, civarda kimsenin olmaması hala yerleşim yerlerinden uzakta olduklarını gösteriyor.

“Bir sarsıntı... Uyandım uzun süren uykudan;

Geçiyordu araba yola benzer bir sudan.

Karşıda hisar gibi Niğde yükseliyordu,

Sağ taraftan çingirak sesleri geliyordu:

Ağır ağır önümden geçti deve kervanı,

Bir kenarda göründü beldenin viran hanı.”

Bu bölümde önce Niğde şehrine geldiklerinden bahsediyor. Ulukışla'dan Orta Anadolu'ya doğru yolculuklarında uğradıkları şehirleri de sayınca güzergah iyice netleşiyor.

“...Ben garip çizgilere uğraşırken başbaşa

Raslamıştım duvarda bir şair arkadaşa;

"On yıl var ayrırım Kınadağı'ndan

Baba ocağından yar kucağından

Bir çiçek dermeden sevgi bağından

Huduttan hududa atılmışım ben"

Şiirin iç hikayesinde duvarda şiiri yazan kişinin Kına Dağı'nda yaşadığını anlıyor ve yerini tespit edebiliyoruz. Şu anda bulunduğu yeri de biliyor ve mesafeyi karşılaştırabiliyoruz.

Huduttan hududa derken de sınırlardan bahsettiğini anlıyoruz. Sınırdan sınıra giden askeri birliklerden birinde olma ihtimali çıkarımı yapılabilir.

“Araya gitti diye içlenme baharına,

Huduttan götürdüğün şan yetişir yârına!..”

Burada baharına kelimesi coğrafi bağlamdan farklı olarak mecazi kullanımla gençlik denmek için kullanılmıştır.

“Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk,

Soğuk bir mart sabahı... Buz tutuyor her soluk.

Ufku tutuşturmadan fecrin ilk alevleri

Arkamızda kalıyor şehrin kenar evleri.”

Mart sabahı diyerek tarihle ilgili net bilgi verildiğinde yukarıda ifade edilmiş olan kış sonu bahar başı çıkarımın yerinde olduğu görülmektedir. Havanın hala soğuk olması bölgenin karasal iklim etkisi altında olduğu şeklinde yorumlanabilir.

“Bulutların ardında gün yanmadan söniyor,

Höyükler bir dağ gibi uzaktan görünüyor...

Yanımızdan geçiyor ağır ağır kervanlar,

Bir derebeyi gibi kurulmuş eski hanlar.”

Güneş kendini ya da sıcaklığını hissettiremiyor. Tarihi yerleşim yerleri olan höyükleri görebiliyorlar. Tasvirlerle bölge coğrafyasına dair bilgiler sunmaya devam ediyor.

“Biz bu sonsuz yollarda varıyoruz, gitgide,

İki dağ ortasında boğulan bir geçide.”

İki dağ arasındaki ulaşımın sağlandığı siyasi sosyal ekonomik açıdan önemli olan yollardan yani bir geçitten (bel) bahsediyor.

“Sıkı bir poyraz beni titretirken içimden

Geçidi atlayınca şaşırdım sevincimden:

Ardımda kalan yerler anlaşırken baharla,

Önümüzdeki arazi örtülü şimdi karla.

Bu geçit sanki yazdan kışı ayırıyordu,

Burada son fırtına son dalı kırıyordu...

Yaylımız tüketirken yolları aynı hızla,

Savrulmaya başladı karlar etrafımızda.

Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü;

Kar değil, gökyüzünden yağan beyaz ölümdü...

Gönlümde can verirken köye varmak emeli

Arabacı haykırdı "İşte Araplı beli!"

Tanrı yardımcı olsun gayrı yolda kalana

Biz menzile vararak atları çektik hana.”

Burada, geçit aracılığıyla, geçidin önünde ve ardındaki hava durumu, onun iklime ve bitki örtüsüne etkisi çok net bir şekilde anlatılıyor. Şiirin bu bölümü coğrafya dersinden alınmış izlenimi veriyor.

Karların savrulmasından hava şartlarının şiddetini arttırdığını hatta belki tipinin başladığını, arabacının seslenişiyle de buranın Araplı Beli geçidi olduğu anlaşılıyor.

“Sabahleyin gökyüzü parlak, ufuk açıldı,

Güneşli bir havada yaylımız yola çıktı...

Bu gurbetten gurbete giden yolun üstünde

Ben üç mevsim değişmiş görüyordum üç günde.

Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık,

Bir handa, yorgun argın, tatlı bir uykudaydık...”(Çamlıbel, 2006)

Hava değişimleri karasal iklimde mevsimin döndüğü zamanlarda sıklıkla görülebilir. Şair de hava değişimlerini dile getiriyor. İncesu adlı bir yerleşim yerine geliyorlar. Güzergahla ilgili bilgiler vermeye devam ediyor.

Şiirin genelinde iklim, topografya, yerleşim yerleri, kentler, ulaşım, gibi coğrafi öğelere rastlanmaktadır. Bunlardan yapılacak çıkarımlarla da hem şiirin hikâyesine dair hem de ondan bağımsız coğrafi veriler sağlanabilmektedir.

Şairin Ölümü

“Şu gördüğün dağ yok mu? Yanardağdı eskiden

Nerde alev saçarken o deve karşı giden

Uzağından bakan da yanardı, kül olurdu...

Bugün duman uğrağı, ateşin dünkü yurdu.”

Bu şiirde de coğrafi öğeler ve bunların zaman içinde değişimleri dikkat çekicidir. Şairin bahsettiği dağ volkanik bir dağdır. Fiziki Coğrafya'nın önemli konularından biridir. Ancak şiirdeki yanardağ aktif değil. Sönmüş ve şu anda sadece dumanı tütüyor.

“Şu çölü gördün mü sen, şu denizsiz kumsalı,

Şu çöl ki besleyecek damlası yok bir dalı,

Bir enginmiş, dalgasız kalmamış hiçbir zaman...

Yatağını bırakmış giderken o kahraman.”

İkinci dörtlükte bu kez eskiden deniz olan bir bölgenin bu günkü çölleşmiş halinin tasviri yapılıyor. Geride kalmış yatağı, eski haliyle alakalı bilgi veriyor bize.

“Gece bulur, güneşe göz yuman, gündüzünde

Nice sönmüş güneş var bir düşün, gökyüzünde!

Tutuşan yıldızları gözlerinden silerek

Sönmüştü dalanlar bir sırta vermek gerek.”

Üçüncü dörtlükte de eskiden ısı ve ışık kaynağı olan yıldızların bugün söndüğünden bahsediyor. Bir süre devam eden bir gücün yavaş yavaş zayıflayıp yok olması bu kez yıldızlar örneğiyle anlatılıyor.

“Beni ölmüş bulanlar! Sorayım şimdi sizden:

Beni nasıl güneşten, yanardağdan, denizden

Göynünüz görmek ister daha uzun ömürlü

Onlar o türlü öldü... Ben de bu türlü!” (Çamlıbel, 2006)

Son dörtlükte ise aynı coğrafi öğeleri kullanarak şiirin asıl vermek istediği mesaj net olarak ortaya konuyor. Doğadaki değişim coğrafi örnekleriyle anlatılıyor. Eski bir yanardağ bugün sönmüş ve kudretini kaybetmiş, eski bir deniz yatağı kurumuş ve çölleşmiş, sönmüş ve ışığını kaybetmiş yıldızlar şiirde arka arkaya sıralanmış, doğadaki ve evrendeki değişimin örnekleri olarak sunulmuş. Son olarak da bu örneklerden yola çıkarak insanda da kaçınılmaz olan değişim dile getiriliyor.

Dolayısıyla şair mesajını vermek için coğrafi ortamda meydana gelen değişiklikleri kullanarak coğrafya biliminden faydalanmıştır.

Bizim Memleket

*“İçinden tanırım ben o elleri,
Onlar ki zahirde viran olurlar;
Ardıçlı dağları, çamlı belleri
Aşanlar şî'rine hayran olurlar.”*

İlk mısradaki ‘eller’ ifadesi iller, yerler, yurtlar anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla bu tabir, beşeri coğrafyanın çalışma alanında olan yerleşim yerleri ile ilgilidir. Üçüncü mısradaki Ardıçlı dağlar ve çamlı beller ifadeleri de bu yerleşim yerinin bitki örtüsü ile ilgili bilgiler vermektedir.

*“Dökülür köpüklü sular yarından,
Baharlar yaratır kışın karından;
İçenler sihirli pınarlarından
Şöyle bir silkinir, ceylan olurlar!”*

Köpüklü sular tabirinden, debisi yüksek akarsular çıkartılabilir. Karlardan baharlar çıkartması da o akarsuların kar suları ile beslendiğini gösteriyor ve mevsim değişimine işaret ediyor. Aynı zamanda, kar sularının eriyip akarsu debisini yükseltmesinden de baharın geldiği anlaşılmaktadır.

*“Orada yaşayan erlerin içi
Bir yaşta yoğurur derdi, sevinci;
Onlar ki sabansız, tarlasız çiftçi,
Davarsız, kavalsız çoban olurlar.” (Çamlıbel, 2006)*

Bu dördünlüğün son iki dizesinde imkânsızlıklara rağmen hayata tutunan kişilerden bahsederken tarım ve hayvancılık sektörlerinden örnek veriliyor.

Çoban Çeşmesi

“... O zaman başından aşkındı derdi,

Mermeri oyardı, taşı delerdi.

Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi.

Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi.”

Çoban Çeşmesi şiirinin yukarıdaki dördlüğünde, sonraları çeşme yapılacak olan bir kaynak suyunun oluşum aşamasında yüksek yerlerden coşkun bir şekilde aktığı ve düştüğü yerlerde yaptığı aşındırma faaliyetleri dile getirilmektedir. Akarsu aşındırma şekillerinden bir örnek olarak dev kazanı oluşumu dolaylı olarak şiirden çıkarılabilmektedir.

“Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,

Kerem'in sazına cevap veren bu,

Kuruyan gözlere yaş gönderen bu...

Sızmadı toprağa çoban çeşmesi... “(<https://www.siir.gen.tr>. e.t:19.03.2019)

Bu bölümde toprak tabakalarının geçirgen olmadığı çıkarımı yapılabilir. Toprak tipleri anlatımına giriş yaparken uygun bir kullanım olabilir.

Şiirin tamamından bir dönem hayati öneme sahip olan suyun değişen şartlar ve geçen zamanla beraber önemini yitirdiği çıkarımı da yapılabilir. Bu çıkarımı da ülkemizde tarım topraklarının ve tarımla uğraşan nüfusun gitgide azalması, köyden kente göçlerin hızlanması ile beraber köylerdeki doğal zenginliklerin önemini kaybetmesi üzerinden okunabilir.

Harç

“Bugün damım çökerken biraz daha başıma

Üstüne bir kat daha çıktı apartımanlar”

İlk iki mısradan, az katlı geleneksel konutların gitgide daha da bakımsız ve atıl duruma düştüğünü, buna karşın aynı bölgede bulunan, yeni yapılan binaların çok katlı olduğunu ve günden güne yükseldiğini anlatıyor.

“Bir karışık toprağı bir milyona alanlar

Sırtan başlarıyla sıralandı karşıma.”

Bu iki mısradan ise çok katlı binaların yapılmasıyla arsa fiyatlarının çok yükseldiği belirtiliyor.

“Çatlak tavanlarına herkes açmış elini

Güneşten nur umarken yıldırımdan alevler

Harcına gözyaşları karışan kat kat evler

Neredeyse yeryüzünün çökertecek belini.” (Çamlıbel, 2006)

Harcına gözyaşları katılıyor derken geleneksel evlerin yıkıldığından, oradaki hayatların, biriktirilen anıların yok olduğu ve ekonomik olarak kötü şartların hüküm sürdüğü kast ediliyor. Onların yerine gelen binalardaki şatafatlı hayatların harcına eski evlerdeki insanların acılarının karıştığı anlatılıyor. Çok katlı binaların eleştirisi mübalağa sanatıyla yapılıyor ve üst üste katlar yeryüzüne yük oluyor deniliyor.

Şiirin tamamında şehirleşme, konut tiplerinin değişimi ve bu durumun insanlar üzerindeki etkileri ile ilgili coğrafi unsurlar bulunmaktadır.

3.2.2. Aşık Veysel

Kızılırmak

*“Daima bulanın, asla durulman,
Nedir bu sendeki hal, Kızılırmak?
Çağlayıp akarsın, hiç mi yorulman?
Seni zapteyleyemez göl, Kızılırmak.”*

İlk dörtlükte suyun bulanık olması, bu akarsuyun sel ve sevelan sularından oluştuğu ve de geçtiği yerlerde toprağı aşındırıp içine katacak kadar da yüksek bir debiye sahip olduğu çıkarımını yapmamıza imkan sağlıyor. Devamında da zaten suyun coşkunuğu, seni zapteyleyemez göl ifadesi ile doğrulanmış oluyor.

*“Bahar gelir, bulanırsın, coşarsın,
Dalga vurur, kenarlara taşarsın.
Dünya kurulalı böyle yaşarsın,
Tükenmez ömrün var bol, Kızılırmak.”*

Bu dörtlükte bahar gelince sular ın daha da coştugu dile getirilerek eriyen kar sularının ve de bahar yağmurlarının etkisiyle debisinin yükseldiği çıkarımını yapmamıza olanak veriyor. Tükenmez ömrün ifadesi ise mevsimlik değil kalıcı bir akarsu olduğunu gösteriyor.

*“Toplanır suların yayladan, köyden,
Kuvvetler alırsın çeşmeden, çaydan.
Fariğ olup vazgeçmen mi bu huydan?
Kimseye vermezsin yol, Kızılırmak.”*

İlk iki mısradaki akarsuyu besleyen kaynaklardan bahsediliyor. Son mısradaki ise coşkun akan suyun karşı tarafına geçmenin bu dönemlerdeki zorluğundan dolayısıyla debinin yüksekliğinden bahsediyor.

*“Yel estikçe dağlar karın eritir,
Güneş olur, çayır çimen yürütür;*

*Dünyada bâkisin, hükmün câridir,
Sana kuvvet verir sel, Kızılırmak.”*

Yine bu dörtlüğün tamamında da akarsuyu besleyen kar ve yağmur sularından bahsediyor.

*“Zara dağlarından toplaşın gelin,
Sivas'ın kenarın dolaşın gelin,
Yıldız ırmağına ulaşın gelin,
Göksu'yu beraber al, Kızılırmak.
Kızıldağ'dan doğru çıkıp gelişin,
Kayseri'de Karasu'ya karışın,
Cahdın nedir, yola devam çalışın,
Delice ırmağın bul, Kızılırmak.”*

Bu iki dörtlükte akarsuyun güzergâhı ve ona katılan diğer küçük akarsulardan bahsediyor. Böylece bir harita üzerinde sadece bu şiirle bile akarsuyun izlediği yola dair fikir edinilebilir. Ayrıca akarsuyu besleyen kaynakların bolluğu ile de akarsuyun debisi ile ilgili çıkarımda bulunulabilir.

*“Ulu sular ile akıp gidersin,
Tavşanlı dağına bakıp gidersin,
Uğradığın yeri yıkıp gidersin,
Git Karadeniz'e dol, Kızılırmak.”(Şatıroğlu, 2001)*

Şiirin sondan bir önceki mısrasında artık hemen hemen tüm güzergâhını anlattığı akarsuyun çevresindeki coğrafi oluşumlardan da haber veriyor ve sonunda akarsuyun nereye döküldüğünü de anlatarak güzergâh bilgisini sonlandırıyor.

Şiirin tamamında bir coğrafi öge olarak Türkiye'nin en uzun akarsuyu olan Kızılırmak beslendiği kaynakları, su hacmi ve geçtiği yerlerle ayrıntılı olarak anlatılıyor.

Yurt Ürünleri

"...Amasya'nın elmasını

Zile pekmez çalmasını

Sivas'ın da kıymasını

Yesem amma yesem amma."

Bu dörtlükte ülkemizin değişik şehirleri ve bu şehirlerdeki ekonomik faaliyetlerle ilgili unsurlar görülmektedir.

Amasya'daki elma yetiştiriciliği, Tokat'ın Zile ilçesindeki üzüm yetiştiriciliği ve Sivas'taki büyükbaş hayvancılık faaliyetleri şiirde direk bahsedilen ekonomik coğrafya unsurları olarak göze çarpmaktadır.

"Gezsem Tokat'ın bağını

Emleğ'in taze yağını

Erzurum'un kaymağını

Yesem amma yesem amma."

Bu dörtlükte yine Tokat'taki üzüm bağlarından bahsedilmektedir. İkinci dizede Emlek tabiri geçiyor. Emlek yöresi diye tarif edilen bölge yukarı Kızılırmak bölgesinin batı kesimde olan ve birçok köyü kapsayan bir bölgedir. Bu tabir zaten coğrafi bir bölgeyi anlatan doğrudan coğrafya tabiridir. Son dizede Erzurum'daki kaymak ise bu bölgede yapılan büyükbaş hayvancılık ve süt üretimine işaret eder.

“Konya'nın güzel buğdası

Sivas'ta Çorum'da hası

Ayıntab'ın çiğ köftesi

Yesem amma yesem amma.”

Konya'nın Türkiye'nin tahıl üretimindeki yerine vurgu yaparak başlayan bu dörtlükte Sivas ve Çorum'da da buğday üretimi yapıldığı belirtilmektedir. Gaziantep'teki çiğ köfte de yemek kültürü dolayısıyla kültür coğrafyası bağlamında değerlendirilebilir.

“Güzel olur Türkmen kızı

Yanakları kıpkırmızı

Diyarbakır'ın karpuzu

Yesem amma yesem amma

Mersin Dörtyol portakalı

Maraş'tan da pirinç gelir

Malatya'da dut zerdali

Yesem amma yesem amma.”

Yukarıdaki iki dörtlükte de Diyarbakır Karpuzu, Mersin ve Hatay Portakalı, Malatya'daki dut ve zerdali gibi tarımsal ürünlerden bahsedilmektedir.

“Ah İzmir'in kuş üzümü

Pek severim boğazımı

Kazova'nın yaş üzümü

Yesem amma yesem amma

Kastamonu'nun kendiri

Bursa'nın ipek mendili

Edirne'nin boş pendiri

Yesem amma yesem amma.”

Yukarıdaki dörtlüklerde İzmir ve Kazova'nın üzümleri, Kastamonu'daki kendir üretimi, Edirne'deki Pendir (peynir çeşidi) üretimlerine vurgu yapıyor.

“...Samsun ve Bafra tütünü

Alsam Urfa'nın atını

Avlarda keklik etini

Yesem amma yesem amma

Adana'da biter pamuk

Geze geze hep usandık

Trabzon'da çoktur fındık

Yesem amma yesem amma.” (Şatıroğlu, 2001)

Yukarıdaki dörtlüklerde, Samsun ve Bafra'daki tütün üretimine, Adana'daki pamuk üretimine, Trabzon'daki fındık üretimine işaret ediliyor. Ayrıca, günümüzde fındık üretiminin Ordu ve Giresun'da daha çok olduğu gerçeğinden hareketle şiirin yazıldığı zamanla günümüz arasındaki tarımsal üretim farklılıkları, değişim ve sebepleri ile ilgili bir tartışma imkânı da sağladığı görülmektedir. Şiirin bu bölümü ile hem bu bölgelerdeki tarımsal ürünlere, hem de bu ürünlerin hangi iklim şartlarında yetişebileceğine dair coğrafi çıkarımlara vurgu yapılabilir.

Yurdumuzdaki bölgelerin veya yörelerin – şiirin yazıldığı dönem için - en önemli tarım ürünlerini, gıdalarını ve yaşam kültürünü anlatan bu halk şiirinde oldukça fazla coğrafi unsur bulunmaktadır. Şiirin hemen her dörtlüğünde ekonomik

coğrafya öğeleri (tarımsal üretim ve şehir ilişkisini) görülmektedir. Şiirin yazıldığı dönem ve günümüz arasındaki değişimin sebepleriyle beraber irdelenmesi de mümkündür. Ayrıca bazı bölümlerde kültür coğrafyası içerisinde değerlendirilebilecek mutfak kültüründen de bahsedilmektedir.

Sam Değmiş (Erzincan)

“Sam değmiş de bağlar dökmüş gazeli

Hanı harap olmuş Keşan Erzincan

Nice yığıtleri nice güzeli

Feleğin toruna düşen Erzincan.”

Tamamı, bir doğal afetin insanlar ve kent üzerindeki etkilerini anlatan şiirin ilk dörtlüğünde şiirin adında da kullanılan Sam değmiş ifadesi, samyeli rüzgârı da denilen güneybatıdan esen kavurucu etkisi olan çöl rüzgârıdır. Bitkiler için kavurucu etkileriyle ölüm getiren bu rüzgâr edebiyat ve şiirde de çoğunlukla yanmak, ölüm getirmek anlamında kullanılır. Gazel tabiri ise kuruyup dökülen yapraklar için kullanılır. Şiirde bu ifadeler Erzincan için yakıcı ve yıkıcı etkileri olan can ve mal kaybına sebep olan şehri perişan hale getiren Erzincan Depreminin etkilerini anlatmak için kullanılmıştır. 27 Aralık 1939 da gece saat 02: 00 sularında merkez üssü Erzincan Ovası olarak meydana gelen deprem Richter Ölçeğine göre 7,9 şiddetiyle, Anadolu'nun son bin yılda gördüğü en büyük depremdir.

Yerin 20 km altındaki Kuzey Anadolu Fay Hattın üzerinde gerçekleşen depremde şehrin binalarının büyük bölümü yıkılmış ve 100 binin üzerinde insan ölmüştür. O günün iletişim ve ulaşım şartları kısıtlı olduğundan hükümetin depremden ancak iki gün sonra haberi olmuştur. Hemen hemen tamamı yerle bir olan şehre olaydan yedi yıl sonra giden Aşık Veysel, üzerinden geçen yıllara rağmen depremin etkilerini kentte ve sosyal yaşamda hala canlı olarak görmüş ve şiirinde dile getirmiştir.

“...Bahar gelir güller açmaz bağında

Kainat uykuda hep yatağında

Bir seher vaktinde uyku çağında

Feryadı dağlardan aşan Erzincan

Susmuş bülbülleri güller perişan

Garkolmuş toprağa kalmamış nişan

Kükredikçe dalgalara karışan

Hani Fırat ile coşan Erzincan

Dokuz kırk altıda uğradım gördüm

Veysel der içimden ağladım durdum

Bu ulu Tanrı'dan isteyin yardım

Gayret kuşağını kuşan Erzincan.” (Şatıroğlu, 2001)

Şiirin diğer dördlüklerinde de, dağlar, Fırat Nehri gibi coğrafi unsurlar da kullanılmıştır. Şiirin genelinde, doğal afetlerden biri olan depremin Erzincan şehri ve halkı üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Depremin yıkıcı etkilerinin yedi yıl sonra hala bu derece hissedilebilir olması depremin şiddeti ve ortaya çıkan kötü tablo hakkında fikir verebilir.

Emeklerim Zayeyledi Sel Benim

“Sekizinci ayın yirmi ikisi

Emeklerim zay'eyledi sel benim

Sele gitti hasılatın hepsi

Emeklerim zay'eyledi sel benim.

Tırtıl geldi tevekleri taladı

Sel geldi de elek elekeledi

Hasılatı çamurlara beledi

Emeklerim zay'eyledi sel benim.” (Şatıroğlu, 2001)

Yine Aşık Veysel'e ait Emeklerim Zay'eyledi Sel Benim şiirinde doğal afetlerden sel ve selin toplum üzerindeki etkileri anlatılmış. Yağmurun şiddetiyle her yerde sel ve sevelan sularının olduğu, selin özellikle tarlalardaki ürünlere ciddi ölçüde zarar vererek, halkın temel geçim kaynağı üzerindeki olumsuz etkileri anlatılmış.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabında doğal afetler konusu anlatılırken bu şiir konuya dikkat çekmek ve afetin etkilerini ilk ağızdan dinlemek amacıyla kullanılmıştır.

3.2.3. Yavuz Bülent Bakiler

Ben Anadoluyum

“Yıllar yılı susuz kaldım yıllar yılı aç

Şükrederek kalktığım sofralarımda

Ya soğan ekmek olur, yahut bulamaç.”

Şiirde geçen susuzluk ve açlık ekonomik sıkıntılara işaret ediyor. Sofralardaki ekmek, soğan ve bulamaç ise ekonomik sıkıntıların yemek kültürünü etkilemesi olarak değerlendirilebilir. Bu konular da Kültürel Coğrafyanın ilgi alanına girer.

...“Zaman zaman nankör çıktı büyütip okuttuğum

Gölge vermedi çok kere diktiğim ağaç.”

Burada coğrafi bir kavram yani dikilen ağaç metafor olarak kullanılmış, şair yetiştirdiği insanları ağaca benzetmiş, gölge vermedi diyerek de vefasızlık anlatılıyor.

En gümrah ırmaklarım boşuna akıp gitti

Üç beş adım ötesinde toprağım vardı kıraç (<https://www.antoloji.com/anadolu-12-siiri/e.t:23.03.2019>)

Bu bölümde coşkun ırmakların, debisi yüksek suların bol olduğu ve bunlara yakın yerlerde suya muhtaç kurak tarım arazilerinin olduğu dile getiriliyor. Bu durumu coğrafi olarak doğal kaynakların verimli kullanılmaması başlığı altında değerlendirebiliriz.

Şiirin tamamında Anadolu'nun ekonomik sıkıntıları, sosyal problemleri dile getirilmiş ve bunlar coğrafi öğelerin sıkça kullanılmasıyla anlatılmıştır.

Anadolu Gerçeği

“Yalın ayaklarına koştun mu tarla tarla

Duydun mu çıplak toprağın, çıplak insanın yasını

Ağlayan kadınlarla ihtiyarlarla

Yaşadın mı bir yağmur duasını...”

Yine Yavuz Bülent Bakiler'e ait bu şiirde, Anadolu'yu tanıtan coğrafi öğeler kullanılıyor. Çıplak toprak bitki örtüsü bakımından fakir bir bölgeye yahut verimsiz bir tarım arazisine işaret ediyor. Yağmur duası ise Anadolu'da çokça bilinen toplumsal ve dini bir olgu olmasının yanında bize anlatılan bölgeyle ilgili coğrafi çıkarımlar sunuyor. Yağmur için topluca dua yapacak kadar büyük bir beklenti olmasının sebebi tarım arazilerinin su ihtiyacıdır. Bu da şiire konu olan bölgelerde düzenli bir sulamanın yapılmadığı ve tarımsal verimliliğin yağışların kontrolünde olduğunu gösteriyor. Bu durum Ekonomik Coğrafya'nın Tarım başlığı altında

incelendiğinde bahse konu olan bölgelerde İntansif Tarım yerine Eksantif Tarım (Yaygın, Kuru Tarım) yapıldığı çıkarımını yapabiliriz.

“...Geceleri süt kokan, gübre kokan evleri

Topraktır hep damları, duvarı kerpiç

Seferberlik yıllarını dinlerken ürpererek

Tandır başlarında uyudun mu hiç ?”

Bu bölümde gübre kokan evler tabiri ekonomik coğrafyayla ilgilidir. Gübre kokan evlerde yapılan ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğuna işaret ediyor. Devamında ikinci mısradaki geçen topraktır damlar ve kerpiç duvarlı evler beşeri coğrafyada mesken tiplerini anlatıyor. Coğrafi olarak düşündüğümüzde bu mesken tiplerinin İç ve Güney Doğu Anadolu’da oldukça yaygın olduğunu görüyoruz.

“Kış günleri trenle geçtin mi uzak köylerden

Gördün mü dehşetini tipinin, karın?...” (<http://siir.sitesi.web.tr/yavuz-bulent-bakiler/anadolu-gercegi.html> e.t: 22.03.2019)

Bu iki dizede ise kış mevsiminin uzak köylerde şiddetini arttırdığı dile getiriliyor. Coğrafi bakış açısıyla değerlendirildiğinde karasal iklimin etkilerinin sertleştiği dolayısıyla daha yüksek bölgelere ya da daha doğuya yapılan yolculuklar akla geliyor.

Türkiyem Anayurdum Sebebim Çarem

“...Yağmurlar başlayınca odalarımız damlardı

Dizlerini döve döve ağlardı anam

Şimdi kırkikindiler boyunca sıvıslıkam

Küçük kerpiç evlerin çıkmaz aklımdan.” (<http://siir.sitesi.web.tr> e.t. 19.01.2019)

Bu dördükte kırkikindi yağmurları ve kerpiç evler coğrafi öğeler olarak öne çıkıyor. Kırkikindiler tabiri özellikle Orta Anadolu’da ilkbaharda görülen ani sıcaklık

değişimleri ve aşırı buharlaşma ile ortaya çıkan kısa süreli sağnak şeklinde görülen konveksiyonel yağışlar için kullanılır.

Kerpiç evler ise genellikle yağışların az, iklimin kurak ve sıcak olduğu bölgelerde, özellikle İç ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde görülen konut tipidir. Bu da şairin yaşadığı veya anlattığı yerin bu bölgelerde olduğu çıkarımını yapmamızı sağlamaktadır.

3.2.4. Behçet Necatigil

Evler

“İnsanlar yüzyıllar yılı evler yaptılar.

İrili ufaklı, birbirinden farklı,

Ahşap evler, kâgir evler yaptılar.

Doğup ölenleri oldu, gelip gidenleri oldu,

Evlerin içi devir devir değişti

Evlerin dışı pencere, duvar.”

Beşeri Coğrafya konularından konut tipleri ile ilgili olan bu şiirin ilk mısralarında Behçet Necatigil, Ahşap ve Kagir evlerden bahsetmiştir. İçleri ve yapı malzemeleri farklı olan evlerin dıştan pencere ve duvar yönüyle aynı olduğunu dile getirmiştir.

“Evlerin çoğu eskidi gitti tamir edilemedi

Evlerin çoğu gereği gibi tasvir edilemedi.

Kimi hayata doymuş göründü,

Bazıları zamana uydular.

Evlerin içi oda oda üzüntü,

Evlerin dışı pencere, duvar.”

Bu bölümde bazı evler zamana uydu derken yenilendiğinden bahsediyor. Modern konut tipine göre yenilenen ya da yıkılıp baştan yapılan evler akla geliyor.

“İnsanların kaderi besbelli evlere bağlı:

Zengin evler fakirlere çok yüksekten baktılar,

Kendi seviyesinde evler kız verdi, kız aldı

Bazıları özlediler daha yüksek hayatı,

Çırpındılar daha üste çıkmaya

Evler bırakmadılar.”

Bu bölümde ekonomik imkânların konut ve kültür üzerindeki etkilerinden bahsedilerek yüksek katlı binalarda oturan varlıklı kesimle, geleneksel evlerdeki yoksul kesim arasındaki ayrışan kültürden bahsedilmektedir.

“Şu dünyada oturacak o kadar yer yapıldı;

Kulübeler, evler, hanlar, apartmanlar

Bölüşüldü oda oda, bölüşüldü kapı kapı

Ama size hiçbir hisse ayrılmadı

Duvar dipleri, yangın yerleri halkı,

Külhanlarda, sarnıçlarda yatanlar!” (Çetin, 1991)

Son bölümde ise bunca konut varken hala evsiz kalan insanlardan bahsediliyor. Kent hayatının dışında kalan dolayısıyla göç sorunları başlığı altında incelenen bir problemten bahsediliyor. Şiirin genelinde konut tipleri ve bundaki değişimlerin toplumdaki etkisinden söz edilmektedir.

Coğrafyada Şart Kipi

“Her günkü yollarından evlerine dönerken

Vurur yorgun adamların parçalanmış gölgeleri

Saray duvarlarına.

Coğrafya kitabında konu:

Yeryüzünün Őimdiki hali.

Ülkelerin yüz  lç m ,

Engbeler, dağ, orman, vadi.”

Behçet Necatigil’in yukarıdaki Şiiri başlı başına bir coğrafya dersi için yazılmış gibidir. İlk iki bölümde Coğrafya kitabından bahsedilmiş ve Fiziki Coğrafya konuları  ne çıkarılmıştır.

“Akarsu, iklim, yağış

Bitkiler, nüfus, konuŐulan dil

Halkın geçim kaynakları - -

 lkeleri bildirir

Bir coğrafya kitabı.”

İkinci bölümde yine bazı fiziki coğrafya unsurları dile getirildikten sonra beşeri coğrafya ve ülkeler coğrafyası konularından bahsedilmiştir.

“Bilgi! Kitaplar ne bilir,

Ben  lçmedimse bütün ölçümler boşuna.

Yağmurların sözü nasıl edilir,

Alınm ıslanmadıysa serin yađıŐlarında. “

Üçüncü bölümde kitaplarda yazarların tek başına yeterli olmayacağını insanın bunları deneyimlemesi gerektiğini dile getiriyor ki bu da coğrafyada arazi çalışmalarının önemine dikkat çekiyor.

“Ne denizler deniz, dağlar dağdır

Ne bahçeler bahçe.

Yok öyle göller

Ben olmayınca.

Ben gidemiyorsam

Kitaplar aldatır.

En verimli toprak, ben göremiyorsam

Katı, kıraç, kısır. “

Bu bölümde denizler, dağlar, göller gibi coğrafi unsurlardan bahsederken arka planda buraları gezip görmenin gerekliliği vurgulanıyor.

“...Gökdelen yapılardan söz açar

Işıklar içinde bir şehir.” (<http://siir.sitesi.web.tr> et:12.01.2019)

Şiirde kentler ve gökdelenler gibi coğrafi unsurlardan bahseden şair, insanın dahil olmasıyla doğal unsurların anlam kazanacağından bahsediyor. Şiirin tamamında hem coğrafya biliminin kendisinden ve ders kitabından bahsediliyor hem de verilecek olan mesaj; şehir, gökdelen gibi kent coğrafyası, kıraç, kısır toprak gibi ekonomik coğrafya, denizler, yağmur, iklim, bitki örtüsü, akarsu, dağlar, göller gibi fiziki coğrafya unsurları kullanılarak veriliyor.

3.2.5. Sunay Akın

Gecekondü

“Umut dolu

tarla kuşları

kentin kıyısına

hep gece

kondu."(<https://www.antoloji.com/gecekondu-siiri/e.t:18.02.2019>)

Şiirinde göç ve göç eden halkın beklentileri, derme çatma evleri, kentin merkezine değil kenar mahallelerine yerleşmeleri gibi birçok göç unsuruna dikkat çekmiştir. Göçün sebepleri “umut dolu” ifadesinden, sonuçları ise kentin kıyısına yerleşmelerinden hareketle irdelenebilir.

Maki

“Bir an önce görülsün diye

Akdeniz

Toroslar’da ağaçlar

Hep çocuk

Kalır.” (Akın, 1989)

Şiirde doğrudan bir coğrafi bilgi veriliyor. Akdeniz bölgesinin, kısa boylu ağaç toplulukları olan makilerin kısalığını Akdeniz özlemine bağlayarak anlatan şair mizahi bir üslupla coğrafya dersine ait bir kazanımı dile getiriyor.

Şiirt

“...Avcının kıstırdığı ceylan

Bir diğerine kaçıp

Kolayca kurtulsun diye

Omuz omuza vermiştir

Yurdumun dağları.”(http://siir.gen.tr/siir/s/sunay_akin/siirt.htm e.t: 22.02.2019).

Şiirt isimli şiirin son bölümünde, sıradağlardan bahseden şair, dağların bu yapısını ‘omuz omuza vermiş’ diye tarif ederken bunun sebebini de avcıdan kaçan

ceylana yol vermesi olarak mizahi bir dille açıklıyor. Sıradağlarla ilgili akılda kalıcı bir anlatım sağlayabilir.

3.2.6. Hüseyin Nihal Atsız

Koşmalar-Ağıt

“Gönlümde yazdığım bu son ağıta

Nazire yaparak coşan dalgalar!

Hastası olup da geç vakit hekim

Arayanlar gibi koşan dalgalar!

Sizin de elbette var ki bir sızınız,

Bundan mı geliyor korkunç hızınız?

Beni de beraber alır mısınız?

Kederle kabarıp şişen dalgalar?

Sizinle paylaştık bu korkunç gamı,

Bitmiyor bu sonsuz ecel akyamı.

Bilmem ki bundan mı titriyor gemi?

Ey dalgakıranı aşan dalgalar?”(Atsız, 2004)

Nihal Atsız'ın yukarıdaki şiirinde şiddetli dalgalar anlatılıyor. Dalgaların şiddeti ayrıntılı tasvir ediliyor ve bu şiddetin gemileri titrettiğinden ve dalgakıranları bile aştığından bahsediyor. Dolayısıyla derste şiirdeki dalgaların şiddeti üzerinden dikkat çekme yapıp sonuçlarının neler olabileceği üzerine sorularla dalga aşındırma şekilleri ve tsunamiler hakkında bilgi verilebilir.

Toprak Mazi

“...Hem yaratan, hem büyüten topraktır bizi

Üzerinde işitiriz ilk ninnimizi

Fıskırttığı serin sular bize can verir

Ormanları gönlümüze heyecan verir...”(Atsız, 2004)

Nihal Atsız, Toprak Mazi şiirinin yukarıdaki bölümünde toprağın önemine dikkat çeker. İnsanın oluşumunun ve tarımsal üretim vasıtasıyla büyümesinin toprağa bağlı olduğunu anlatır. Su kaynaklarının da topraktan çıktığını, yine en önemli zenginliğimiz olan ormanların da toprağın bağrından beslenip yetiştiğini vurgular. Bu bölüm de, toprakların verimli kullanımı ve erozyon gibi coğrafi konular için dikkat çekebilecek niteliktedir. Ayrıca toprağın değeri üzerinden vatanseverlik vurgusu da yapılabilir.

Bütün Türk Gençliğine

“...Yoldaşlık edekten gökte güneşle, ayla,

Aşarsın tepe, ırmak; yürürsün ova, yayla.

Hayata ne biçimde geldinse bir borayla

Daha sert bir kasırğa içinde biteceksin.” (Atsız, 2004)

Türk Gençliğine bir mesaj olarak yazılan şiirin yukarıdaki bölümünde ay, tepe, ırmak, ova, yayla, bora, kasırğa gibi fiziki coğrafya unsurları kullanılmasının yanında, Türk Gençliğinden, doğanın zorluklarına göğüs gerebilmesi ve bora, kasırğa nispetinde güçlü bir karaktere sahip olması yönüyle bahsedilmiştir. Dolayısıyla hem coğrafi öğeler direk kullanılmış hem de verilmek istenen mesajdaki benzetmeler yine coğrafi öğelerden seçilmiştir.

3.2.7. Necip Fazıl Kısakürek

Mevsim Dönerken

“Ufukta pas tuttu birdenbire yaz;

Gün çabucak geçti akşam tez oldu

Toz kaldırdı karşı yollardan poyraz

Kopan yol uçarlı eklenmez oldu.”(Kısakürek, 1994)

Şiirde isminden de anladığımız gibi bir mevsim dönümü anlatılıyor. İlk mısradaki yaz mevsiminin bitişi, ikinci mısradaki ‘gün çabucak geçti’ ifadesinden de günlerin kısaldığı çıkarımları yapılabilir. İlk dördünlüğün tamamı birlikte değerlendirildiğinde bu dönüşümün yazdan sonbahara geçiş olduğu anlaşılıyor ve doğadaki etkileri görülüyor.

Azgın Deniz

“...Örtüldü baştan başa tenin beyaz bir terle,

Duman duman yayılan incecik köpüklerle.

Hangi öfkeyle yüzün, böyle karıştı yer yer,

Sana yan mı baktılar, bir şey mi söylediler?

Karşına, sahil, kaya, insan kim çıkarsa vur!

Vur başına, alemde, kör, sağır, ne varsa vur!

Sal her taraftan, dağdan, gökten, pencereden sal!

Nihayet kala kala dünyada tek kişi kal!” (Kısakürek, 1994)

Necip Fazıl’ın yukarıdaki şiiri isminden anlaşılacağı üzere coğrafi bir unsur olan denizin dalgalı bir dönemini anlatıyor. Şiirin içinde ise, tasvir edilen deniz fırtınalı bir havaya ve şiddetli dalgalara, dalgaların sahile şiddetli vurmasına işaret ediyor ve bu durum kıyıda bazı değişikliklere yol açacaktır (dalga aşındırma

şekilleri). Dolayısıyla şiir, sözcük seçimi ve genel tema olarak coğrafi öğeleri içinde barındıran bir şiirdir.

Canım İstanbul

“...Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;

Çamlıca'da, yerdedir göklerin derinliği.

Oynak sular yalının alt katına misafir;

Yeni dünyadan mahzun, resimde eski sefir.

Her akşam camlarında yangın çıkan Üsküdar,

Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar...

Yedi tepe üstünde zaman bir gergef işler!

Yedi renk, yedi sesten sayısız belirişler...

Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,

Adada rüzgar, uçan eteklerden sorumlu...”(Kısakürek, 1994)

Necip Fazıl'ın Canım İstanbul şiirinin yukarıdaki bölümlerinde, önce, İstanbul Boğazı'ndan, boğazın üzerindeki serin rüzgârlardan, Çamlıca Tepesi'nin yüksekliğinden, Üsküdar'daki gün batımından bahsederek coğrafi çıkarımlar yapılabilecek unsurlardan söz ediliyor.

Alttaki bölümde ise İstanbul şehrinin üzerine kurulu olduğu yedi tepeden bahsederek yer şekilleri ile ilgili bilgi veriliyor. Ayrıca bir kenti anlattığı için de kent coğrafyasına hizmet edebilecek bilgiler içermektedir.

Şehirlerin Dışından

“Kalk, arkadaş, gidelim

Dereleler yoldaşımız,

Dağlar omuzdaşımız.

Dünyayı seyredelim,

Şehirlerin dışından.”

İlk bölümde şehirden doğaya kaçış fikri işleniyor. Dağlar ve dereler çekici doğal unsurlar olarak sunuluyor.

“Esmerden, sarışından,

Kaçalım, kurtulalım

Haydi yürü, bulalım,

Kat kat çıkmış evlerin,

O cam gözlü devlerin

Gizlediği alemi.” (Kısakürek, 1994)

Bu bölümde ‘kat kat çıkmış evlerin, cam gözlü devlerin gizlediği alemi’ ifadeleriyle şehirleşmenin dikine olması sebebiyle insanın görüş ufğunun daralmasına ve doğanın güzelliklerinden insanın mahrum kalmasına tepki gösteriliyor.

3.2.8. Nazım Hikmet Ran

Piri Reisin Haritası

“Piri Reis düşlerimizi çizmiş hartasına

Boyamış serin deniz sabahlarının renkleriyle.

Piri Reis düşlerimizi çizmiş hartasına

Göz görmemiş, el değmemiş yıldız hevenkleriyle.

Piri Reis düşlerimizi çizmiş hartasına

Varılan kıyılardan ayak basmamış kumsallara doğru

Hayırsız adalarla yeşil papağanların arasından

Billur köşklere giden yolu. “

İsmiyle ve içeriğiyle tamamen coğrafi unsurlar barındıran bu şiirin ilk bölümünde ünlü denizci ve coğrafyacı Piri Reis'in Dünya Haritası'nda şairin gözüne çarpanlar anlatılmıştır. Haritadaki kullanılan renkler, kumsallar, papağanlar ilk bölümde göze çarpan unsurlardır.

“Reis'in hartasının kıtalardan büyük boynuzlu balıklar

Ve timsah başlı maymunlar yanardağlardan iri

Reis'in hartasında yelkenliler yürek kadar

Ama balıklar maymunlar yutamıyor yelkenlileri”.

İkinci bölümde ise farklı çizilen balıklardan, maymunlardan haritadaki zoolojik unsurların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu bölümde yanardağlardan, yelkenlilerden de bahsedilmiştir.

“...Yolculuklar başlamaz yürek çağırmasa

Akıl yorulabilir, yılabilir ama yüreğin sırtı gelmez yere.

Yelkenlilerle gidiliyor kosmosa

Piri Reis'in haritasında yüzen yürek kadar yelkenlilerle.”

(<https://siir.alternatifim.com/sair/nazim-hikmet/piri-reisin-haritasi>. e.t: 15.03.2019)

Son bölümde ise coğrafya ve keşif aşkıyla kosmosa kadar gidilebileceğinden bahsederek yürekli olmanın övgüsü yapılıyor. Bu bölümde coğrafi keşiflerle ilişkilendirilebilir.

Davet

“Dörtnala gelip Uzak Asya'dan

Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan

Bu memleket, bizim...”(https://www.siir.gen.tr/siir/n/nazim_hikmet/davet.htm
e.t: 10.01.2019)

Davet şiirinin yukarıdaki bölümü, Türkiye'nin kuşbakışı görünümünü, konumunu ve stratejik önemini belirten bir benzetme ile dikkat çekiyor. Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasındaki yarımada şeklindeki konumu, Akdeniz'e uzanmasının siyasi ve ekonomik getirileri üzerine birçok çıkarım yapılabilir.

Japon Balıkçısı

“Denizde bir bulutun öldürdüğü

Japon balıkçısı genç bir adamdı.

Dostlarından dinledim bu türküyü

Pasifik'te sapsarı bir akşamdı.”

İlk dörtlükte bir bulutun öldürdüğü bir adamdan bahsediliyor. Şiirin devamında da bahsedilen bu bulut radyoaktif riskler barındıran öldürücü bir yağmura sebep olacak.

“Balık tuttuk yiyen ölür.

Elimize değen ölür.

Bu gemi bir kara tabut,

Lumbarından giren ölür.”

Balıkları yiyenlerin ve ellerine değenlerin öleceği söylenen bu dörtlükten denizdeki balıkların da, balıkçıların da aynı radyasyonel etkilere maruz kaldığı anlaşılmaktadır.

“Balık tuttuk yiyen ölür,

birden değil, ağır ağır,

etleri çürür, dağılır.

Balık tuttuk yiyen ölür.”

Birden değil ağır, ağır ifadesinden radyasyonun insanların sağlığına nasıl tesir ettiği açıklanıyor.

“...Badem gözlüm, beni unut.

Bu gemi bir kara tabut,

Lumbarından giren ölür.

Üstümüzden geçti bulut.

Badem gözlüm beni unut.

Boynuma sarılma, gülüm,

benden sana geçer ölüm.

Badem gözlüm beni unut.”

Çürük yumurtadan çürük,

benden yapacağın çocuk.

Bu dörtlükten ise radyasyona maruz kalanların sonraki nesillerinde de bu etkilerin görüleceği dile getiriliyor.

Bu gemi bir kara tabut.

Bu deniz bir ölü deniz.

İnsanlar ey, neredesiniz?

Neredesiniz?”(

https://www.siiir.gen.tr/siir/n/nazim_hikmet/japon_balikcisi.htm.e.t: 15.03.2019)

Küresel felaketler, çevre, gibi hem coğrafi olarak hem de disiplinlerden öte küresel önem arz eden konularda kullanılabilecek dikkat çeken bir şiir.

Japonya açıklarında denemesi yapılan hidrojen bombasının radyasyon etkilerinin, hava olayları, deniz hayvanları, balıkçılar ve onların aileleri üzerindeki etkilerini anlatmaktadır.

ABD'nin Pasifik okyanusunda, 1 Mart 1954 günü denediği Bravo kod adlı Hidrojen bombası bu şiirin yazılmasına yol açtı. Bombanın, beklenilenin çok üstünde bir verimle patlaması ve rüzgârın yönünün aniden değişimi sonucunda, Marshall adalarında yaşayan 400 kişi ve bomba merkezine yakın sularda avlanan Lucky Dragon adlı Japon gemisindeki balıkçılar, bilmeden yoğun bir radyoaktif yağışın etkisi altında kaldılar. Radyasyona maruz kalan 23 balıkçıdan bir tanesi, gerekli önlemler hemen alınmadığı için o yılın eylül ayında öldü. Bu balıkçılardan 17 ' si günümüzde halen yaşamaktadır. Bu olay nükleer bomba denemelerinin durdurulması için yapılan kitlesel gösterilerin başlangıcı oldu.

3.2.9.Bedri Rahmi Eyüpoğlu

Deniz Türküsü

“Deniz dediğin bir tarladır

Gülü gül, diken diken, tohumu tohum

Toprak gibi verimli, toprak gibi cömert

Betine bereketine kurban olduğum...

Deniz dediğin bir tarladır

Kapılar açılır içinde kapılar

Bitip tükenmeyen bereket kapıları

Balıklar akıp gider bölük bölük tabur tabur

Alı al moru mor sarısı sarı.”

Bu şiirde deniz, doğal kaynak olarak, üretime, ülke ekonomisine katkı olarak toprağa benzetiliyor. Toprağın insan için önemi neyse denizin de aynı derecede önemli olduğu vurgulanıyor. Deniz de toprak gibi ekonomik fırsatlar, bolluk ve bereket getirir fikri dile getiriliyor.

“Hey benim

Boydan boya cömert denizlerle çevrili

Güzel memleketim

Bu yaz تنها denizlerinde yıkandım

İnsan eli değmemiş ormanlar gibi vahşi.

Dağ başında unutulmuş küçük kundaklar gibi yetim.”(http://siir.gen.tr/siir/b/bedri_rahmi_eyuboglu/deniz_turkusu.htm e.t: 22.02.2019)

Son bölümde ise ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olmasının bizim için büyük bir mutluluk kaynağı olduğu söylenerek jeopolitik konum, su kaynakları, denizciliğin ülke ekonomisine katkısı gibi coğrafya konularına dikkat çekiliyor.

Türküler Dolusu

“Kirazın derisinin altında kiraz

Narın içinde nar

Benim yüreğimde boylu boyunca

Memleketim var ...

Yerliyim yerli olmasına

ilmik ilmik, damar damar yerliyim.

Bir dilim Trabzon peyniri

Bir avuç tiftik

Bir çimdik çavdar

Bir tutam şile bezi gibi... “

Şiirin tamamında memleket sevgisi ana fikri etrafında kültürel coğrafya unsurlarından bahsedilmiştir. Trabzon peyniri, tiftik, çavdar gibi ifadeler ekonomik ve beşeri coğrafya unsurları olarak göze çarpıyor.

“...Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla

Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.

Ah bu türküler,

Köy türküleri

Dilimizin tuzu biberi

Memleket ahvalini onlardan sor

Kitaplarda değil, türkülerde ara Yemen'i

Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...

Ben türkülerden aldım haberi... “(Çetin, 1991)

Dağ, yayla gibi coğrafi unsurlar kullanılarak devam eden şiirde yemek kültüründen, türkülere, toprağa ve bitki örtüsüne kadar da farklı coğrafya dallarına göndermeler yapılmıştır. Ayrıca şiirin geneline hakim olan memleket sevgisi de değerler eğitiminde kullanılabilir.

Sana Büyük Şehirlerden Bahsedeceğim

“...büyük şehirlere bağlanma Mehmedim.

öyle bir şehre yerleş ki,

küçük olsun fakat bizim olsun.

sokaklarında tanımadık yüz,

ensesine şamar atmayacağı kimse dolaşmasın.

her ağacına elin,

her karış toprağına terin değsin.

ve kuytu evlerden birinde

senden habersiz ölenler olmasın.”(<http://siir.sitesi.web.tr.e.t>: 14.01.2019)

Büyük yerleşim yerleriyle küçük yerleşim yerlerinin karşılaştırıldığı ve küçük yerlerin övüldüğü bu şiirin genelinde kent yaşamının olumsuzlukları ve küçük yerlerdeki samimi duyguların öne çıkarıldığı görülmektedir.

3.2.10. Fazıl Hüsnü Dağlarca

Yağmursuz Köy

“Acım, kara toprak acım, duyasın biraz...

Açlık saklanılamaz.

Açlık siyah yüzümüzde, açlık beyaz.

Acıkmuş ova bayır.

Yağmur yağmaz olmuş, ekin kurumuş,

Nettik ki küsmüş gökler hepten?

Açlık siyah yüzümüzde, açlık beyaz,

Açlık yaşanılmaz.” (<http://siir.sitesi.web.tr.e.t:14.01.2019>)

Kuru Tarım uygulamaları ve yağışa bağlı olan tarımsal verimin, tarımla uğraşan halkı olumsuz etkilemesinin anlatıldığı bu şiirde toprak, ova, bayır, yağmur gibi coğrafi unsurlar kullanılmıştır.

Simgelerde Yüzler

“...Gelir de bir uykusuza su

Gelir bir orman uyanık yellere.

Gider hele

Yıldızların

Gider hele göllerin yalnızlığı

Kalırsınız

Yaptıklarınızla yüz yüze, çırılçıplak.

Almıştınız

Vurmuşunuz

Ovalar başak çoğalmıyla doluydu,

Derelerde vardı bilinmez anıların gücü

Ağaçların yemişleri sizin ağırlığınızdaydı,

Çalmıştınız

Öldürmüştünüz çünkü...” (<http://siir.sitesi.web.tr.e.t14.01.2019>)

Bu şiirde ise ormanlardan, göllerden, yıldızlardan, ovalardan, başaklardan, derelerden bahsedilmiş ve genel mesaj olarak ise doğa insan etkileşiminde insanın doğaya verdiği zarardan söz edilmektedir.

Kara Çizgiler

“doğada ilk kirlenmedir

ülkelere

bölünmesi

yeryüzünün.” (http://siir.sitesi.web.tr.e.t14.01.2019)

Bu şiirde ise alaycı bir dille evrensel değerlerden bahsedilmiştir. Devletlerin sınırları imge olarak kullanılıp doğadaki kirlenme olarak görülmüştür. Uluslararası organizasyonlar, Sınırları aşan ekonomik, siyasi ve askeri anlaşmalar, küresel kültür gibi konular için başlangıç metni olarak okutulabilir.

3.2.11. İsmet Özel

Kısa Pantolon Pashlı Çakı Dizde Kabuk Bağlamış Yara

“...Yamru bastım iş değildi hake çakılmak bayırdan

Dağ sıra dağdı hangi haşin belden yol veresi

Gece hep süzüldü yukarıdan lakayt kehkeşan

Altımda beni hep yutmaya çağladı nehir.”

(http://siir.sitesi.web.tr.e.t14.01.2019)

Şiirlerinde kullandığı imgelere ve seçtiği sözcüklere çok önem veren İsmet Özel coğrafi öğeleri özellikle doğayla ilgili olanları sıkça kullanmıştır. Şiirin yukarıdaki bölümünde içinde bulunduğu çıkmazı anlatmak için sıradağlardan bahsetmiş ve kendisine bir çıkış yolu aradığını dile getirmiştir. Yine son mısırda da

şartların aleyhinde olduğunu anlatmak için çağlayan bir nehirden söz etmektedir. Gerek sıradağların yol verdiği yerler olan geçitler, gerekse debisi yüksek nehirler bu şiirden çıkarımı yapılabilecek coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mazot

“...Şehre neden

esmer ve dökük yüzümle döndüm dağlardan

kar vakti tarlaları kımıldatan soluğum

niyedir sarmalasin vites dişlilerini

defneler, nakışlar yok alnımda nede?

...sabahın köründe kalkan tirenlerdeki nefret

hergün aynı kalafat yerine çekilmenin nefreti

bunları, bütün bunları biliyorsun

dağlardan dönüyorsun o sağır yamaçlardan

çevik bacaklarını getiriyorsun, ne çevik ne de ninni

boz şayaktan poturun dağlarda ne güzeldi

daha esmer,daha kankusturucu

sen o baygın sevgilerin adamı değilsin.” (Özel 2016)

Yukarıdaki şiir İsmet Özel’in Mazot şiirinin bir bölümüdür. Bu şiirde hem genel olarak bir coğrafi tema söz konusudur, hem de bazı mısralarda coğrafi öğelerin kendisinden direk olarak bahsedilmiştir. Örneğin, dağlar, kar, tarlalar, defneler, yamaçlar gibi sözcükler coğrafi öğelerdir. Ayrıca şiirin genelinde kırlardan kente göç eden birinin yaşadığı pişmanlık söz konusudur. Bu da göç ve sonuçları başlığı altında işlenen bir coğrafya konusudur.

3.2.12. Abdurrahim Karakoç

Güney İlleri

“Gök mavi, dağlar ak, ovalar yeşil...

Dört mevsim bahardır güney illeri

Çiğ düşmüş çiçekte gün ıslıl ıslıl..

Bir sarı, bir mordur güney illeri.”

Abdurrahim Karakoç şiirlerinde coşkun bir söyleyiş ve sade bir dil kullandığı için coğrafi öğeler sıkça karşımıza çıkar. Güney İlleri isimli şiirinde ülkemizin güneyinde bulunan illerdeki, iklim, yer şekilleri ve su kaynakları gibi coğrafi unsurlardan bahseder. Şiirin ilk dördlüğünde gök, dağ, ova, mevsimler, bitki örtüsü, çiğ gibi coğrafi unsurlar kullanılmıştır. İlk dördlükte en dikkat çekici kısım ise” dört mevsim bahardır ifadesidir. Buradan iklimle ilgili çıkarımlar yapılarak ortalama sıcaklığın yüksek olduğu bölgelerden bahsettiği sonucuna ulaşılabilir.

“Yollar kıvrım kıvrım iner yokuştan

Köpüklü suları dökülür taştan...”

İkinci dördlüğün ilk iki mısrasında bahsettiği kıvrımlı yollar ve köpüklü sular ifadelerinden güney bölgelerdeki dağlık kesimden yükseltinin azaldığı kıyı bölgelere doğru bir yol ve akarsu seyri olduğu düşünülebilir. Bölge özellikleri düşünüldüğünde Torosların eteklerine doğru bir iniş ve Göksu gibi kıvrımlı akarsular akla gelebilir.

“...Baharda haz duyar nar çiçeklenir

Arı sesi çan sesine eklenir

Tüm güzellik Toroslarda renklenir;

Oylum oylum kardır güney illeri.” (Karakoç, 1973)

Bu dörtlükte bölgede nar yetiştiği söyleniyor. Nar'ın yetişme şartlarından yine iklim ve toprakla ilgili öngörüler yapılabilir. Ayrıca arıcılık faaliyetlerin yapıldığı da dile getiriliyor. Bu da bölgedeki iek çeşitliliğine işaret eder. Toroslardan bahsedilmesi bir önceki dörtlükte yapılan çıkarımın doğruluğu da ispatlanmış olmaktadır.

Erzincan Depremi

“Bir kara haber ki zor konur adı

Duyanın kırılır kolu kanadı

Felek ikide bir atar tokadı

Yazım der sineye çeker Erzincan

Yazım der gözyaşı döker Erzincan.” (Karakoç, 1973)

Erzincan Depreminin anlatıldığı bu Şiirin ilk drtlğnn son bölümü eleştirel bir bakış açısıyla ele alınabilir. “Felek ikide bir atar tokadı” ifadesi Erzincan'ın fay hatları üzerinde olması sebebiyle tekrarlanan bir doğal afeti vurguluyor. Son iki mısradaki “Yazım der” tabiri ise kadercilik ve boyun eğme gibi algılanabilir. Oysa fay hatları ve deprem gerçeği ile yzleşilir ve önlemler alınırsa ciddi kayıpların yaşandığı tekrarların önüne geçilebilir.

Anadolu Gezisi

“Ter kokuyordu Çukurova tarlaları

Irgat Türküleri duyuluyordu uzaktan

Ekin biçiyordu yalınayak köy kızları

Elleri kabarıyordu oraktan. “

Türkiye'nin en verimli ovalarından biri olan Çukurova'dan bahsedilen bu dörtlüğün devamında ‘Irgat Türküler’ tabirinden mevsimlik işçiler çıkarımı

yapılabilir. Ekin biçilmesi ve orak kullanılması geleneksel hasat yöntemlerine işaret etmektedir.

“Gökbelen dağlarına yağmur yağıyordu;

Yetimler mahallesinde bir çocuk ağlıyordu.”

Gökbelen Dağları derken, Toroslar’daki Gökbelen Yaylası kastedilmiştir. Aynı adlı köyü de bulunan yayla Çukurova’da halen yerleşim ve ekonomik faaliyetlerin olduğu bir bölgedir.

“...Yosun kokuyordu Karadeniz'in mavnaları.”

Bu dizede ise Karadeniz Bölgesinden deniz ekonomisinden bahsediliyor. Mavnalar, açığa demirlemiş gemilere yük götüren güvertesiz büyük teknelerdir.

“...Ilgaz dağlarında kurtlar uluyordu.

Bekarlar kahvesinde bir adam uyuyordu.” (Karakoç, 1973)

Ilgaz Dağları Batı Karadeniz Bölgesi’ndeki en yüksek dağ kütesidir ve Çankırı ile Kastamonu arasında bulunur. Aynı isimli Milli Parkı da vardır.

Anadolu Sevgisi

“Sen bizim dağları bilmezsin gülüm,

Hele boz dumanlar çekilsin de gör.

Her haftası bayram, her günü düğün,

Hele yaylalara çıkılsın da gör. “

Anadolu Sevgisi şiirinin ilk dörtlüğündeki dağlar, boz dumanlar, yaylalar ifadeleri coğrafi unsurlardır. Boz dumanlar, dağlara çöken sisi ifade etmek için kullanılan yöresel bir tabirdir. Yaylalar ise hem yerleşim yerleri olarak hem de hayvancılık faaliyetleri ile ilgili beşeri coğrafyanın önemli konularından biridir.

“...Görmedin sen bizim mavi suları,

Karlar eriyince kırar yuları...

Köpük olur beyaz, sel olur sarı;

Hele taştan taşa dökülsün de gör.” (Karakoç, 1973)

Bu dörtlükte ise bölgedeki su kaynakları ile ilgili bilgi veriliyor. Karların erimesiyle birlikte suların coşkun akmasından bölgedeki kar yağışını fazla olduğu ve bahar aylarında debisinin yükseldiği çıkarımları yapılabilir.

DUA

*“Senin ak alnından, gök gözlerinden
Önce dallar, sonra yapraklar öpsün.
Eğilsin yıldızlar, tutsun elinden
Gecelerden sonra şafaklar öpsün.*

*Aşk diyorlar en mukaddes hayale
Ve sen de düşesin o sonsuz hâle
Hazdan dudakların olsun bir lâle
Güller, karanfiller, zambaklar öpsün.”*

Karakoç, ilk dörtlükte yıldızlardan bahsetmiştir ki bu da fiziki coğrafyanın çalışma alanlarından biri olan matematik coğrafyanın konusudur. İkinci dörtlükte ise lale, gül, karanfil, zambak gibi çiçeklerden bahsederek fiziki coğrafyanın çalışma alanı olan bitki ya da vejetasyon coğrafyasına ait unsurları kullanmıştır.

*“Sende kemal bulmuş renk, şekil, biçim
Yaşamının öz suyusun bir içim
Olanca suların sağlığı için
Seni her gün göller, ırmaklar öpsün.*

*Kumral saçlarında nisan yağmuru
Yazın, ak yüzünden gölgenin moru*

Ağzından en serin, hem de en duru

Kayalardan akan kaynaklar öpsün...” <https://www.antoloji.com/dua-1-18-siiri/e.t>:

20.05.2019

Üçüncü dördlükte yine, coğrafi unsur olan su kaynakları, göller ve ırmaklardan bahseden şair, dördüncü dördlüğün ilk mısrasında nisan yağmurlarından ve son mısrasında da kaynak sularından söz etmiştir. Nisan Yağmurları karasal iklimdeki konveksiyonel yağışların yöresel ismidir. Kaynak suları ise doğal zenginliklerimizden belki de en önemlisi olan su kaynaklarına işaret eder. Ayrıca bunların kayalardan çıkması da arka plandaki yer altı su havzasından, mağaralara kadar birçok coğrafi konunun tartışılabilmesine olanak verebilir.

Yukarıda ilk dört kıtası verilen şiirin genelinde, yare duyulan sevgi coşkun bir dille anlatılırken farklı coğrafi konulara gönderme yapılabilecek birçok coğrafi unsur kullanılmıştır.

Bu bölümde şiirlerdeki coğrafi unsurlar ortaya konuldu. Açıklamaları, coğrafya konularıyla ilgi düzeyleri ve coğrafi çağrışımları kısaca anlatıldı. Sadece şiirlerdeki coğrafi öğelere yoğunlaşan makale çalışmaları yapılırsa bu unsurların ayrıntılı olarak incelenmesi mümkün olacaktır. Sonraki bölümde coğrafya öğretimini inceleyerek bu şiirlerin coğrafya öğretiminde kullanılması tartışılmasına girilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COĞRAFYA ÖĞRETİMİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNİN KULLANILMASI

4.1. Türkiye’de Orta Öğretim Coğrafya Öğretimine Genel Bir Bakış

Türkiye’de coğrafya öğretimine eleştirel bir gözle bakılabilmesi için tüm dünyadaki coğrafya öğretiminin genel olarak gelişim ve değişiminin ana hatlarıyla bilinmesi faydalı olacaktır. Coğrafya dersi öğretiminin tarih içerisinde gösterdiği gelişim, coğrafyanın tanımlanmasına ve konuya olan bakış açısına paralellik göstermektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde coğrafyanın ders programlarında ayrı bir alan olarak işlenmeye başlaması oldukça yavaş olmuştur. Bu hususta coğrafya kavramının dini ve ahlaki yaklaşımların etkisi altında kalmasının etkisi büyük olmuştur. Günümüze kadar olan süreçte coğrafya kavramı ve eğitimi zaman içinde din etkisinden çıkmış ve yeni bakış açıları ile metotlar kazanmıştır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarından itibaren çağın ihtiyaçlarına uygun olarak coğrafya eğitimi, yeni metot ve arayışlar çerçevesinde harita yorumlama, çizim, kroki ve arazi çalışmaları yapma gibi yeniliklerle daha sorgulayıcı bir hale gelmiştir. Tüm dünyada 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında coğrafya eğitiminde uygulanan ezberci sistem ve etiketleme yöntemi, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla değişim göstererek yerini öğrenci merkezli, problem çözmeye ve bilimsel araştırmalara dayalı eğitim ve öğretim yöntemlerine bırakmıştır. Bu dönemdeki coğrafya eğitimi çalışmalar aşağıda belirtilen temel hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır (İncekara, 2007: 110-124).

- Coğrafya öğretimi ile ilgili müfredat programlarının yenilenmesi,
- Coğrafya eğitiminin sosyal çalışmalar ya da sosyal bilimler etiketi altında verilmesine son verilmesi,
- Coğrafya ihtisasında öğretmen yetiştirilmesine önem verilmesi,
- Öğretmenlerin kendilerini yetiştirmesi için imkan sağlanması,

- Coğrafya öğretimi için özel sınıflarının kurulması.

Coğrafya eğitiminin şeklini önemli ölçüde değiştiren çalışmalar neticesinde öğrenci merkezli eğitim, araştırma ve problem çözme temelli öğretim, standart temelli öğretim, coğrafya eğitiminde Coğrafi Bilgi Sistemi(CBS) kullanımı, coğrafya temalarının ve yeteneklerin geliştirilmesi, coğrafyanın etkinlikler yoluyla uygulayarak öğrenme, coğrafya dersinde bilgi teknolojilerinin kullanılması ve öğretmen eğitiminde bireysel gelişim vb. çok sayıda yöntem ortaya çıkmıştır. Bu yöntemler çoğu ülke tarafından kendi milli eğitim sistemine adapte edilerek genel ve özel eğitim sistemlerinde dikkate değer değişiklikler sağlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde coğrafya kavramı, uzun yıllar boyunca Osmanlı'nın ilk dönemlerinde batı ülkelerinde de olduğu gibi yerkürenin tasviri olarak algılanmıştır. Günümüz ihtiyaçlarına göre daha çok konum ve zaman tespitinde kullanılan coğrafi bilgi, fetihlerin yoğunluk kazanmasıyla gidilecek yerlerin genel coğrafi özelliklerinin tespiti için kullanılmıştır. Osmanlı devletinin sınırlarının genişlemesiyle birlikte coğrafya olgusu gelişimini sürdürmüştür. 18. yüzyılda Osmanlı devletinde, Avrupa'dan tercüme eserler yaygın olarak görülmeye başlamış ve 19. yüzyıl başlarından cumhuriyete kadar olan dönemde milli eserler ortaya çıkarak eğitim ve öğretime yönelik ders kitaplarında kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında ise coğrafi eserlerin yanında bilimsel yayınlar da üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemde atlalara, coğrafya sözlüklerine ve askeri haritalara önem verilmiştir. Gün geçtikçe coğrafya, ezberleme ve tasnif temelinde bir eğitim anlayışından çıkmış ve dünyada problem çözmeye yönelik bir bilim olarak önemin programlarında kullanılmaya başlanmıştır (İncekara, 2007: 110-124).

Türkiye'de ise, coğrafya öğretim programları incelendiğinde, bazı önemli değişikliklere rağmen 1941 yılında toplanan Birinci Coğrafya Kongresi'nde hazırlanan taslak programa bağlı kalındığı ve bu programın 1970'li yıllara kadar ufak değişikliklere uğrayarak uygulandığı görülmektedir. 1970–1980 arası dönem coğrafya eğitim ve öğretimi bakımından çok gelişme yaşanılmayan dönem olarak tarihteki yerini almıştır. Bu dönemde lise öğretim müfredatları sadece fen bilimlerinden ibaret olarak değerlendirilmiş ve neticede coğrafyanın okul

programlarındaki ağırlığı azaltılmıştır. 1983 yılında yapılan köklü bir program değişikliği sonucunda ise coğrafya öğretimi tekrar eski gücüne kavuşmuş ve müfredatta ayrı bir ders olarak uygulanmaya tekrar başlanmıştır.

1992 yılında yürürlüğe giren “Ders Geçme ve Kredi Sistemi” ile müfredat önemli bir değişikliğe uğramış, coğrafya dersine yönelik konular ile ders saatlerinde değişiklik yapılmıştır. Bu sisteme göre coğrafya dersleri “zorunlu” ve “seçmeli” olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir. Kredili sistem, 1997–1998 eğitim-öğretim döneminden itibaren uygulanmaya başlanan “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim” yasasıyla tekrar değişikliğe uğramıştır. Günümüzde, 2005–2006 eğitim-öğretim döneminden başlayarak “ortaöğretim yabancı dil hazırlık döneminin kaldırılması” ve “ortaöğretimin 4 yıla çıkarılmasıyla” Coğrafya dersleri de 4 yıla yayılmıştır. 9 ve 10. sınıflarda tüm öğrencilere, 11 ve 12. sınıflarda ise sadece Sözel ve Eşit Ağırlık bölümlerinde eğitim alan öğrencilere zorunlu olarak verilmeye başlanmıştır (İncekara, 2007: 110-124).

4.1.1. Coğrafya Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Günümüzde eğitim-öğretim programlarında meydana gelen değişimler, birçok ülke tarafından yaparak öğrenmeye dayalı müfredat yaklaşımlarını programlarına adapte etmeleri vülkelerin düşünen, sorgulayan, problemlere çareler üreten vatandaş yetiştirme çabalarıyla araştırmacıların bu alanda daha fazla çalışmasını sağlamıştır. Coğrafya eğitimi araştırmalarında üzerinde en çok durulan konulardan biri öğrencilerin coğrafi becerilerinin geliştirilmesi hususudur. Coğrafi yeteneklerin geliştirilmesi öğretim programlarının ana hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamdaki yetenekler, sorular sorulması, coğrafi bilgilerin temin ve analiz edilmesi ile sorulara cevap bulunması aşamalarından oluşmaktadır.

Günümüzde yeni teknolojiler ve Coğrafi Bilgi Sistemi coğrafya eğitiminde en güncel konulardan biri haline gelmiştir. Teknolojinin büyük bir hızla gelişmesi öğrencilerin bilgisayar, internet, cep telefonu, tablet vb. imkanlara kolay ulaşmasını sağlamıştır. Bu teknolojiler öğrencilerin hayatlarında ayrılmaz bir parça haline gelmiştir. Bu teknolojilerin coğrafya derslerinde iyi bir seviyede kullanılması

kaçınılmaz olmuştur. Modern çağımızda coğrafya eğitiminde kullanılacak kaynaklar hızla artmıştır. Bu kaynakların en önemlileri internet kaynaklarıdır. İnternet ortamındaki öğrenci ve öğretmenlerin kullanımına açık ülke ve dünya haritaları, tablo ve modeller coğrafya eğitimi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra teorik derslerin pratik hale gelmesini ve görerek öğrenmeyi sağlayan değişik simülasyonlar, GPS cihazları, su, hava ve toprak kalitesi ölçüm aletleri, çeşitli maket ve modeller birçok ülkede coğrafya eğitiminde etkinlikle kullanılmaktadır. Coğrafya dersleri için tasarlanan özel laboratuvarların sayısı da hızla artmaktadır.

2005–2006 eğitim - öğretim döneminden itibaren Lise 1. sınıflarda kademeli olarak uygulamaya konulan yeni programla, coğrafya öğretiminin amaçları modern metotlar temel alınarak yeniden belirlenmiştir. Bir önceki programla kıyaslandığında sorgulama ve problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma, Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik önemi, uluslararası organizasyonlar, coğrafyanın günlük hayattaki yeri, teknolojinin daha iyi kullanılması ve çevre bilincinin geliştirilmesi gibi güncel konular ön plana çıkmaktadır. Coğrafya eğitiminde öğrencilere çevre bilincinin kazandırılması amacıyla “sürdürülebilir kalkınma”, “sürdürülebilirlik eğitimi” ve “çevre eğitimi” başlıklarında eğitim verilmesinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Coğrafya eğitiminin öğrencilere sadece çevre bilgisi verilmesi yerine, arazi çalışmaları ve eğitim merkezlerini ziyaret gibi aktivitelerle doğayla doğrudan etkileşimini öngören yaklaşımlarla çevre problemlerine karşı harekete geçme duyarlılığı geliştirilmektedir. Bu yaklaşım öğrencilere, çevre temizliği, ağaçlandırma, ağaç bakımı ve çimlendirme faaliyetleri vb. projelere katılma özgüvenini kazandırmaktadır. Ülkemizde coğrafya eğitiminin uluslararası standartlarla gerçekleştirilmesi amacıyla eğitimin amaçları, hedefleri ve öğretim yöntemleri ile internet, CBS, uzaktan algılama gibi teknolojik etkenleri kapsayan yenilikler getirilmiştir. Ancak, Coğrafya dersi için ihtiyaç duyulan fiziksel ortam, teknolojik altyapı, öğretmenlerin adaptasyon ve eğitimi, ders yardımcı gereçleri, finansman ve ders saatleri bakımından bazı eleştiriler de yapılmaktadır (İncekara, 2007: 110-124).

Türk Milli Eğitiminin Temel İlke ve Genel Amaçları gözetilerek hazırlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programıyla öğrencilere (MEB, 2019: 11-12);

- 1) Coğrafya bilimine yönelik araştırmalar yaparak ve sonuçlarını analiz edebilmeleri,
- 2) İnsan-tabiat ilişkisinde coğrafi beceriler kazanmaları,
- 3) Evrenle ilgili temel unsurları hayatla ilişkilendirebilmeleri,
- 4) Doğal ve beşeri sistemlerin işleyişini kavramaları,
- 5) Çevrelerinden başlayarak ülkelerine ve dünyaya ait değerleri anlamaları ve bu değerlere sahip çıkma bilincinin geliştirilmesi,
- 6) Ekosistemi tanıma ve anlamaya yönelik sorumluluk bilincini kazanmaları,
- 7) Doğa ile insan uyumluluğu ve sürekliliğinin önemini kavramaları,
- 8) Doğal ve beşeri kaynakların kullanımında “tasarruf bilincinin” geliştirilmesi,
- 9) Doğal ve beşeri sistemlerin etkileşimlerini anlamlandırmaları,
- 10) Kalkınmanın doğayla uyumunun önemini kavramaları,
- 11) Doğal afetler ile çevre sorunlarını değerlendirmeleri ve bunlardan korunma ve önlem almaya yönelik uygulamalar geliştirmeleri,
- 12) Küresel ve bölgesel düzeyde çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik organizasyonların uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavramaları,
- 13) Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin, bölgesel ve küresel ilişkiler bakımından konumunu kavrayarak, ülkesinin sahip olduğu potansiyel gücün bilincine varmaları,

14) Coğrafi bilgilere sahip olmanın “vatan bilinci” kazanılmasındaki önemi kavramaları,

15) Türkiye’nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişki içinde bulunan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır.

2019 yılı Coğrafya öğretim programıyla öğrencilere kazandırılmak istenen coğrafi beceriler aşağıda belirtilmiştir (MEB, 2019: 12-14);

- Coğrafi Gözlem
- Arazide Çalışma
- Coğrafi Sorgulama
- Zamanı Algılama
- Değişim ve Sürekliliği Algılama
- Harita Becerileri
- Tablo, Grafik ve Diyagram Hazırlama ve Yorumlama
- Kanıt Kullanma

Coğrafya öğrenim müfredatına yönelik verilen dersler dört ayrı ünite de işlenmektedir. Bunlar (MEB, 2019: 18-44).

Doğal Sistemler Ünitesi: Bu ünite de 9 ve 10. Sınıflarda biyo-çeşitliliğin oluşumu ve azalmasına etki eden faktörler, ekosistemi oluşturan girdiler, madde döngüleri, enerji akışı ve su ekosistemleri konuları işlenmektedir. 11 ve 12. Sınıflarda ise doğa olayları ile etkileri, gelecekte doğal sistemlerde meydana gelebilecek değişimler ve bu değişimlerin canlı yaşamı üzerindeki etkileri konularına yer verilmektedir.

Beşeri Sistemler Ünitesi: Bu ünite 9 ve 10. Sınıflarda Türkiye ve diğer ülkelerin nüfus politikaları, Türkiye'nin nüfus projeksiyonuna bağlı muhtemel senaryolar, şehirlerin fonksiyonel özellikleri ile küresel ve bölgesel etkileri, Türkiye'deki kır yerleşim tipleri; üretimi, dağıtım ve tüketimi etkileyen doğal ve beşeri unsurlar; üretim, dağıtım ve tüketim sektörlerinin ekonomi üzerindeki etkisi, dünya ve Türkiye'deki doğal kaynaklar ile ekonomi arasındaki ilişki, Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları ile ekonominin sektör dağılımı, Türkiye'de tarım sektörünün özellikleri ile ekonomi içindeki yeri, Türkiye'deki madenler ve enerji kaynakları, Türkiye'de sanayi sektörünün incelenmesi konularına yer verilmektedir.

11 ve 12. Sınıflarda ise, bir bölgedeki ağırlıklı ekonomik faaliyet türünün sosyal ve kültürel hayata olan etkileri; şehirleşme, göç ve sanayileşmenin birbiriyle olan ilişkisi ve toplumsal etkileri; nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerde gelecekte yaşanabilecek değişiklikler; ülkemizdeki fonksiyonel bölgeler; Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma projeleri; hizmet sektörünün ekonomi içindeki yeri; ulaşım sisteminin gelişiminde etkili olan etkenler; ulaşım ağları, yerleşim alanları ve ekonomik faaliyetler ilişkisi; Türkiye'de ulaşım sisteminin gelişimi; dünya ticaret sisteminin küresel ekonomideki yeri; Türkiye'de ticarete konu olan ürünler ve akış yönleri; Türkiye'nin konumu ve tarihi ticaret yolları; Türkiye'nin dış ticareti ve dünya pazarlarındaki yeri; doğal ve kültürel semboller ilişkisi ile Türkiye'nin turizm potansiyeli ve ekonomi içindeki yeri konuları işlenmektedir.

Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler Ünitesi: Bu ünite ile 9 ve 10. Sınıflarda dünya üzerindeki ilk kültür merkezleri; değişik kültürel bölgelerin incelenmesi; Türk kültürünün yayılış sahaları; Türkiye'nin medeniyetler merkezi olmasının sebepleri; ülke ve bölgeler arasındaki ticarete ham madde ve pazar alanları; milletler arası etkileşimde turizmin rolü; ülkelerin sanayileşme süreçleri; farklı ülkelerde tarım ve ekonomi ilişkisi ile bölgesel ve küresel ölçekteki organizasyonlar konuları işlenecektir.

11 ve 12. Sınıflarda ise kıtaların ve okyanusların konumlarına göre tarih içindeki önemleri, ülkelerin konumlarının bölgesel ve küresel etkileri, Türkiye'nin jeopolitik konumu ile içinde yer aldığı jeopolitik bölgeler, Türk kültür bölgeleri ile

ülkemiz arasındaki tarihi ve kültürel bağlar, teknolojik gelişmelerin bölgeler ve milletler arası kültürel ve ekonomik etkileşim üzerindeki rolü, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde etkili olan etkenler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik özellikleri, doğal kaynakların bölgesel ve küresel ilişkiler açısından etkileri, dünyada ana enerji hatlarının bölge ve ülkelere olan etkileri, ülkeler arasında sorun oluşturan coğrafi faktörler ile günümüz çatışma alanları konularına yer verilmektedir.

Çevre ve Toplum Ünitesi: Bu ünite 9 ve 10. Sınıflarda, oluşumlarına göre çevre sorunları; maden ve enerji kaynaklarının çevre üzerindeki etkileri; yenilenemeyen kaynakların incelenmesi; farklı gelişmişliğe sahip ülkelerde yer alan doğal kaynakların kullanılmasının çevre için ortaya çıkardığı sonuçlar; arazi kullanımına ilişkin değişik uygulamaların çevreye olan etkisi; çevre sorunlarının oluşum ve yayılma süreçleri ile küresel etkileri ve doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması konuları yer almaktadır.

11 ve 12. Sınıflarda ise doğal çevrenin sınırları, farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin çevre sorunlarının çözülmesine yönelik uygulama ve politikalar, çevre örgütlerinin ve anlaşmalarının çevrenin yönetilmesi ve korunması üzerindeki katkıları ile ortak doğal ve kültürel mirasa yönelik tehditler konuları işlenmektedir.

4.1.2. Coğrafya Öğretiminde Edebi Eserlerin Kullanılması

Eğitim sistemimizin farklı alanlarında öğretim materyali olarak her zaman edebi metinlerle karşılaşmaktayız. Daha çok Türkçe ve Edebiyat derslerinin ana materyali olarak düşünülüyor olsalar da gerçekte edebi metinlerden tüm diğer disiplinler yararlanabilmektedir. Dil öğretiminde sıklıkla kullanılan edebi eserlerden en sık kullanılanları öyküler olmaktadır. Birçok ders kitabının hazırlanmasında öyküleme yöntemi kullanılmaktadır. Anlama yetisinin en önemli aşamalarından biri olan “okuma” davranışının öğrencilere kazandırılması için edebi metin kullanımının hedefler arasında olması gerekmektedir. Diğer dil yetilerini de bünyesinde barındıran okuma olgusu, alışkanlıktan ziyade, zamanla gelişme gösteren ve eğitim sonucunda kazanılan bir davranış olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tüm derslerin ve öğretim

kademelerinin ortak noktasını oluşturarak okuma davranışı öğrencilere kazandırılabilir. Edebiyat ve sosyal bilgiler ilişkisi özellikle ilköğretim öğrencileri için oldukça yararlı olarak görülmektedir. Ancak, planlı eğitimin her kademesinde, diğer bir ifadeyle lise ve üniversite düzeyindeki derslerin edebiyat ile ilişkilendirilmesi de faydalı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Öğretmen yetiştiren her seviyedeki okullar için ise bu konu daha da önem kazanmaktadır (Öztürk, 2007: 70-72).

Coğrafya bilimi, yalnızca ansiklopedik bilgi seviyesinde görülmemelidir. Coğrafya aynı zamanda genel kültür ve bu kültürün algılanmasını da sağlayan bir bilim dalı olarak uygulanmalıdır. Coğrafya öğretiminde kullanılacak yöntemlerden bir diğeri de şüphesiz gezi-gözlem yöntemidir. Ancak, ekonomik sebepler ve zaman darlığı nedenleriyle coğrafya dersi kapsamında öğrencilerin gezi türü etkinliklere çok az katıldıkları görülmektedir. Gezi ve gözlem yapılarak kazandırılması düşünülen bilgilerin eksikliği, konuya uygun olarak seçilecek gezi yazısı vb. edebi metinlerle kısmen telafi edilebilir. Naturist Felsefenin doğmasında Coğrafi seyahatlerin her dönemde büyük rolü olmuştur. Vatan sevgisinde coğrafyanın etkin bir rol oynadığı da bilinen bir gerçektir. Bu Felsefe akımının öncülerinden J.J. Rousseu ve John Dewey, coğrafi çevreye ait güzellikleri yerinde görmüş ve eserlerinde bu güzellikleri romantik bir dille ifade etmişlerdir. Bu sayede insanların yaşadıkları çevreyi semelerine sağlamışlardır. Coğrafi bilginin edebi metin içinde öğrenciye aktarılması ile dersin sıkıcılığı ve sevilmemesi önlenir. Coğrafya öğretimi için başvurulabilecek en önemli edebi eser türü gezi yazılarıdır. Gezi yazıları ile hem gezilen yerlerin coğrafi anlamda fiziki özellikleri aktarılmakta hem de beşeri ve ekonomik özellikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca, turizm özellikleri, yerleşim ve yapı özellikleri incelenmektedir. Özellikle bölge coğrafyası işlenirken o yöreye ait gezi yazıları öğrencilerin dikkatini çekmek ve konunun kalıcılığını sağlamak bakımından önem taşımaktadır. Hukuk öğrenimi yaptığı dönemde Alman yazar Goethe'nin sık olarak gittiği Jura dağları ve çevresiyle ilgili kaleme aldığı gezi yazıları sayesinde Avrupa Alplerine karşı büyük bir ilginin doğmasını sağlaması bu konuyla ilgili bir örnektir. Ülkemizin milli değerlerinden bir ve çok sayıda araştırmaya da konu olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi, tarihi coğrafyamıza yaptığı

katkılarından dolayı çok önemlidir. Bu eserle ilgili bölümler “Bölgeler Konusu” işlenirken coğrafya öğretimi hedefine destek olabilecek niteliktedir (Öztürk, 2007: 77-78).

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle birlikte, toplum ve kültür hayatımızda meydana gelen değişiklikler, kişi ve kurumlar için yeni ihtiyaçları doğurmanın yanında yeni olanaklar sunmuş ve bu gelişmelerin sonucu olarak da insanların hayatında önemli değişikliklere yol açmıştır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı gereklilikler, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan nüfus patlaması, hızla gelişen toplumsal ve kültürel hayat düzeni ve talep ve beklentilerin artması ve eğitimde görülen özgürleşme isteği, dünyadaki tüm eğitim sistemlerinde değişim ve yenileşme hareketlerinin kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda coğrafya kapsamına giren özellikle de “beşeri coğrafya” konularında yer alan bilginin hızla değişmesi, derslerin öğretimine yönelik içeriğinin düzenlenmesinde değişikliklere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Coğrafya dersi genel olarak ülke ve şehirler ile nehir, ova ve dağ gibi tabiat olgularının isimlerin öğrenilmesi şeklinde algılanmaktadır. Bu yaklaşım öğrencilerin coğrafya dersinden zevk almasını, dolayısıyla da öğrenme etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Aslında, Coğrafyadan öğrenilen bilgilerden, toplumsal hayat, ekonomi, kültür ve sanatla ilgili çeşitli genellemelere ulaşmak mümkün olmaktadır. Coğrafya konularının öğrenciler için anlamlı ve faydalı olması amacıyla derslerde kavram, ilke ve genellemelerin öğretimine ağırlık verilmelidir (Engin, vd., 2003).

Ortaöğretimdeki coğrafya dersinde yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasının en iyi yollarından birisi, coğrafya öğretim programının sunduğu yaklaşım kapsamında, ders kitaplarının günlük hayattan örnekler kullanılarak hazırlanması, öğrencilerin coğrafi becerilerini geliştirici etkinlikleri içeren materyallerle geliştirilmesidir. Literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde coğrafya ders kitabında beceri kazandırmaya yönelik çok miktarda görsel materyalin olduğu değerlendirildiği görülmektedir. Ancak öğrencinin bilgisini beceriye dönüştürmesi, bu bilginin uygulamaya dönüştürülmesi ya da zihninde referans noktası oluşturması ile gerçekleşmektedir. Bu işlem, öğrencinin öğrendiği bilgileri sadece

sorularla test etmesi ya da okumasıyla gerçekleşmemektedir. Zihinde tamamlanan yapılandırma sürecinin, etkili unsurlarla ve aktivitelerle güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yapılan ders etkinliklerinde görseller hakkındaki sorulara cevap aranan etkinlikler yerine, öğrencilerin yaşantılarında gözlemleyerek mevcut bilgilerle karşılaştırabilmeleri için bu tür çalışmalara daha fazla yer verilmelidir (Artvinli ve Kaya, 2010: 316-317).

Eğitim biliminde geliştirilen öğretim programlarının içeriğinde devamlılık kavramı esas alınmaktadır Bu ilkede, öğrenme-öğretme esnasında gerçekleştirilmesi söz konusu olan amaç ve hedefler ile kazandırılması öngörülen davranışlar, sistematik analizlerle tespit edilmesi ve birbirini takip eden eğitim bölümleri arasındaki boşluklar ve gereksiz tekrar önlenmesi düşünülmektedir. Coğrafya öğretiminde programa konulacak konuların amaca uygun olmasına özen gösterilmelidir. Öğrencilerin zeka, bilgi, beceri, tutum, ilgi, alışkanlık ve geçmiş yaşantılarına uygun konular seçilmeli ve eğitime olan ihtiyaçları giderilmelidir. Diğer yandan her öğrenme durumunu kendinden önce gelen öğrenme durumuyla bağlantılı ve kendinden sonra gelecek öğrenme durumunu da hazırlayıcı olmalıdır. Bu amaçla, davranışsal amaçlar; çağdaş, bilimsel, sanatsal ve felsefi bilgiyle donatılmalı, öğrencinin hazır bulunuşluk seviyesine uygun olmalı, somuttan-soyuta, basitten-karmaşığa, kolaydan-zora ve bilinenden-bilinmeyene doğru derecelendirilmeli ve kendi içinde tutarlı olacak şekilde düzenlenmelidir. Coğrafya ders içeriğinin öğrencinin içinde yaşadığı doğal çevreye, toplumsal ortama ve kültürel değerlere ters düşmeyecek şekilde düzenlenmesi önemli bir husustur (Engin, Akbaş ve Gençtürk, 2003).

Coğrafya öğretimine yönelik ders konularında Türkiye öğrenme alanıyla ilgili kavram ve temalarının Türkiye özelinde ele alınması söz konusu olduğunda, edebi eserlerin de kullanılarak örneklerin Türkiye üzerinden verilmesi sayesinde öğrenme etkinliğinin artırılacağı öngörülmektedir. Bu yöntemle Coğrafya öğretim programında, öğrencilerin iyi bir Türkiye algısı geliştirmeleri sağlanabilecektir. Özellikle programın, öğrenci merkezli eğitim sistemi temel alınarak hazırlanmış olması nedeniyle, öğrenciye bilginin doğrudan verilmesi söz konusu olmamaktadır.

Öğrencinin, öğrenme sorumluluğu olarak, bütün eğitim etkinliklerinde ön planda olması için, edebi eserleri araştırmalarının sağlanması ya da belirli eserlere yönlendirilmeleri gerçekleştirilebilir. Program aktif öğrenmeye dayalı yeni etkinlikler getirmektedir. Değişik öğrenme stilleri, farklı zeka türleri ve kapasiteleri bulunan öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önüne alınarak değişik edebi ve sanatsal etkinlikler düzenlenebilir (Demiralp, 2017: 530-532).

Günümüz coğrafya öğretim programlarında “klasik” yaklaşımların yanında öğrenci merkezli öğrenmenin temel alındığı, öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımına ve öğretmenlerin rehberliğine ağırlık verildiği ifade edilmektedir. Programın öğrenme-öğretme sürecinde; bütüncül bir bakış açısıyla öğrencinin kendi öğrenmesinden sorumlu olduğu, sürece aktif katılım sağladığı, yeni edindiği bilgi ve becerilerle önceki öğrenmelerinin ilişkilendirilmesine imkan veren etkinlik ve çalışmaların tasarlandığı ve uygulandığı, bilgiyi zihninde yapılandırmaya imkan sağlayan “araştırma-sorgulamaya” dayalı yöntemlerin benimsendiği görülmektedir. Sonuçta; öğrencilere yönelik grup çalışmalarına ağırlık verilmeli, örnek olay incelemeleri yapılmalı, oyun, tartışma ve rol oynama gibi öğretim yöntemlerinin yanında gösteri, drama ve sanat etkinliklerine de yer verilmelidir (Demiralp, 2017: 535-538).

4.2. Yeni Coğrafya Müfredatının Coğrafya Öğretiminde Türk Şiirinin Kullanılması Açısından İncelenmesi

Yeni Öğretim Programında “1.1. Öğrenme Öğretme yaklaşımı” ile ilgili açıklamaların 2.maddesinde; “...öğrencilerin öğrendiklerini farklı disiplin alanlarında nasıl kullanabileceklerini kavramalarını sağlayan etkinlik ve çalışmalar yapılandırılmalıdır” ve “öğrenmeyi kalıcı hale getirecek uygulamalar” ifadeleri bulunmaktadır.

Bu ifadelere göre öğrencilerin hem öğrendiklerini kalıcı hale getirmesi için hem de bu bilgileri farklı disiplin alanlarında nasıl kullanabileceklerini öğrenmeleri için etkinlik ve çalışmalar yapılandırılması istenmektedir. Bu bağlamda şiirlerin

coğrafya öğretiminde kullanılması bu iki amaca da hizmet edebilecek bir uygulama olabilir.

9.maddede ise “ Farklı öğretim yaklaşımları ve stratejileri bir arada ve dengeli şekilde kullanılmalıdır. Tek bir öğrenme öğretme yaklaşımına bağlı kalınmamalıdır. Bu şekilde çeşitli öğretim stratejilerinden faydalanılması, öğrencilerin üst eğitim kurumlarında ve kariyerlerinde başarı şansını arttıracaktır.” ifadeleri bulunmaktadır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi yeni coğrafya öğretimi programında öğrenme öğretme yaklaşımlarında farklı disiplinlerle ilişki ve yeni yaklaşımların kullanılması amaçlanmıştır.

Bu maddede belirtilen farklı öğretim yöntem ve stratejilerine güzel bir örnek olarak ‘Coğrafi Bakış Açısıyla Şiir Okumaları’ yapılabilir.

Yine müfredatta öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilikler, bu yeterliliklerle ilgili bilgi beceri ve tutumlar bölümünde ise; anadilde eğitim yeterlilik alanında “Duygu düşünce ve görüşlerini sözlü ve yazılı olarak ortama uygun ve ikna edici şekilde ifade etme” amacı göze çarpmaktadır. Yine yabancı dilde eğitim alanında, ihtiyaçları doğrultusunda metin okuma, anlama ve metin üretme amacının bulunduğunu görüyoruz. Bu maddelere göre, dil yeterlilikleri amacına hizmet etmesi açısından edebi yaklaşımların işlevsel olabileceği çıkarımını yapmak yerinde olacaktır. Bu yeterlilik alanı, anadil ve yabancı dil eğitiminde yeterlilik olduğu için dil üzerine yapılacak çalışmaların tamamı bu amaca hizmet etmektedir. Dolayısıyla Türk Şiirinin coğrafya öğretiminde kullanılması bu amaca eksiksiz hizmet edecek ve öğrencilerin dilsel yeterliliklerine katkıda bulunacaktır.

“Kültürel farkındalık ve ifade” alanında 1.maddede,” yerel, ulusal ve uluslar arası kültürel mirasın farkında olma” ve 4. Maddede, “ yaşamda estetik faktörlerin önemini kavrama” 5.maddede “Sanat eserlerine ve sanat çalışmalarına değer verme ve takdir etme” bilgi beceri ve tutumlarının öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu maddelerde ise, öğrencilerin kültür ve sanat duyarlılıklarının artırılması amaçlanmıştır. Türk Şiiri metinleri bu amaç için oldukça uygun metinlerdir.

Coğrafya öğretiminde Türk şiirlerinin kullanımı kültürel farkındalık ve ifade alanındaki kazanımlara ciddi katkılar oluşturabilir.

Yeni müfredatta coğrafya öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar bölümünde, yeni öğretim programının, 2. Maddesinde “öğretim programında yer alan konuların aktarılmasında diğer disiplinler ve günlük hayatla ilişkilendirilmesine imkân sağlayacak etkinlik ve çalışmalara yer verilmelidir.” 3.maddesinde “Programın bütünsel bir bakış açısı ile hazırlandığı ve bu yüzden ana konudan çok uzaklaşmadan çok boyutlu düşünme becerileri geliştirilmelidir.” ifadeleri bulunmaktadır.

Dikkat çekilen bu hususlarda “diğer disiplinler” , “konuları günlük hayatla ilişkilendirme” ve “çok boyutlu düşünme becerilerini geliştirme” ifadeleri coğrafya öğretiminde edebi eserlerin kullanılması fikrini destekler niteliktedir.

Türk Eğitim Sisteminde yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası seviyede; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatına yönelik ihtiyaçları Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenmiş olup, aşağıda belirtilen sekiz başlıkta tanımlanmıştır (MEB, 2019: 6-8);

- 1) Anadilde iletişim,
- 2) Yabancı dillerde iletişim,
- 3) Matematiksel yetkinlik ile bilim ve teknolojide temel yetkinlikler,
- 4) Dijital yetkinlik,
- 5) Öğrenmeyi öğrenme,
- 6) Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler,
- 7) İnisiyatif alma ve girişimcilik,
- 8) Kültürel Farkındalık.

Eğitime yönelik bu temel yetkinlik faktörlerinden özellikle üçünün içeriğinde yer alan yaklaşımlarda coğrafya ğretiminde edebi eserlerin kullanılabilceği sonucunun çıkarılabileceği değerlendirilmektedir. Bu amacın entegre edilebileceği hedef yetkinliklerin açıklamaları aşağıda belirtilmiştir;

Anadilde iletişim: Kavramları, düşünceleri, duyguları ve olguları sözlü ve yazılı olarak ifade edebilme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim, iş yeri ve ev gibi her türlü sosyo-kültürel ortamda uygun ve yaratıcı dilsel etkileşimde bulunmaktır.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Bireysel, kişiler ve kültürlerarası yetkinlikleri içermektedir. Bireyin toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmasına imkan tanıyan; muhtemel çatışmaları çözme kapasitesine ulaşılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsamaktadır. Toplumsal ve siyasal oluşumlara demokratik ve aktif katılım kararlılığıyla medeni hayata tam olarak katılmaları için öğrencilerin vatandaşlık bilinciyle donatılmasıdır.

Kültürel Farkındalık ve İfade: Edebi ve görsel sanatlar, müzik, sahne sanatları ve çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak duygu, düşünce ve tecrübelerin yaratıcı biçimde ifade edilmesinin önemi kazandırılmaktadır.

2017 coğrafya ğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik olmak üzere on ayrı başlık altında planlanmıştır. Bunlar, diğer ğretim programlarında amaçlanan ortak değerler durumundadır. Programda, bu değerlerin birbirinden bağımsız olmadığı ve farklı bazı değerleri de ilerinde barındırdıkları belirtilmektedir. Programda, değer odaklı ğretim yaklaşımı benimsenerek, gerçek hayat Şartları, simülasyonlar ve rol almayı da kapsayan etkinliklerle değer öğretiminin verilmesi benimsenmiştir. Değerlerin ğrencilere kazandırılabilmesi amacıyla eylem ve davranışlarla ilişkilendirilmesi ön plana çıkarılmıştır (MEB, 2017: 14) oluşturulmuştur. Programda, ğrencilere değer eğitimi verilirken; etkinlikler yoluyla, değerlerle ilgili bilgi ve kavramların davranışa dönüştürülmesi amacıyla gerekli becerilerin geliştirilebilmesi amaçlanmıştır. Yeni

coğrafya programında, önceki öğretim programlarından farklı olarak, kazanım-değer ilişkisi kurularak ilişkilendirilmiştir. Örneğin, “doğa sevgisi” değeri, Çevre ve Toplum ünitesindeki öz denetim değeri ile ilişkilendirilmiştir (Demiralp, 2017: 535-545).

Coğrafya eğitiminde edebiyat ve edebi metinlerden yararlanmak büyük bir kütüphaneyi kullanmak gibi değerlendirilmektedir. Edebi türler ve bu türlerin örnekleri oldukça fazla sayıda bulunmaktadır. Kullanım amaçları ve elde edilen kazanımlar göz önünde bulundurularak yapılacak seçim ile kullanılabilir materyal sayısı oldukça çok olacaktır. Şiirler, anılar, gezi yazıları, öyküler, romanlar, atasözleri, makaleler, haberler, belgeseller ve biyografiler gibi çok sayıdaki ürün coğrafya dersinde yararlanılabilecek kaynak niteliğindedir. Öğrencilerin yaptıkları gezilerle ilgili gezi yazıları, anılar ya da şiirler kaleme almaları yönünde teşvik edilmesi de ilgilerinin çekilmesi bakımından kullanılabilir bir teknik olarak görülmektedir.

Örneğin, İzbırak (1992), Coğrafya Terimleri Sözlüğü’nde maki için “Akdeniz iklimine uymuş bitki topluluğu içinde kısa veya orta boyda, içinde defne, mersin, kocayemiş, süpürge çalısı, taş meşesi, bodur ardıç gibi bitkilerin bulunduğu özel bir çeşit çalılık.” şeklinde ifade etmektedir. Önceki bölümde incelediğimiz Sunay Akın’a ait Maki şiirinde, makinin kısalığını veya bodurluğunu “Toroslar’da ağaçlar / hep çocuk / kalır” dizeleriyle “eğretileme” yaparak şiirsel bir dille aktarmaktadır. Buna göre, sözlük kullanılarak yapılan nitelendirmede coğrafi bir terimin tanımı yapılırken ki ezber gerektirmektedir, şiirsel anlatım da konunun akılda kalıcılığı sağlanabilmektedir. Bu tür şiirlerin “ülkemizdeki başlıca bitki toplulukları” konusunda kullanılabileceği değerlendirilmektedir (Öztürk, 2007: 75).

Yapılan alan yazın incelemesinde coğrafya dersleri kapsamında yer alan “Doğal Sistemler”, “Beşeri Sistemler”, “Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler” ile “Çevre ve Toplum” ünitelerinde öğrencilerin hedeflenen yetileri kazanmalarının bireysel becerilerini geliştirmelerinin sağlanması amacıyla kullanılabilir çok sayıda şiirin bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, çok değişik coğrafyadan gelerek kültürel anlamda harmanlanmış bir yapısı bulunan öğrenci portföyünün, kendi

çevrelerindeki coğrafi değerleri gözlemleyerek şiirler üretebilmeleri konusunda yönlendirilmeleri de ‘yaşayarak öğrenme’ ve ‘öğrenci merkezli öğretim’ kavramlarının hayata geçirilmesine olanak tanıyacaktır.

Öğrencilerin coğrafya öğrenme süreçlerindeki bilgi yoğunluklu girdilerin yanında duygu, düşünce ve hayallerinin sözlü veya yazılı materyallerle sanatsal bir şekilde desteklenmesiyle hedeflenen etkinlikte bir eğitim seviyesine ulaşılacağı belirtilmektedir. Ayrıca, öğretmenler tarafından derslerde edebi eserler kullanmaya başlandığında, öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırılması, sosyalleşme, geleceğe ışık tutma, eğlenerek öğrenme gibi güncel kavramların yanında kalıcı öğrenme eldesinin de sağlanabileceği değerlendirilmektedir (Aktaş ve Beldağ, 2016).

Özetle Programdaki ifadeler ve bu açıklamalardan yeni coğrafya programının farklı yaklaşım ve teknikleri destekleyen hatta özellikle özendirilen bir yapıda olduğu kanaatine varılabilir. Türk Şiiri de gerek dil özellikleri gerekse milli, manevi ve kültürel değer ve zenginlikleri ile Coğrafya Öğretiminde fayda sağlayacak en güzel edebi türlerden biridir. Bu aşamada 2017 yılında hazırlanan yeni Coğrafya Programındaki konu ve kazanımların şiir kullanımına imkan tanıyıp tanımadığını incelemek yerinde olacaktır.

4.2.1. Yeni Coğrafya Müfredatında Konu ve Kazanımların Öğretilmesinde Kullanılabilecek Şiirler

Bu bölümde yeni coğrafya programındaki konu ve kazanımları şiir kullanımı açısından inceleyerek, bazı konu ve kazanımlarla ilgili şiirlerin eşleştirilmesi için bir çalışma yapılmıştır.

Aşağıdaki tablolarda, Coğrafya Müfredatı içinden farklı sınıf düzeylerinde bazı konu ve kazanımlar seçilmiş, bu konu ve kazanımlara uygun şiir örnekleri de alt satırda verilmiştir.

Tablo 4.1. Doğa ve İnsan Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	9. Sınıf
Kazanım	Doğa ve insan etkileşimini örneklerle açıklar.
Örnek Şiir	Yavuz Bülent Bakiler- Anadolu Şiiri

Tabloda 9. sınıf düzeyindeki bir kazanım verilmiş ve bir şiirle eşleştirilmiştir. Bu kazanım için, insan-doğa etkileşimine, karşılıklı olarak vurgu yapan, bu etkileşimin insan ve doğa üzerindeki izlerini anlatan şiirler bu konu ve kazanım için uygun olacaktır.

Yavuz Bülent Bakiler'in "Anadolu" şiiri bu hassasiyeti dile getiren, doğayla insan uyumuna dikkat çeken bir şiir olarak bu konu anlatımında kullanılabilir.

Tablo 4.2. İklim Elemanları Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	9. Sınıf
Kazanım	İklim elemanlarının oluşumunu ve dağılışını açıklar.
Örnek Şiir	Behçet Necatigil-Coğrafyada Şart Kipi Şiiri

Bu tabloda yine 9. sınıf düzeyinde bir kazanım gösterilmiştir. Bu kazanıma yönelik, Behçet Necatigil'in Coğrafyada Şart Kipi" şiirindeki yolculuk esnasındaki hava değişimleri ve insana etkileri örnek metin olarak kullanılabilir.

Tablo 4.3. Yerleşme Doku ve Tipleri Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	9. Sınıf
Kazanım	Yerleşme doku ve tiplerinin oluşumunda etkili olan faktörleri örneklerle açıklar.
Örnek Şiir	Sunay Akın-Gecekondu Şiiri Behçet Necatigil-Sana Büyük Şehirlerden Bahsedeceğim Şiiri

Tablodaki 9. sınıf kazanımını yerleşme doku ve tipleri ile ilgilidir. Sunay Akın'ın Gecekondu şiiri kır ve kent yerleşmesi arasındaki geçiş olarak, Behçet Necatigil'in

Sana Büyük Şehirlerden Bahsedeceğim şiiri de kent yerleşmesinin sorunları anlatılırken kullanılabilir.

Tablo 4.4. Doğal Değişimde İnsan Etkisi Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	9. Sınıf
Kazanım	Doğal ortamda insan etkisiyle meydana gelen değişimleri sonuçları açısından değerlendirir.
Örnek Şiir	Fazıl Hüsni Dağlarca-Simgelerde Yüzler Şiiri

9. sınıfa ait verdiğimiz son tabloda insan-doğa etkileşiminin sonuçları kazanım olarak verilmiştir. Bu kazanımla ilişkili olarak Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Simgelerde yüzler şiiri kullanılabilir. Şiirde insanın doğaya verdiği zararlar sitemkâr bir dille anlatılmıştır.

Tablo 4.5. İç Kuvvetler Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	10. Sınıf
Kazanım	İç kuvvetleri; yer şekillerinin oluşum sürecine etkileri açısından açıklar.
Örnek Şiir	Faruk Nafiz Çamlıbel-Han Duvarları Şiiri

10. sınıf düzeyinde iç kuvvetlerin etkilerinden bahsedilen bu kazanımda dağ, ova ve platolar gibi yer şekilleri ele alınacaktır.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları adlı şiirindeki yol hikayesi, yer şekilleri ve iklim etkilerine güzel örnekler sunabilecek bir hikayeye sahiptir.

Tablo 4.6. Türkiye’deki Su Varlığı Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	10. Sınıf
Kazanım	Türkiye’deki su varlığını verimli kullanmanın ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirir.
Örnek Şiir	Necip Fazıl Kısakürek- Azgın Deniz Şiiri Aşık Veysel-Kızılırmak Şiiri

Türkiye’deki su varlığının kazanım olarak seçildiği bu 10. sınıf konusu işlenirken, bir deniz ve bir akarsu şiiri, dersi daha ilgi çekici ve farklı kılabilir. Özellikle Kızılırmak şiirindeki mısralar akarsu ile ilgili de oldukça fazla bilgi içerdiği için bu konuya uygun bir örnektir.

Tablo 4.7. Türkiye’nin Toprakları Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	10. Sınıf
Kazanım	Türkiye topraklarının kullanımını verimlilik açısından değerlendirir.
Örnek Şiir	Nihal Atsız -Toprak Mazi şiiri

Bu tablodaki kazanımda Türkiye Topraklarının kullanımını verimlilik açısından değerlendirilmiş ve alt başlık olarak da toprakları korumanın önemi seçilmiştir. Nihal Atsız’ın Toprak Mazi Şiiri toprağın kıymetini anlatan çok güzel bir edebi eser olarak konuya uygun düşmektedir.

Tablo 4.8. Türkiye’de Bitki Toplulukları Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	10. Sınıf
Kazanım	Bitki topluluklarının dağılışı ile iklim ve yer şekillerini ilişkilendirir.
Örnek Şiir	Sunay Akın-Maki şiiri

Kazanım olarak bitki topluluklarının dağılışı ile iklim ve yer şekillerini ilişkilendirmenin seçildiği bu konuda, bu ilişkiyi birkaç mısra ile çok güzel özetleyen Sunay Akın'ın Maki şiiri tercih edilebilir.

Tablo 4.9. Türkiye’de Bitki Toplulukları Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	10. Sınıf
Kazanım	Göçün mekânsal etkilerini Türkiye'den örneklerle açıklar.
Örnek Şiir	İsmet Özel-Mazot şiiri

Göçün mekânsal etkilerini örnekleyen bu kazanımı kırdan kente gelince yaşadığı sıkıntıları anlatan İsmet Özel'in mazot şiiri üzerinden anlatmak isabetli bir tercih olacaktır.

Tablo 4.10. Türkiye’de Afetler Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	10. Sınıf
Kazanım	Türkiye’deki afetlerin dağılışı ile etkilerini ilişkilendirir.
Örnek Şiir	Aşık Veysel-Sam değmiş ve Sel Şiirleri

Ülkemizdeki afetleri ve dağılışlarını anlatan bu konuda, Aşık Veysel'in Erzincan Depremi'nin etkilerini anlattığı Sam değmiş ve yaşadığı yerde olan ciddi bir sel felaketinin tarımla uğraşanları nasıl etkilediğini anlattığı Sel şiirler kullanılabilir. Şiirler konuya ilgiyi canlı tutacak ve ülkemizde gerçekten yaşanmış afetlerle ilgili doğrudan bilgiler verecektir.

Tablo 4.11. Türkiye'nin Şehirleri Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	11. Sınıf
Kazanım	Türkiye'deki şehirleri fonksiyonlarına göre ayırt eder.
Örnek Şiir	Behçet Necatigil-Sana Büyük Şehirlerden Bahsedeceğim şiiri

Fonksiyonlarına göre şehirlerin anlatılacağı bu 11. sınıf konusunun alt başlığı olarak Sakin Şehirlerden de bahsedilecektir. Behçet Necatigil'in Sana Büyük Şehirlerden Bahsedeceğim şiiri küçük şehirlerdeki samimi yaşamla büyük şehirlerdeki karmaşayı karşılaştıran güzel bir şiir olarak konu ve kazanıma katkı sağlayabilir.

Tablo 4.12. Türkiye'de Tarım Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	11. Sınıf
Kazanım	Türkiye'de tarım sektörünün özelliklerini açıklar.
Örnek Şiir	Yavuz Bülent Bakiler-Ben Anadolu'yum şiiri

Özellikle Anadolu'nun birçok bölgesinde hala uygulanan Geleneksel Tarımın sıkıntılarını anlatan Yavuz Bülent Bakiler'e ait Ben Anadoluyum şiiri kazanıma katkı sunabilir.

Tablo 4.13. Tarımın Türkiye Ekonomisindeki Yeri Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	11. Sınıf
Kazanım	Tarımın Türkiye ekonomisindeki yerini açıklar.
Örnek Şiir	Aşık Veysel- Yurt Ürünleri Şiiri

Türkiye'nin Tarımsal Ürünlerinin çoğundan bahseden adeta bu konu ve kazanım için yazılmış diyebileceğimiz harika bir Aşık Veysel Şiiri olan Yurt Ürünleri şiirinin bu konuda kullanılması derse katkı sağlayabilir.

Tablo 4.14. Türk Kültürü Yayılış Alanları Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	11. Sınıf
Kazanım	Türk kültürünün yayılış alanlarını bölgesel özellikler açısından analiz eder.
Örnek Şiir	Nihal Atsız- Türk Gençliğine Şiiri

Türk Kültürünün, yayılışının ve onu temsil eden unsurların kazanım olarak seçildiği bu konuda Nihal Atsız'ın Türk Gençliğine şiiri konuyla bire bir örtüşen bir içeriğe sahip olduğu için tercih edilebilir.

Tablo 4.15. Çevre Sorunları Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	11. Sınıf
Kazanım	Çevre sorunlarının oluşum ve yayılma süreçlerini küresel etkileri açısından analiz eder.
Örnek Şiir	Nazım Hikmet Ran-Japon Balıkçısı Şiiri

Çevre sorunları ile ilgili olan bu konuda, 1956 yılında Japonya açıklarında yapılan Hidrojen Bombası denemelerinin bölgeye ve bölge insanına verdiği zararları birinci ağızdan anlatan Nazım Hikmet Ran'a ait Japon Balıkçısı şiiri kullanılabilir.

Tablo 4.16. Doğal Sistemlerde Değişimler Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	12. Sınıf
Kazanım	Doğal sistemlerdeki değişimlerle ilgili geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunur.
Örnek Şiir	Faruk Nafiz Çamlıbel-Şairin Ölümü Şiiri

Doğal sistemlerdeki değişimi kazanım olarak vermeyi hedefleyen 12. Sınıf düzeyindeki bu konuda Faruk Nafiz Çamlıbel'in Şairin Ölümü şiiri güzel bir örnek oluşturacaktır. Şiirde geçmişle günümüz arasındaki doğadaki değişimlerin farklı örnekleri sunulmuştur.

Tablo 4.17. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu Konusu Şiir Eşleştirmesi

Sınıf	12. Sınıf
Kazanım	Tarihsel süreçte Türkiye'nin jeopolitik konumunu değerlendirir.
Örnek Şiir	Nazım Hikmet Ran-Bu Memleket Bizim Şiiri

Türkiye'nin Jeopolitik konumunun öğrencilere kazandırılması hedeflenen bu 12. sınıf konusunda, Türkiye'ye yukarıdan bakarak yazılmış gibi duran ve bölgesel üstünlüğümüzü özetleyen bir bölüme sahip olan Nazım Hikmet Ran'ın "Bu Memleket Bizim" şiiri faydalı olabilir.

Yukarıdaki tablo çalışmalarında yapıldığı gibi başka konu ve kazanımlara uygun başka şiirler de bulunabilir. Bu çalışma bu yönde bir çabanın derslerde faydalı olacağı fikrini göstermek üzere hazırlandığı için örnekler sınırlı tutulmuştur. Coğrafya Öğretmenleri anlatacağı konu ve kazanıma göre kendi çalışmalarını ve şiir seçimlerini yapabilirler.

4.2.2. Yeni Coğrafya Müfredatında Değerler Eğitiminde Kullanılabilecek Şiirler

Yeni Coğrafya Programında Değerler Eğitimi bölümü incelendiğinde şiirlerden faydalanmamıza olanak sağlayan hatta teşvik eden ifadeler bulunmaktadır. Yeni Programda ... *"bireyin ulusal ve evrensel değerlere sahip olması, eylemlerinin kendisinde ve çevresinde meydana getireceği değişiklikleri izlemesi, tarihi milli ve manevi değerleri bilmesi ve benimsemesi ... "* gibi amaçlar göze çarpmaktadır. Konuyla ilgili *"öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler"* ile bunlara ilişkin *"tutum ve davranışlar"* kısmında;

Dostluk başlığı altında “sadık olma, vefalı olma”, Dürüstlük başlığı altında “Açık ve anlaşılır olma” , Saygı bölümünde “alçakgönüllü olma”, Sorumluluk bölümünde “Kendine çevresine vatanına ailesine karşı sorumlu olma”, Vatanseverlik bölümünde” Tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...”gibi tutum ve davranışların kazandırılması amaçlanmıştır. Bu tutum ve değerlerin kazandırılması ile ilgili açıklamalarda da, “*Değerler öğrencilere konu ile ilişkilendirilerek aktarılmalıdır, çünkü konudan kopuk verilecek değerlerin özümsemesi zor olacak ve kalıcılığı azalacaktır.*”ifadeleri bulunmaktadır.

Yine aynı açıklamaların son bölümünde “*değerlerin aktarılmasında tek bir yönetime bağlı kalmak yerine farklı yöntem ve tekniklerin bir arada kullanılması*” gerektiği belirtilmiştir.

Bu amacın gerçekleştirilmesi için ders anlatımında seçilecek edebi değeri yüksek şiirler, bu tutum ve tavırları karşılayabilecek kültürel duyarlılığın kazandırılması için bize yardımcı olacaktır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde bu değerlerin önemini edebi ve estetik bir şekilde dile getiren örnekler bulmak zor olmayacaktır. Aşağıdaki tabloda buna bir örnek sunulmuştur.

Tablo 4.18. Coğrafya Öğretiminde Değerler ve Şiirler Eşleştirmesi

Kazandırılacak değer	Örnek Şiir-Şair
Sadık olma, vefalı olma	Dostluk- Bedri Rahmi Eyüboğlu
Açık ve anlaşılır olma	Açık- Cahit Külebi
Alçakgönüllü olma	Tevazu-Ünal Akbulut
Kendine çevresine vatanına ailesine karşı sorumlu olma	Sorumlu- Özdemir Asaf
Tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme	Yurdum- Cahit Külebi

Tablodaki değerler ve şiirler bu çalışma için örnek olarak sunulmuştur. Bu değerlerin veya farklı değerlerin öğrencilere kazandırılmasında farklı şiirler de

seçilebilir. Burada önemli olan nokta, edebi seviyesi yüksek şairlerin güzel şiirlerini kullanmak olmalıdır. Değerlerin kazandırılması sürecinde şiirler kullanıldığında, hem öğrencilerin dilsel yeterlilikleri geliştirilebilir hem de değer doğrudan değil hissettirerek verilmiş olur. Bu yolla düzenlenen bir değerler eğitimi planlaması da coğrafya programındaki öneriye uygun bir davranış olacaktır.

Yeni Coğrafya Programındaki konu, kazanım ve değerlerin öğrencilere kazandırılması için kullanılacak şiir örneklerini inceleyerek programın şiir kullanımına uygun olduğunu göstermeye çalıştıktan sonra mevcut ders kitaplarındaki şiir kullanımının hangi seviyede olduğunu görmek için bir inceleme yapmak yerinde olacaktır.

MEB tarafından 2018-2019 yılında ortaöğretimde okutulması için yeni programa göre basılan 9.,10., 11. ve 12. sınıf ders kitapları incelendiğinde 10., 11. ve 12. sınıf kitaplarında edebi metin olarak hiç şiir kullanılmadığı, 9. sınıf için hazırlanan iki kitapta ise birer tane şiir kullanıldığı görülmektedir. 9. sınıf için Salih Şahin editörlüğünde hazırlanan kitapta Türkiye’de İdari Fonksiyonlarına Göre Yerleşmeler konusu altında 172. sayfada *Coğrafi Uygulama* alt başlığında Turgut Uyar’ın “Türkiyem” şiirine yer verilmiştir. 9. sınıf için Bülent Akça editörlüğünde hazırlanan diğer kitapta ise Vatan ve Bayrak Sevgisi değerinin kazandırılması amacıyla 169. sayfada okuma metni içerisinde Orhan Şaik Gökay’ın “Bu Vatan Kimin” şiiriyle ilgili bir metin ve şiirin bir bölümü kullanılmıştır.

Ancak yukarıda verdiğimiz örneklere ve şu anda hali hazırda ders kitaplarında kullanılan şiirlerin oldukça az olmasına genel olarak bakıldığında ders kitaplarındaki şiir kullanımının yetersiz olduğu çıkarımını yapmak yerinde olacaktır. Dolayısıyla, dil, anlam ve coğrafi unsur olarak çok zengin olan Türk Şiirinin ders kitaplarında daha çok kullanılması gerekmektedir.

4.3. Coğrafya Ders Planı Örnekleri

Çalışma boyunca, coğrafya öğretiminde konu, kazanım ve değerlerin öğrencilere kazandırılması için cumhuriyet dönemi türk şiirinden faydalanmanın mümkün olduğu, dahası coğrafya öğretimine katkı sağlayacağı fikri üzerinde

durulmuştur. Bu amaçla yeni Coğrafya Programındaki bazı konularla şiir örnekleri eşleştirilmiştir. Bu bölümde de savunulan fikre örnek oluşturması açısından değişik sınıf düzeylerindeki ders planları şiir örnekleri kullanarak yeniden düzenlenmiştir.

4.3.1. Coğrafya 9. Sınıf Doğa Ve İnsan Konusu Örnek Ders Planı

BÖLÜM I

Dersin adı	Coğrafya 9	TARİH	
Sınıf	9	SÜRE	(45'+45')
Öğrenme alanı	A- Doğa ve İnsan		
Konu	Doğal unsurlar, muhteşem dörtlü.		

BÖLÜM II

Öğrenci Kazanımları /Hedef ve Davranışlar	Doğal unsurların yaşantısındaki etkisinden yola çıkarak doğa ve insan ilişkisini anlamlandırır.
Ünite Kavramları ve Sembolleri /Davranış Örüntüsü	Doğal unsur, atmosfer, biyosfer, litosfer, hidrosfer.
Güvenlik Önlemleri (Varsa):	
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Doğa-insan ilişkisine yönelik şiir dinletisi, şiirdeki doğa insan ilişkisine yönelik soru-cevap. Diğer branş öğretmenleriyle, coğrafyanın yararlandığı bilim dalları açısından işbirliği.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça * Öğretmen * Öğrenci	Ders kitabı ve yardımcı kitaplar, haritalar, bilgisayar, cd, fotoğraflar, animasyonlar, internet, hoparlör, grafikler
Öğrenme Sözel-Dilsel	Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Şiiri, Ord.Prof. Dr. Ali TANOĞLU'nun 'Coğrafya Nedir?' adlı makalesinden alıntılar.

Doğacı	Çevremizde bulunan doğal unsurlara örnekler? (Beyin Fırtınası)
Sosyal-Kişiler Arası	Ödüllü yarışma; En güzel coğrafya şiirini seçiyoruz. (Öğrenciler belirli süre zarfında, konuyla ilgili şiir yazıp ders öğretmenine ulaştıracaklardır. İçinde en çok coğrafi terim geçen, anlam bütünlüğü açısından doğa-insan ilişkisini vurgulayan şiirler ödüllendirilecektir. Ödül: Şiir Kitabı)
Mantıksal-Matematiksel	Matematik ve coğrafyanın sentezi matematik coğrafya hakkında bilgiler.
İçsel-Bireysel	Meslek seçiyoruz: Coğrafyanın bölümleri ve coğrafyaya yardımcı bilim dallarından hangisini kendinize meslek olarak seçmek istersiniz?
Görsel-Uzaysal	Doğa ile ilgili videolar izlettirerek doğal unsurların görsel olarak kavratılması.
Müziksel-Ritmik	Türkülerde Coğrafya: Şiirlerde coğrafya var da türkülerde yok mu? Kim içinde coğrafi unsurlar barındıran bir türkü biliyor? (dağlar, göller, iklim vb.)
Bedensel Kinestetik	Bilgi duygu ve düşüncelerinizi mimik ve davranışlarla ifade edilmesi. (Sessiz sinema)

DOĞAL UNSURLAR

MÜHTEŞEM DÖRTLÜ

Atmosfer (Hava Küresi)
Yerlâreni çevreleyen zengin gazlardan oluşan doğal bir örtüdür.

Biyosfer (Canlılar Küresi)
Üstelce, altınelce ve hidroslerelece oluşun dâhil bütün kâhlerde yaşayan canlılardan oluşur.

Litosfer (Taş Küresi)
Yerlârenin kabuğuna ve rîhâz katmanıdır. Kayalar litosferi oluşturan başlıca unsurdur.

Hidrosfer (Su Küresi)
Okyanus, deniz, göl, ırmak, su, bulaşık su, buzullar ve yer altı sularıdır. Başlıca su, deniz, suyun sınıdır.

E. Dört temel ortam

COĞRAFYA

Fiziki Coğrafya

Beşeri Coğrafya

Beşeri coğrafyası dâhil "Beşeri yapı" konusunda öğütür.

Jeomorfoloji (Yer Şekilleri Bilimi)

- Jeoloji
- Jeofizik
- Harıtsalık (Kartografya)
- Toprak bilimi (Pedoloji)
- Taş bilimi (Litoloji)

Hidroğrafya (Sular Bilimi)

- Hidroloji
- Akarsu bilimi
- Göl bilimi (Limnoloji)
- Okyanus bilimi (Oseonografya)

Klimatoloji (İklim Bilimi)

- Meteoroloji
- Fizik

Byocoğrafya (Canlılar Bilimi)

- Bitoloji
- Botanik
- Zooloji
- Tip

Coğrafyanın Özü ve Önemi

- İnsanı tanımadan,
- Onun yaşadığı köyün, kasabanın, kentin özelliklerini bilmeden,
- Üzerinde yaşadığı ülkenin, komşularının, topyekün dünya ülkelerinin coğrafi bakımdan gösterdiği fiziki ve beşeri potansiyeli keşfetmeden,
- Bastığı zeminin yapı ve rölüfünü araştırmadan,
- Tabiatın sinesinde gizlediği yer üstü ve yer altı zenginliklerini ve bunlardan nasıl yararlanılacağını tespit etmeden,
- Dünya ya diğer gezegenlerin doğrudan ve dolaylı etkilerini bilmeden,
- Doğal olayların insanlara, mal ve mülklerine faydalarını arttırmak, zararlarını azaltılmak üzere sine sahip olmadan,
- İktisadi, kültürel ve siyasi gelişmeleri takip etmeden,
- Yapılacak her türlü plan, proje ve yatırımların önemli ölçüde maddi ve manevi kayıplara sebep olacağı aşikârdır.
- İşte coğrafyanın özünde bu temel hedefler, değerlendirmeler ve kısaca "kâinatı tanıma ilkesi" yatmaktadır.

Prof. Dr. Ali SELÇUK BİRİCİK
Marmara Coğrafya Dergisi 2.Sayı

Han Duvarları şiiri dersin başında fotokopi ile öğrencilere dağıtılır. Konu işlenirken bir öğrenci yüksek sesle şiiri okur. "Bu şiiri daha önce okuyan ya da duyan var mı?" sorusu öğrencilere yöneltilir. "Şiirde atmosfer, biyosfer, litosfer ve hidrosfere yönelik kavramlar var mı?" sorusuna cevap aranır. Ders sonunda şiir akıllı tahta vasıtasıyla öğrencilere fon müziği eşliğinde tekrar dinletilir.

<p>Ölçme-Değerlendirme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme • Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme • Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ve ileri düzeyde öğrenme hızında olan öğrenciler için hazırlanan Ölçme-Değerlendirme etkinlikleri 	<p>1. Dinlediğimiz şiirde geçen coğrafi öğeleri bulup, dört temel unsurdan hangisiyle ilgili olduğu ve oluşumu hakkında bilgi veriniz.(Şiir öğrencilere ders başında dağıtılacaktır.)</p> <p>2. Dört temel unsurdan hangisi yer altı zenginliklerini konu alır? Bununla ilgili bildiğiniz bir şiir var mı?</p> <p>3. Hidrosferi oluşturan doğal unsurlara örnekler veriniz?</p> <p>4. İklim elemanlarından nem, yağış, sıcaklık ve basıncın insan hayatı üzerindeki olumlu, olumsuz etkilerine örnek veriniz?</p> <p>4. Aşağıdakilerden hangisi beşeri coğrafyanın konuları içerisinde yer alır?</p> <p>A)Taş Bilimi B)Toprak Bilimi C)Akarsu Bilimi D)Nüfus Bilimi E)İklim Bilimi</p> <p>5. Neden coğrafya öğrenmeliyiz?</p>
<p>Dersin Diğer Derslerle İlişkisi</p>	<p>Ders boyunca konuyla ilgili şiirden bölümler kullanıldığı için edebiyat ve insan-doğa ilişkisine vurgu yapan türküler kullanıldığı için müzik dersleriyle ilişki kurularak disiplinler arası yaklaşım sergilenmiştir.</p>

BÖLÜM IV

<p>Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar</p>	<p>Konu 2 ders saatinde işlenmiş, gerekli değerlendirmeler yapılarak amacına ulaştığı gözlenmiştir.</p> <p>Aksayan yönler:</p>
--	--

4.3.2. Coğrafya 10. Sınıf Ülkemizde Görülen Başlıca Bitki Toplulukları Konusu Örnek Ders Planı

Dersin adı	Coğrafya 10	TARİH	
Sınıf	10	SÜRE	(45+45)
Öğrenme alanı	C-) Mekânsal Bir Sentez: Türkiye		
Konu	Ülkemizde Görülen Başlıca Bitki Toplulukları		

BÖLÜM II

Öğrenci Kazanımları /Hedef ve Davranışlar	-Haritalar ve kesit örnekleri kullanarak ülkemize ait karakteristik bitki tür ve topluluklarını sınıflandırır.		
Ünite Kavramları ve Sembolleri /Davranış Örüntüsü	Endemik, Relikt, Psödo, Maki, Garig, Antropojen Bozkır, Çalı Türleri, Otsu Bitkiler vb.		
Güvenlik Önlemleri (Varsa):			
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Sunay Akın'ın Maki Şiiri okunur ve ne demek istediği tartışılır. Ülkemizin bitki zenginliği vurgulanarak, endemik ve relik bitkiler hakkında bilgi verilir, İlimizde görülen bitki tür ve çeşitleri sınıflandırılır.		
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça * Öğretmen * Öğrenci	Ders kitabı ve yardımcı kitaplar, haritalar, bilgisayar, interaktif CD, fotoğraflar, animasyonlar, internet, grafikler		
Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri	Sözel-Dilsel	Maki Şiiri'ne benzer şiirler bilen var mı? Atatürk Orman Çiftliği hakkında araştırma yapılarak Atatürk'ün doğaya ve ağaçlara gösterdiği önem vurgulanır.	
	Doğacı	Daha önce herhangi bir çevre kuruluşuna üye	

		oldunuz mu? Olmadıysanız üye olmak ister miydiniz?
	Sosyal-Kişiler Arası	Tema'nın görev ve yetkilerini araştırıyoruz.
	Mantıksal-Matematiksel	Bir ağaç en çok kaç yıl yaşayabilir?(Beyin Fırtınası)
	İçsel-Bireysel	İlimiz bitki örtüsü dağılış haritasının çizilmesi.
	Görsel-Uzaysal	Konu ile ilgili video, sunum belgesel izlettirilir.
	Müziksel-Ritmik	Konu ile ilgili şarkı, türkü, dinlettirilebilir.
	Bedensel Kinestetik	Duygu ve düşüncelerimizin mimik ve davranışlarla ifade edilmesi.

MAKİ:

Sunay Akın-Maki Şiiri

Bir an önce görülsün

Diye Akdeniz

Toroslar'da ağaçlar

Hep çocuk

Kalır...

“Şiirden ne anladınız, makilerin ne gibi özellikleri dikkatinizi çekti?” sorularıyla öğrenciler düşünmeye sevk edilir. Cevaplar alındıktan sonra aşağıdaki açıklama yapılır.

Akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerde, kızılçamların tahrip edildiği kıyı kuşağında geniş alanlar kaplayan, daima yeşil kalan, bodur ağaç ve çalılardan oluşan bitki örtüsüdür. Genellikle 1-3 m boyunda olan bu ağaç ve ağaççıkların yaprakları kalın, sert, cilalı veya keçe gibi tüylüdür. Makiyi oluşturan başlıca bitkiler; yabani zeytin, mersin, keçiboynuzu, kermez meşesi, sandal, koca yemiş, defne, sakız, menengiç, zakkum, tesbih ve akçakesmedir.

Akdeniz ve Ege kıyılarında makilerin tahrip edildiği, toprağın incelendiği alanlarda

genelde diz boyu yüksekliğinde dikenli çalılardan oluşan bitki toplulukları görülür. **Garig** adı verilen bu bitkilerin başlıcaları; lavanta çiçeği, diken çalısı, süpürge çalısı, laden, yasemin ve fundadır. Karadeniz kıyılarında da ormanların tahrip edildiği yerlerde çalılara rastlanır. Bunlara "**yalancı maki (psödomaki)**" denir.

BÖLÜM III

<p>Ölçme-Değerlendirme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Öğrenme güclüğü olan öğrenciler ve ileri düzeyde öğrenme hızında olan öğrenciler için ek Ölçme-Değerlendirme etkinlikleri 	<p>1.Ülkemizde farklı bitki türlerinin görülmesinin sebebi nedir ?</p> <p>2.Türkiye doğal bitki örtüsü haritası ile Türkiye iklim haritası arasında benzerlikler var mıdır?</p> <p>3.Şiirde mizahi bir dille vurgulanan bölümden yola çıkarak Toroslar-Maki-Akdeniz arasında ne gibi bir bağ kurabilirsiniz.</p> <p>5. En geniş bölgede dağılışı gösteren ağaçlarımız hangileridir?</p> <p>5.Aşağıdaki bitki türlerinden hangisi endemiktir?</p> <p>A) Kızılçam B)Karaçam C)Kazdağı köknarı D)Sarıçam E)Fıstıkçamı</p> <p>6. Ülkemizde relik bitki var mıdır?</p>
<p>Dersin Diğer Derslerle İlişkisi</p>	

BÖLÜM IV

<p>Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar</p>	<p>Konu 2 ders saatinde işlenmiş, gerekli değerlendirmeler yapılarak amacına ulaşmıştır.</p> <p>Aksayan yönler:</p>
--	---

4.3.3. Coğrafya 11. Sınıf Türkiye'de Doğal Afetler Konusu Örnek Ders Planı

Dersin adı	Coğrafya 11	TARİH	
Sınıf	11	SÜRE	(45+45)
Öğrenme alanı	C-) Mekansal bir sentez : Türkiye		
Konu	Türkiye’de Doğal Afetler		

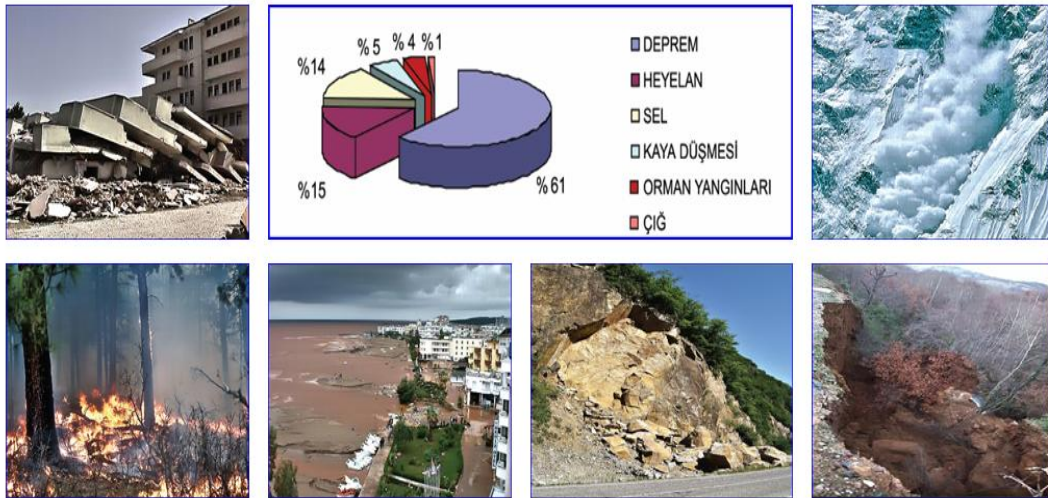
BÖLÜM II

Öğrenci Kazanımları /Hedef ve Davranışlar	Verilerden ve haritalardan yararlanarak Türkiye’deki doğal afetlerin dağılışıyla oluşum şekillerini ilişkilendirir.		
Ünite Kavramları ve Sembolleri /Davranış Örüntüsü	Afet, deprem, sel, heyelan, kuraklık, yangınlar, kütle hareketleri, çığ vb.		
Güvenlik Önlemleri (Varsa):			
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Ülkemizde meydana gelmiş olan doğal afetlerden yola çıkılarak afetler ile ilgili çıkarımlarda bulunulur.		
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça * Öğretmen * Öğrenci	Ders kitabı ve yardımcı kitaplar, Haritalar, Bilgisayar, İnteraktif CD, Fotoğraflar, Animasyonlar, İnternet, Grafikler		
Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri	Sözel-Dilsel	Aşık Veysel’in İki Şiiri ve Afetler. Atasözlerimizde doğal afetlere örnekler. Yüksek yere ev yapma yel alır; alçak yere ev yapma sel alır vb.	
	Doğacı	Doğal afetler yoluyla doğa bizden intikam mı alıyor?	
	Sosyal-Kişiler Arası	Ülke olarak afetlerden yeterince ders alıyor muyuz?(Tartışma)	
	Mantıksal-	Daha önce afet yaşanmış bölgelere neden tekrar	

Matematiksel	yerleşilmektedir ?(Beyin Fırtınası)
İçsel-Bireysel	Öğrencilerimiz arasında daha önce bir afete tanık olmuş olan varsa izlenim ve tecrübelerini paylaşmaları istenebilir. Yaşanmış afetlerle ilgili gazete haberleri toplanabilir.
Görsel-Uzaysal	Konu ile ilgili video, sunum belgesel izlettirilir. Marmara Depremi belgeseli izletilebilir.
Müziksel-Ritmik	Konu ile ilgili şarkı, türkü, dinlettirilebilir (Çarşambayı Sel Aldı).
Bedensel Kinestetik	Duygu ve düşüncelerinizi mimik ve davranışlarla ifade etme.

TÜRKİYE'DE DOĞAL AFETLER

Ülkemizde yaşanan doğal afetler can ve mal kaybına sebep olmaktadır. Doğa olaylarının afete dönüşmesinde ülkemizin jeolojik, jeomorfolojik ve meteorolojik özelliklerinin yanında beşerî coğrafyanın da etkisi vardır. Bunların başlıcaları: Göç alan yerleşmelerin plansız kentleşmesi, tarıma elverişli düzlüklerin yerleşme veya sanayi alanlarına dönüştürülmesi ve ekolojik dengenin bozulmasıdır.

Deprem Ülkesi Türkiye:

Türkiye, dünyanın en önemli deprem kuşaklarından biri olan Alp-Himalaya kuşağı üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle çok sayıda kırıklarla parçalanmış olan Anadolu geçmişte çok şiddetli ve yıkıcı depremler yaşamış, bugün de yaşamaktadır. Yaşanan bu depremler sonucunda da önemli ölçüde can ve mal kayıpları meydana gelmektedir.

Türkiye; Avrasya, Afrika ve Arap Levhaları arasında yer almaktadır. Özellikle Avrasya-Arap Levha sınırı günümüzde dünya üzerinde aktif olan sayılı levha sınırlarından biridir. Arabistan Levhası, kuzey yönünde yılda yaklaşık 23 mm hızla ilerleyerek Anadolu Levhası'nı sıkıştırılmaktadır .Bu hareket sonucunda da Kuzey Anadolu Fay Kuşağı ve Doğu Anadolu Fay Kuşağı gibi yer kabuğu kırıkları oluşmuş ya da var olan kırıklar harekete geçmiştir.

a. Kuzey Anadolu Fay Kuşağı

Yurdumuzda meydana gelen depremlerin en yıkıcı olanları bu kuşak üzerinde meydana gelmektedir. Kuzey Anadolu Fay Kuşağı, tek bir faydan oluşmayıp doğu-batı uzantılı, birbirine az çok paralel birçok faydan oluşan bir fay demetidir. Yer yer genişleyen ve daralan bir kuşak hâlindeki bu fay demeti, doğuda Bingöl-Karlıova'dan başlayarak Kuzey Anadolu'yu batı yönünde kat edip Bolu'dan itibaren farklı kollara ayrılarak Kuzey Ege'ye kadar devam etmektedir. Büyük depremlere bakıldığında bunların doğudan batıya doğru

Fotoğraf 1: 17 Ağustos 1999 depreminde Kaynaşlı (Bolu) yakınlarında otabanda meydana gelen bir heçelan

göçen bir depremler zinciri şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda bu fay hattı üzerinde yaşanan en büyük iki deprem: 1939 Erzincan depremi (Magnitüd =7,9) ile 1999 Marmara (M=7,4) depremidir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 2: 28 Mart 1970 Gediz Depremi

b. Batı Anadolu Horst-Graben Sistemi

Türkiye'de meydana gelen büyük depremlerin önemli bir bölümününün Batı Anadolu'da kümelendiği görülmektedir. Bunun jeomorfolojisini yansıtan horst-graben sistemi kabaca doğu-batı uzantılıdır. Günümüzde de aktif olan bu faylar, Batı Anadolu'daki depremlerin meydana gelmesine neden olmaktadır (Fotoğraf 2).

c. Doğu Anadolu Fay Kuşağı

Doğu Anadolu Fay Kuşağı'nın Anadolu'daki uzunluğu yaklaşık 400 km kadardır. Kızıldeniz-Görçükurluğu hattında kuzey yönünde devam eden fay, memleketimizde Antakya, Kahramanmaraş, Adıyaman, Malatya, Elâzığ, Bingöl (Fotoğraf 3), Varto, Karlıova güzergâhını takip ederek Kuzey Anadolu Fay Kuşağı ile kesişir. Kuzey Anadolu Fay Kuşağı gibi Doğu Anadolu Fay Kuşağı da birbirine az çok paralel birçok faydan oluşan bir fay demetidir.

Fotoğraf 3: Mayıs 2003, Bingöl Depremi'nde yıkılan Çeltiksuyu YİBO

Aşk Veysel'in Sam Değmiş şiiri okunur. Yakın dönemdeki depremlerle şiirde anlatılanlar karşılaştırılır. Değişen ve değişmeyen şeyler nedir tartışması yapılır.

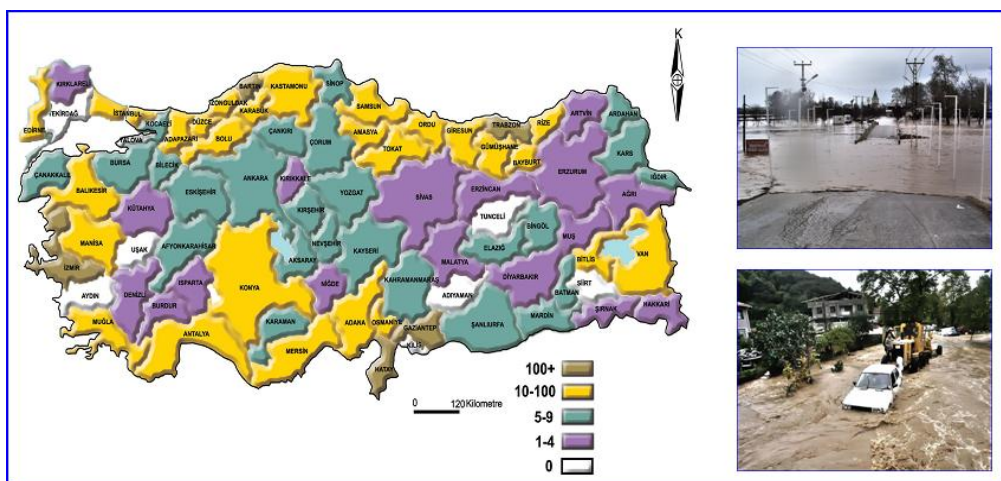
Seller ve Taşkınlar:

Ülkemizde depremlerden sonra en büyük ekonomik kayıplara neden olan doğal afetler, sel ve taşkınlardır. Bu afetlerin oluşmasında etkili olan başlıca fiziki faktörler arasında çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelen ve yatak taşıma

kapasitesini aşan su fazlalığı, yükselti, eğim, bakı vb. jeomorfolojik özellikler ile iklim, bitki örtüsü, drenaj özelliği ve arazi kullanımını gibi diğer coğrafi özellikler sayılabilir.

Ülkemizde meydana gelen sel ve taşkın afetlerinin sıklık ve şiddetinde arazinin hatalı kullanımının rolü büyüktür. Özellikle akarsu yataklarının su akışını engelleyecek şekilde kullanılması büyük tehlike oluşturmaktadır. Sel ve taşkın riski olan yerlerin yerleşime açılması, yerleşim birimlerindeki kuru dere yataklarının doldurularak yol hâline getirilmesi, yatak içlerine çöp ve moloz dökülmesi ile akarsu ve dere yataklarının daraltılması, sel ve taşkın felaketlerinde ön plana çıkan sebepler olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca orman ve meraların tahrip edilmesi ve akarsu havzaları içine kurulan sanayi tesisleri ile arazinin yapısı değiştirilmektedir. Böylece akarsu havzasındaki hidrolojik denge bozularak can ve mal kayıplarına yol açan sel ve taşkın afetleri yaşanmaktadır. Örneğin, Karadeniz'e dökülen Bartın, Filyos Çayları, Değirmendere, Fırtına Deresi, İyidere ve Solaklı Dereleri ile Havzaları sel ve taşkınlara neden olabilecek coğrafi koşullara sahiptir. Bu derelerde meydana gelen sel ve taşkınlar her geçen yıl çok daha ciddi boyutlarda zararlara yol açan afetleri meydana getirmektedir.

Aşık Veysel Emeklerim Zay'eyledi Sel Benim Şiiri okunur. Yakın dönemde Doğu Karadeniz, Mersin ve İstanbul'da olan sellerle karşılaştırma yapılır.

BÖLÜM III

<p>Ölçme-Değerlendirme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ve ileri düzeyde öğrenme hızında olan öğrenciler için ek Ölçme-Değerlendirme etkinlikleri 	<p>1- Şiirlerde geçen doğal afetler günümüzde de yaşanıyor mu? Bunca sene sonra afetlerin yıkıcı etkilerinin hala çok yüksek olmasının sizce sebebi nedir?</p> <p>2- Ülkemize deprem ülkesi denmesinin sebebi nedir ?</p> <p>3- Kütle hareketleri hangileridir?</p> <p>4-Sel ve taşkınlardan nasıl korunmalıyız?</p> <p>5-Hangi bölgemizde heyelan tehlikesi daha yüksektir?</p> <p>A)Karadeniz Bölgesi B)Güneydoğu Anadolu Bölgesi C)Akdeniz Bölgesi D)Ege Bölgesi E) İç Anadolu Bölgesi</p> <p>6- Orman yangınlarını önlemek için ne tür önlemler almalıyız?</p>
<p>Dersin Diğer Derslerle İlişkisi</p>	

BÖLÜM IV

<p>Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar</p>	<p>Konu 2 ders saatinde işlenmiş, gerekli değerlendirmeler yapılarak amacına ulaşmıştır.</p> <p>Aksayan yönler:</p>
--	---

4.3.4. Coğrafya 12. Sınıf Çevre Sorunlarının Olası Etkileri Konusu Örnek

Ders Planı

Dersin adı	Coğrafya 12	TARİH	
Sınıf	12	SÜRE	(45+45)
Öğrenme alanı	E) Çevre ve Toplum		
Konu	Çevre Sorunlarının Olası Etkileri		

BÖLÜM II

Öğrenci Kazanımları /Hedef ve Davranışlar	Günümüz çevre sorunlarına ait senaryoları olası etkileri açısından değerlendirir.		
Ünite Kavramları ve Sembolleri /Davranış Örüntüsü	Anız yakma, hava kirliliği, ozon tabakası, asit yağmurları, küresel ısınma vb.		
Güvenlik Önlemleri (Varsa):	---		
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Çevre sorunlarının olası etkileri incelenir. Japon Balıkçısı şiiri okunur. Şiirde anlatılan olayın gerçekten nerede ne şekilde yaşandığı anlatılır. Canlandırma yoluyla çevre koruma bilinci öğrencilere verilmeye çalışılır.		
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça * Öğretmen * Öğrenci	Ders kitabı ve yardımcı kitaplar, incelenen şiir, haritalar, bilgisayar, interaktif CD, fotoğraflar, animasyonlar, internet, grafikler		
Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri	Sözel-Dilsel	Örnek Şiir: Japon Balıkçısı- Nazım Hikmet, Okuma Parçası: Doğayı tüketiyoruz...	
	Doğacı	Anız yakmanın biyoçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkilerini araştırıyoruz...	
	Sosyal-Kişiler	Doğal hayatı koruma vakfının görev ve yetkilerini	

Arası	araştırıyoruz.
Mantıksal- Matematiksel	Anız yakmanın faydaları ve zararları nelerdir?
İçsel-Bireysel	Başlıca çevre sorunlarımız listesini oluşturuyoruz
Görsel-Uzaysal	Konu ile ilgili sunum, video, belgesel vb. izlettirilebilir.
Müziksel-Ritmik	Konu ile ilgili şarkı, türkü, klip izlettirilebilir.
Bedensel- Kinestetik	Bilgi duygu ve düşüncelerimizi, mimik ve davranışlarla ifade etme.

ÇEVRE SORUNLARININ OLASI ETKİLERİ

Çevre Sorunlarının Boyutları ve Etkileri

Çevre sorunları, günümüzde küresel, bölgesel ve yöresel etkilerinin yanı sıra gelecekte de olası etkileri ile önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Çevre sorunları konusunda, devletlere, sivil toplum örgütlerine ve bireylere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bunun için yakın çevredeki sorunlardan başlayarak dünyamızı küresel boyutta etkileyebilecek çevre sorunlarına karşı önlemler alınmalıdır. Bu nedenle öncelikle toplumsal bilinç sağlanmalı, çevre sorunlarının gelecekte yol açacağı olası riskler azaltılmaya çalışılmalıdır.

Doğayı Tüketiyoruz

Ekosistemler, daha önce görülmemiş bir hızla yok oluyor. WWF' (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) "2006 Yaşayan Gezegen Raporu"nu yayınladı.

Raporda, doğal kaynak tüketiminin yanı sıra, biyolojik çeşitlilikteki azalmanın da devam ettiği belirtiliyor. 1970-2003 yılları arasında dünya üzerindeki omurgalı canlı türlerinin 1/3'ünün soyunun tükendiği belirtilmektedir.

Bugün, önemli kararlar alma zamanıdır. Yaşam standartlarımızı yükseltirken, doğaya verdiğimiz zararı azaltacak değişimler oluşturmak kolay olmayacak. Bugün kurduğumuz şehirler, enerji santralleri ve evler ya toplumumuzu derinden zarar verecek bir aşırı tüketim çılgınlığına sürükleyecek ya da değişimi tetikleyerek gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmamızı sağlayacaktır.

Dünyanın doğal kaynaklarının kendini yenileyebilme hızının tüketim hızından daha az olması biyolojik çeşitliliği azaltan temel nedendir. Yapılan araştırmalar ve incelenen veriler sonucunda, karasal canlı türlerinde % 31, tatlı su canlılarında % 28 ve denizlerdeki canlı türlerinde % 27 oranında bir azalma olduğu ortaya çıkmıştır.

İnternet Haberi

Hava Kirliliğinin Etkileri

Hava kirliliğinin, başta insan sağlığı olmak üzere görüş mesafesi, materyaller, bitkiler ve hayvanlar üzerinde olumsuz etkileri vardır.

Katı yakıtlar ve akaryakıt gibi karbonlu maddelerin tam yanmamasından meydana gelen katı ve sıvı parçacıkların bir gaz karışımı olan duman, hava kirliliğinin bir çeşididir ve görüş mesafesini azaltıcı bir etkiye sahiptir. Hava kirliliğinin, sanatsal ve mimari yapılar üzerinde de tahrip edici ve bozucu etkisi vardır. Bitkiler üzerinde ise öldürücü ve büyümelerini engelleyici olabilmektedir. Bu nedenle hava kirliliği hem canlıların sağlığı açısından hem de ekonomik açıdan zarar vericidir.

Hava kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki etkileri, atmosferde yüksek miktardaki zararlı maddelerin solunumu sonucu ortaya çıkar. İnsanların sağlıklı ve rahat yaşayabilmesi için teneffüs edilen havanın mutlaka temiz olması gerekir. Havanın doğal yapısını bozan ve kirleten maddelerin başka bir deyişle kirliliğinin solunumu, özellikle akciğer dokularını tahrip edici ve öldürücü olabilmektedir. Solunum yolu ile alınan hava içerisindeki parçacıklar ve duman, teneffüs esnasında yutulur ve akciğerlere kadar ulaşır. Solunum sisteminin derinliklerinde depolanan bu parçacıklar, akciğer kanserlerine kadar varan hasarlar yapabilmektedir.

Nazım Hikmet Ran'ın Japon Balıkçısı Şiiri okunur ve neyden bahsettiği sorulur.

Sonra alttaki açıklama okunur.

Şiirin Hikayesi: ABD'nin Pasifik okyanusunda, 1 Mart 1954 günü

denediği Bravo kod adlı Hidrojen bombası bu şiirin yazılmasına yol açtı. Bombanın, beklenilenin çok üstünde bir verimle patlaması ve rüzgârın yönünün aniden değişimi sonucunda, Marshall adalarında yaşayan 400 kişi ve bomba merkezine yakın sularda avlanan Lucky Dragon adlı Japon gemisindeki balıkçılar, bilmeden yoğun bir radyoaktif yağışın etkisi altında kaldılar.

Nazım Hikmet'in 'Japon Balıkçısı' adlı şiirine konu olan bir bulutun öldürdüğü Japon balıkçısı, bu balıkçılardan biridir. Bombanın patlatıldığı sırada okyanusta seyreden 23 balıkçı, anlam veremedikleri bu toz ve kül bulutunun altında

<p>avlanmalarına devam ettiler. Karaya vardıklarında, aradan tam on dört gün geçmişti. Mide bulantıları, kusma ve derilerinde oluşan yaralar nedeni ile hastaneye başvurdular. Şikâyetlerinin nedeninin radyasyon olduğunun anlaşılması uzun bir süre aldı. Radyasyona maruz kalan 23 balıkçıdan bir tanesi, gerekli önlemler hemen alınmadığı için o yılın eylül ayında öldü. Bu balıkçılardan 17 ' si günümüzde halen yaşamaktadır. Bu olay nükleer bomba denemelerinin durdurulması için yapılan kitlesel gösterilerin başlangıcı oldu.</p>	
<p>Ölçme-Değerlendirme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Öğrenme gücü olan öğrenciler ve ileri düzeyde öğrenme hızında olan öğrenciler için ek Ölçme-Değerlendirme etkinlikleri 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Şiirin hikâyesi size ne hissettirdi? 2. Sadece şiirde adı geçen balıkçı mı bu olaydan etkilenmiştir? 3. Hava kirliliğinin vücudumuza başlıca olumsuz etkileri nelerdir? 4. Anız yangınlarını nasıl önleyebiliriz? 5. Diğer küresel çevre sorunları nelerdir? Örnek şiirimizde geçen çevre tehlikesi bugün hangi boyutlarda olabilir? 6. Anız yakmanın gerekçeleri nelerdir? 7. Biyoçeşitliliğin azalmasının temel nedenleri nelerdir?

BÖLÜM IV

<p>Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar</p>	<p>Konu 2 ders saatinde işlenmiş, gerekli değerlendirmeler yapılarak amaçlara ulaşılmıştır.</p>
--	---

SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafya, bir mekân bilimi olarak edebiyat eserlerindeki etkisini ilk olarak yazarlar üzerinde gösterir. Yazarın doğup büyüdüğü, yaşamını sürdürdüğü ve gezip gördüğü yerler öncelikle kendi karakterini, dünyaya bakış açısını etkiler. Buradan hareketle de seçtiği konular, mekânlar ve onları kullanım biçimi üzerinde etkili olur. Yani edebiyat için coğrafya, bir anlamda yazarın beslenip büyüdüğü köktür. Dolayısıyla karakteri üzerinde etkilidir. Birçok yazarın eserinde bu izleri görmek mümkündür.

Edebiyatın coğrafya üzerindeki etkisi ise edebiyat eserlerindeki coğrafi unsurların incelenmesi yoluyla olacaktır. Bu unsurlardan bir kısmı geçmiş dönemlerdeki mekân tasvirleriyle tarihi coğrafyaya kaynaklık ederken aynı zamanda coğrafyanın temel prensiplerinden olan karşılaştırma yapılmasına da olanak verir. Ayrıca edebi eserlerde, ister esas konu olarak ortaya çıksın, ister konuyu anlatırken mekân ya da imge olarak kullanılsın öne çıkan coğrafi unsurlar, üzerinde çalışılması gereken yeni konular sunarak coğrafyaya hizmet eder.

Coğrafya edebiyat üzerinde bu derece etkili ise coğrafyacılara edebiyattan kendilerine çalışma alanı bulabilirler mi? Edebiyatın 19. yüzyılda bireysellik ve geçmişle beraber yöreselliğe yöneldiği görülmektedir. Öyleyse bu dönem eserleri coğrafyacılara tarafından incelendiğinde hem o yöreye dair fiziki ve beşeri bilgilere ulaşılabilir hem de bu etkenlerin yaşam biçimleri üzerine etkisi sorgulanabilir. Elde edilen bilgiler, yeni araştırma sahaları sunmasının yanında dağılışı inceleme, karşılaştırma yapma ve neden sonuç ilişkisi kurma anlamında coğrafyanın en temel prensiplerine veri sağlayabilir.

Ancak coğrafyacılara edebiyattan faydalanma noktasında henüz ciddi bir mesafe kat edememiştir. Her ne kadar “edebiyat eserlerindeki coğrafi öğeler”, bazı önemli “yazarların işledikleri mekânlar” gibi makale çalışmaları yapılmaya başlandıysa da halen yol açıcı, kapsamlı çalışmalara ciddi bir ihtiyaç vardır. Günümüzde coğrafyaya yeni bakış açıları kazandıran (Psikocoğrafya, Coğrafya Okumaları vb.) yaklaşımlarla gittikçe zenginleşen dünya coğrafyasından geride kalmamak adına bu alanda

yapılacak çalışmalar ülkemizdeki coğrafya bilimini canlandırmasının yanında, orta ve yüksek öğretimde coğrafya öğretiminin yeniden düzenlenmesi açısından da hayati derecede önemlidir.

Coğrafyanın edebiyat eserlerinden faydalanması konusunda olumlu görüş bildiren bilim insanları olmasına rağmen bu faydanın nasıl, ne şekilde, hangi tekniklerle yapılacağı konusunda somut bir öneri bulunmamaktadır.

Edebi eserlerden şiir üzerine yapılan bu çalışmada, cumhuriyet dönemi türk şiirinde coğrafi öğelerin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Yeni coğrafya müfredatı incelendiği zaman, konu ve kazanımlarla şiirlerdeki coğrafi öğelerin arasındaki ilişki ilgi çekicidir. Dolayısıyla, bu şiirler coğrafya öğretiminde kullanılabilir. Bu, hem coğrafya öğretiminde farklı bir öğretme tekniği olarak disipline katkı sağlayabilir, hem de öğrencilere faydalı olabilir. Çalışmada, bu fikrin derslerde uygulanabilirliğini göstermek için de örnek şiirler kullanılarak ders planları hazırlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda, başlangıçta sorduğumuz sorulara aşağıdaki cevaplar bulunmuştur.

- **Coğrafya ile Edebiyat arasında bir ilişki var mıdır?**

Coğrafyayla edebiyat arasında her iki bilime de katkı sunacak güçlü bir ilişki ve etkileşim vardır.

- **Varsa bu ilişki Coğrafya tarafından nasıl kullanılabilir?**

Coğrafyacılar, eski edebi kaynaklardan yöresel ve çevresel bilgi, belge edinerek ve yeni araştırma sahaları için farklı fikirler üretme noktasında faydalanabilirler. Ayrıca edebi eserlerdeki coğrafi unsurlar aracılığıyla iki bilim arasında bağlar kurarak disiplinler arası ilişkilerden coğrafya eğitiminde faydalanabilirler.

- **Yeni Coğrafya Programı Coğrafya Öğretiminde alternatif yöntem ve tekniklere nasıl bakmaktadır?**

Yeni Coğrafya Programı, alternatif yöntem ve tekniklere, farklı disiplinlerle kurulan ilişkilerin kullanılmasına olumlu bakmaktadır, hatta bu konuda teşvik edicidir. Programda, bu şekilde öğrenmenin daha kolay ve kalıcı olacağı görüşü belirtilmiştir.

- **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Coğrafi Unsurlar sıklıkla kullanılmış mıdır?**

Cumhuriyet Döneminin Türk Şiirinde coğrafi unsurlar bazen imge olarak, bazen benzetme amacıyla, bazen de coğrafi unsur olarak oldukça fazla kullanılmıştır.

- **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri konu ve kazanımlarla, değerlerin öğretilmesinde katkı sağlayabilir mi?**

Motivasyonu artırma, dikkat çekme, güdüleme, eğlenceli ve kalıcı öğrenme, dilsel yeterliliklerin gelişmesi gibi alanlarda katkı sağlayabilir. Bu konuda tablo çalışmaları yapılmış ve örnekler verilmiştir.

- **Mevcut Coğrafya Ders Kitaplarında Edebi Metinlerin kullanımı ne ölçüdedir?**

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yeni coğrafya programına uygun olarak hazırlanan mevcut coğrafya ders kitaplarında tüm sınıflar düzeyinde sadece iki şiir kullanılmıştır. Oysa programda kazanımlarla ilişkilendirilebilecek şiirlerin kullanılması için uygun birçok konu bulunmaktadır.

- **Amaca uygun olarak seçilen şiirler ders planlarında nasıl kullanılabilir?**

Ders planlarında öğretmenin işleyeceği konu ve kazanıma göre, seçtiği şiire göre farklı planlamalar yapılabilir. Burada önemli husus seçilen şiirin edebi değerinin

yüksek olması ve konuyla bağlantısının güçlü olmasıdır. Çalışmada bu amaçla bazı örnekler de sunulmuştur.

Çalışmada en dikkat çekici nokta olarak, Türk şiirinde coğrafi unsurların oldukça fazla olması ve bunların birçoğunun da doğrudan orta öğretim coğrafya konularıyla ilişkili olması gösterilebilir. Dolayısıyla coğrafya öğretiminde kullanılmaları mümkün ve faydalıdır. Bir diğer önemli husus ise, yeni coğrafya programının disiplinler arası yaklaşımları desteklemesine ve teşvik etmesine rağmen mevcut ders kitaplarında şiir türünden örneklerin yok denecek kadar az olmasıdır. Bu bilgiler ışığında, bu çalışmanın en önemli önerisi, gerek çalışmada sunulan örnekler şeklinde, gerekse farklı şiir, konu ve tekniklerle coğrafya öğretiminde şiir kullanımının arttırılmasıdır. Yine bu amacı destekleme adına, konuya dikkat çekilmesi ve coğrafya-şiir ilişkisini ortaya koyması amacıyla bu tarz çalışmaların daha çok yapılması gerekmektedir.

Şiir ya da farklı bir edebi türün coğrafya öğretiminde kullanılması için elbette ki farklı yöntem ve tekniklerden bahsedilebilir ya da mevcut olanları geliştirilebilir. Bu konuda yapılan çalışmalar çoğaldıkça sınırları belli ve netleşmiş öğretim yöntemleri geliştirilecek ve edebi eserlerin coğrafya öğretiminde çok daha fazla kullanılmasının önü açılacaktır. Bu çalışma şiirlerde kullanılan coğrafi öğelere dikkat çekmiş ve coğrafya öğretiminde farklı yöntem ve tekniklerin çoğaltılması ve zenginleştirilmesi için yapılacak çalışmalara bir örnek oluşturması amacıyla yapılmıştır.

KAYNAKLAR

- Adıvar, H.E. (1998). *Halide Edip Adıvar*, İngiliz Edebiyat Tarihi, C.1 İstanbul.
- Akın, S. (1989). *Makiler*. İstanbul: Cem Yayınevi. s: 4.
- Aktaş H. (2003). *Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya*, Yort Savul Yayınları, Edirne.
- Aktaş, E. ve Beldağ, A. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Eser Kullanımı: Nitel Bir Çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt:18. Sayı: 2. 954-973.
- Aktaş, H. (2012). *Disiplinlerarası İlişkiler Bağlamında Şiir ve Coğrafya*. Studies Of The Ottoman Domain, 2012/II (3). s: 1-17.
- Apaydın, D. (2013). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinin İlk On Yılında Ortak Yönelişler. *Gazi Türkiyat*, Güz 2013/13: 133-155.
- Arnold E, (1994). *Progress in human geography* 18, 3, s.333-353
- Artvinli, E. ve Kaya, N. (2010). Ortaöğretim Coğrafya 11 Ders Kitabının Coğrafi Becerileri Gerçekleştirebilme Düzeyi. *Türk Spor Ajansı*. Yıl:14, S: 1, 316-317.
- Atalay, İ. (2013). *Açıklamalı doğa bilimleri sözlüğü*, Meta Basım ve Matbaacılık, İzmir.
- Atsız, H.N. (2004). *Yolların Sonu*. İstanbul: İrfan Yayınları. s. 21, 71, 83
- Coşkun, S. (2010). *Sezai Karakoç'un Şiirleri Üzerinde Edebiyat Medeniyet-Coğrafya İlişkisi*. Turkish Studies Volume 5/1 Winter. s.843-885
- Çalışkan, A. (2010). Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım (1923-1960). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Volume 3 / 10 Winter 2010. Samsun. 141-180.
- Çamlıbel, F.N. (2006). *Toplu Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s.16, 95, 105, 117
- Çetin, M. (1991). *Tanzimattan Bugüne Türk Şiiri Antolojisi* 1.cilt. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi. s.329, 395, 1239
- Daşcıoğlu, Y. (2019). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*.
<https://www.turkedebiyati.org/cumhuriyet-donemi-siirini-hazirlayan-tarihsel-toplumsal-edebi-sartlar/> e.t: 25.03.2019.

- Demiralp, N. (2017). Coğrafya Öğretiminde Programların Tasarım ve Program Öğeleri Açısından İncelenmesi ve 2017 Öğretim Programı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. Cilt 6 Sayı 17. 521- 545.
- Doğanay, H., Doğanay S. (2015) *Coğrafyaya giriş*, Pegem Akademi Yayıncılık, 2015 Ankara, s.2-4 .
- Doğanay, H. (2011). Anlamı Tanımı Konusu ve Felsefesi Bakımından Coğrafya İlmi Hakkında Bazı Düşünceler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16/25(2011), Erzurum. s.1-11.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya kültür ve turizm: Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, İzmir, s.51-59.
- Engin, İ., Akbaş, Y. ve Gençtürk, E. (2003). I. Coğrafya Kongresinden Günümüze Liselerimizde Müfredat Programlarındaki Değişimler. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı 157.
- Garan, B. (2012). Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Kadından Kentler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012 Bahar (16), s.87-111.
- İnan, M.A. (2016). *Cumhuriyet'ten Sonra Türk Şiiri*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları 39. ISBN: 978-975-6153-30-7. 33-45.
- İncekara, S. (2007). Ortaöğretim Coğrafya Eğitiminde Uluslararası Eğilimler ve Türkiye Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi* Sayı:16. İstanbul. 110-124.
- İzbrak, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. Öğretmen Kitapları Dizisi.
- İzbrak, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. M.E.B Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 157, İstanbul.
- Kaplan, M. (1974). *Edebiyat coğrafyası. Nesillerin Ruhu*, İstanbul: Hareket Yayınları, s.174-177.
- Karakoç, A. (1973). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Fetih Yayınevi. s.33, 209, 218.
- Kefeli, E. (2006). *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kefeli, E. (2009). *Coğrafya merkezli okuma*. Turkish Studies, 2009/IV (1), 423-433.
- Kısakürek, N.F. (1994). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları. s.164, 174, 180, 328

- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). *Ortaöğretim Coğrafya Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaöğretim Coğrafya Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*. 4-42.
- Montesquie, (1998). *Kanunların Ruhu*, Çeviren Fehmi Baldaş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Özçağlar, A. (2006), *Coğrafyaya Giriş*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- Özçağlar, A. (2011). *2.Uluslararası edebiyat ve bilim -1- Sempozyumu Bildirileri, Edebiyat-Coğrafya İlişkisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara. s: 97-107
- Özel, İ. (2016). *Erbain*. İstanbul: Tam İstiklal Yayıncılık Ortaklığı. s.143.
- Özgen, N. (2010). *Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları*. Ege Coğrafya Dergisi, 19/2, 1-25. İzmir. s.2-5.
- Özgen, N. (2016). *Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler*. Ankara, Pegem Akademi, s. 43-48.
- Öztürk, Ç. (2007). Coğrafya Öğretiminde Edebi Metinlerin Kullanımı *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, Samsun. s.70-78.
- Pinar, A. (2009). *Coğrafyaya Giriş Ders Notları*, Konya. s.1-4.
- Safa, P. (1978). *Sanatın Vatanı*, Sanat/Edebiyat/Tenkit, Ötüken Neşriyat, İstanbul. s.32.
- Sayzek, H. (2006). *Şiir: 1923-1950" (1923-1950 Arası Türk Şiiri)*. Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 4.cilt. 21-47.
- Schaefer, F.(1953) "*Exceptionalism in Geography: A methodological Examination*", *Annals of the Association of American Geographers*, 43: s.226-249.
- Stael, M. (1989). *Edebiyata Dair* (Çev. Safiye Hatay-Vahdi Hatay), M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1989.
- Şahin, C. (2006). *Genel Coğrafya*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şatıroğlu, A.V. (2001). *Dostlar Beni Hatırlasın*. İstanbul: İnkılap Yayınevi. s.133,150, 178,179
- Tümertekin, E. (2004). *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan.İstanbul: Çantay Kitabevi*.

- Üçışık, S. ve Demirci, A. (2002). 21. Yüzyılda Çağdaş Coğrafya Bilimi Ve Temel Unsurları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 5, İSTANBUL. S.117-133.
- Yavan, N. (2005). Coğrafi Bilimler Dergisi 3 (1), *SCI ve SSCI Bağlamında Türkiye'nin Coğrafya Biliminde Uluslararası Yayın Performansının Karşılaştırmalı Analizi: 1945-2005*. s.25-57.
- Yetkin, Suut Kemal(1972). *Estetik Doktrinler*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- http://siir.gen.tr/siir/s/sunay_akin/siirt.htm. e.t: 22.02.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/abdurrahim-karakoc/erzincan-depremi.html>. e.t: 09/10/2017
- <http://siir.sitesi.web.tr/abdurrahim-karakoc/dua.html>. e.t: 20.05.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/behcet-necatigil/cografyada-sart-kipti.html>. e.t: 12.01.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/fazil-husnu-daglarca/kara-cizgiler.html>. e.t: 14.01.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/fazil-husnu-daglarca/simgelerde-yuzler.html>. e.t: 14.01.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/fazil-husnu-daglarca/yagmursuz-koy.html>. e.t: 14.01.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/yavuz-bulent-bakiler/anadolu-gercegi.html>. e.t: 22.03.2019
- <http://siir.sitesi.web.tr/yavuz-bulent-bakiler/turkiyem-anayurdum-sebeebim-carem.html>. e.t: 19.01.2019
- <https://kuzeyormanlari.org/son-hidrojen-bombasinin-ardindan-pasifikte-sapsari-bir-aksamdi-elimize-degen-olur/>. e.t: 09/10/2017
- <https://siir.alternatifim.com/sair/nazim-hikmet/piri-reisin-haritasi>. e.t: 15.03.2019
- <https://www.antoloji.com/anadolu-12-siiri/> e.t: 23.03.2019
- <https://www.antoloji.com/gecekondus-siiri/> e.t: 18.02.2019
- <https://www.antoloji.com/kisa-pantolon.../> e.t: 14.01.2019
- <https://www.antoloji.com/dua-1-18-siiri/>e.t: 20.05.2019
- <https://www.ateslekarsilikveren.com/search/label/Toprak%20Ana>. e.t: 09/10/2017
- <https://www.edebiyatogretmeni.org/etiket/cumhuriyet-doneminde-siir-anlayisi/>
e.t: 25.03.2019.
- https://www.siir.gen.tr/siir/f/faruk_nafiz_camlibel/coban_cesmesi.htm.e.t:19.03.2019
- https://www.siir.gen.tr/siir/n/nazim_hikmet/davet.htm. e.t: 10.01.2019
- https://www.siir.gen.tr/siir/n/nazim_hikmet/japon_balikcisi.htm. e.t: 15.03.2019

<http://siir.sitesi.web.tr/bedri-rahmi-eyuboglu/sana-buyuk-sehirlerden-bahsedecem.html>. e.t: 14.01.2019

http://siir.gen.tr/siir/b/bedri_rahmi_eyuboglu/deniz_turkusu.htm. e.t: 22.02.2019

